

Een zoon begraaft zijn vader

H.M. van Randwijk

bron

H.M. van Randwijk, *Een zoon begraaft zijn vader*. G.F. Callenbach, Nijkerk z.j. [1938]

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/rand002zoon01_01/colofon.php

© 2010 dbnl / erven H.M. van Randwijk

I

Half Juli, nog voor de grossierderij van de firma Hagendoorn officieel jubileerde scheen zij haar feestvreugde reeds aan de heele straat opgedrongen te hebben. Zeker, de straat was smal en kort, maar van een antieke strakheid, die door een versiering even moeilijk tot bloei te brengen was als het keurs van een oudtante.

Niettemin, het was gelukt!

In de smalle streep lucht priemden in de avonden, die in deze tijd van het jaar niet tot nacht verdonkerden, twee oranje lichtzuilen tegen de hemel op. Daartusschen wiegelde een gekroonde '40'. De twee leeuwen van het hofleveranciersschild steigerden fier tusschen de groenslingers boven de ingang.

Zelfs had aan de overkant het kleine winkeltje van Petersen, krakend onder een hypotheek waarvan het vierde tiende part dezer dagen aan den jubilaris afgelost moest worden, uit verbouwereerdheid ook een vlag aan de pui hangen. Oranje, vuur en groen! Wie zich daarbij wat gejoel en geknal voorstellen kon, was bij het binnenkomen van de straat bijna geneigd naar zijn jasrevers te tasten of er wel een speldje opgestoken zat.

Het wekte de suggestie van een nationale feestdag.

Juist dit was één van de redenen waarom de jubilaris met de versiering zoo tevreden was.

Hij wist hoeveel hij dankte aan de natie waarin Gods goedheid hem tot leven riep, en hoe een regeering die orde en christelijke grondslagen handhaafde, daarmee tevens het nijvere werk van den zakenman stutte.

Zoo 't ook behoorde.

Dat was in de mond van den ouden heer Hagendoorn meer dan een bevestiging, het klonk als een belijdenis. Wie oogen heeft om te zien moest het opmerken.

Ruim veertig jaar geleden begonnen mannen als Kuyper ons volk weer onder het beslag van Gods ordinantiën te brengen. De strijd was zwaar en het ongeloof hardnekkig, maar ondanks vernieuwde afval veroverde het kruis met de jaren steeds meer terrein op het publieke erf.

Veertig jaar geleden begon Hagendoorn een soort bakkerijtje annex borstelwerk en aanverwante artikelen in een even miezerig huisje als dat van Petersen nu nog is. Nu is een christelijke ministerpresident onbetwist de door voor- en tegenstander erkende grootste man in het land en heeft de firma Hagendoorn met zes filialen enkele van de beste posities in de stad bezet. Binnen een straal van veertig kilometer in de omtrek vangen als 't ware een

honderdtal dorpswinkeltjes de weerschijn van de gekroonde veertig hier op het dak.

De moeite die het gekost heeft, dit alles zoover te brengen overdacht Hagendoorn met zekere voldoening, maar zonder hoovaardij.

Handel is een soort strategie. Deze vergelijking stamde van één zijner zonen, die militair was. De vader beaamde het graag, al was het alleen maar om de vijanden die hij moest verslaan. Maar hij placht er altijd aan toe te voegen, dat de overwinning des Heeren is.

Vandaar dat de oude man nergens de diepe zin van het komende feest klaarder beleden vond dan in de zwart verweerde gevel van de opslagplaats. Tusschen de lange rijen gedrongen boogvenstertjes van het vroegere graanpakhuis zat de grijze gevelsteen niet opvallend, maar als vanzelfsprekend ingemetseld.

‘VAN DEN ACKER GODTS AD. 1637’.

Daarover zou de jubilaris een avond met u kunnen praten.

De primitieve afbeelding ervan, Christus gaande tusschen de korenhalmen, stond tot op de papieren zakjes van het suikerwerk toe. Zin voor het historische?

Ongetwijfeld! Niet voor niets stond eronder ‘VAN OUDS BEKEND’ gedrukt.

Toch was het meer.

Gevat in het vloeiende wit van de schijnwerper werd de steen en de spreuk tot symbool van het gansche bedrijf.

De eigenaar wist er zijn rijkdom in verbeurd en geborgen.

....En daarvan had Petersen aan de overkant zijn vijf-en-twintighonderd hypotheek.

Die zag dagelijks de spreuk door de dubbele vierkante meter van zijn winkelraam.

Wat de Heere geeft, moet de arme leenen. In de Schrift staat het andersom. Wie den arme geeft, leent den Heere. Dat was zijn commentaar. Maar Petersen dwaalde vaker.

Hagendoorn was zes en zestig jaar, een leeftijd waarop men metterdaad rusten mag. Er zijn echter kapiteins die mèt de kloep van hun bloed het water tegen de boeg moeten hooren om te kunnen leven. Hagendoorn was geen kapitein, maar grossier. De avonden waarop hij niet zelf het licht in de zaak uitdraaide sliep hij in met het gevoel, zijn dagtaak niet afgemaakt te hebben. Beneden bij het schakelbord verwonderde hij er zich telkens over hoe snel en spoorloos alles in het donker verdween.

Het maakte hem klein.

Na eenig dralen op de stoep of een kort gesprek met Petersen, ging hij weer langzaam de trap op naar boven. De kajuit noemde hij zijn woning, daar sprak een sterke verbondenheid met het werk uit, hij bleef 'aan boord' om zoo te zeggen.

In die tijd had moeder de Bijbel klaargelegd, Hagendoorn las en dankte en dan trad de slaap binnen als een gast.

De dag was af.

Soms gebeurde het dat zorgen en moeiten deze eeredienst in de war stuurden. Dan doofde de meid het licht beneden en Hagendoorn bleef onrustig en naar de voorbije dag toegekeerd, alsof de nacht ongevraagd en te vroeg begon.

Het sluiten beneden was maar geen gewoonte zonder meer, het was een ritus bijna.

Teveel gezegd?

Hoed u voor doopersche wereldverachting! Ook het nederigste werk, in het geloof verricht, heeft eeuwigheidswaarde. Dat was hem (op grond van de Schrift) niet tevergeefs voorgehouden.

Er was geen terrein des levens waarop Hagendoorn zijn krachten niet ingezet had. Toen men een halve eeuw geleden het vaderlandsche erf, die akker, waarop onkruid en graan zoo hopeloos dooreen opgewassen was, begon te zuiveren, heeft hij meegewied en ge-

ploegd en gezaaid tot nu toe. Maar bij dat alles heeft de handelsman zijn taak achter de toonbank nooit als een werk van de tweede rang beschouwd. Integendeel. Hagendoorn was geen piëtist. Als jongeling beleefde hij de doleantie en het eerste gebouw dat de jonge zakenman kocht was het oude graanpakhuis met de gevelsteen, die hij tot het symbool voor zijn leven koos.

‘Van den acker Godts’.

Dat zegt wat!

Dit alles gaf aan het komende jubileum een inhoud, die de grenzen van het zakenleven ver overschreed. Niet alleen de handelsvrienden en het personeel, een gemeente maakte zich op tot een huldinging.

Als tegen de nacht de verlichting doofde, bleef de gevelsteen in de schijn van een extra lamp zijn prediking volhouden. En Hagendoorn wilde wel dat hij ver over stad en land zichtbaar kon zijn, om de oude waarheid waarvan getuigd werd.

En.... dit Evangelie had ook zijn maatschappelijk rendement. Als in die dagen de voorzitters en penningmeesters van kiesvereniging en school en jeugdbonden Hagendoorn de hand kwamen drukken en terloops, maar met een aandachtvragende glimlach zijn onmisbaarheid voor de kerk noemden, had hij zijn antwoord klaar.

- Wij hebben elkaar nodig. Mijn zaak zou óók de kerk niet kunnen missen.

Met de kleine dorpswinkeliertjes, die hij in zijn kantoor ontving, besprak hij de preek van de laatste Zondag, en het hoofdartikel uit de Standaard met de groteren.

De Gereformeerden en de Orthodox-Hervormden noemde hij broeders.

Daarna kwamen de zaken.

Veertig jaar geleden was de firma Hagendoorn een even pietepeuterig huisje als dat van Petersen aan de overkant. De straat was toen een lange kartellijn van smalle huisjes met een puntdakje, aan weerszijden eender. Ze stonden mekaar om zoo te zeggen recht in de oogen te kijken. De lucht dreef spiegelend in de ramen en 's avonds schemerden de zuurtjesflesschen van Hagendoorn even mooi door als de dahlia's en delphinium van Petersen.

Ondanks alles een mooie tijd om aan terug te denken, terug te wenschen ware dwaasheid.

Hagendoorn had in de stad een paar karren rijden. De klanten in de omtrek bereisde hij niet, hij wandelde er binnen. Dan werd er koffie gedronken en over de kinders gepraat, het afscheid was even trouwhartig en oprecht als van vrienden en Hagendoorn had daarbij prompt het geld van de vorige maand en de nieuwe bestelling op zak.

Sinterklaas en Kerstmis brachten hoegenaamd geen opschudding in het bedrijf en modeartikelen, die na aanvankelijke winst een grooter verlies deden lijden, bestonden niet.

Vrijwel plotseling werd toen het graanpakhuis op de hoek gekocht en was de firma Hagendoorn met paard en wagen op de landwegen vertegenwoordigd. Er was een man gestorven, waartegen Hagendoorn oom zeggen moest; die liet wat geld na. Daarvan kregen drie neven hun portie, naast hetgeen kerk en diaconie toegewezen werd.

Het was meer dan voldoende.

Toen trouwde Hagendoorn met Wijntje Monsma, die hij kende sedert haar jeugd en die haar moeders versterf meebracht.

Hij werd ouderling en liet zijn zaak verbouwen. Eer het eerste kind zes jaar was zat hij in het bestuur van een bijzondere school. Dat kostte geld toentertijd, maar Hagendoorn wist zijn rijkdom voor hooger doel in te zetten. Toen het vijfde kind was geboren en er twee waren gestorven, opende hij het eerste filiaal. En tenslotte was de firma, huis na huis veroverend, in de straat uitgedijd tot een formaat dat indrukwekkend zou geweest zijn als aan de overkant de steenen ook niet gegroeid waren.

Alleen het huisje van Petersen was gebleven wat het

altijd was. Dat stond als 't ware nog even argeloos te kijken, alsof het zijn buurman nog in de oogen keek inplaats van op de teenen. Het was een punt in het verleden waaraan Hagendoorn zijn winst meten kon.

En zijn verlies?

Het leek er soms op.

Ondanks de vijf-en-twintighonderd hypotheek die van zijn macht getuigden.

Zelfs de grootste voorspoed en het feestelijkste jubileum brengen besognes mee die den mensch moe maken op den duur.

In de buurtbladen verscheen dezer dagen reeds een buitengewoon prijzend artikel over de zaak en den jubilaris.

De naam Hagendoorn klinkt nu bijna de helft van een eeuw in het handelsleven van onze stad, en heeft van het begin af tot nu toe een goede klank behouden.

....Niet alleen een voorbeeld van uitstekend economisch beheer, bovenal van een handels-moraal, die meer dan materiële voordeelen alleen erkent. Daarmee heeft deze firma de beste tradities....

Verdiend, zeker! Maar niemand wist hoe lang er gepingeld was over een stel advertenties, die alles bij

alles een dikke tweehonderd gulden kostten.

Niet omdat Hagendoorn bang was wat zilver uit te geven als er goud terug te halen viel. (Hoe maakt men anders in minder dan in een halve eeuw een zaak groot?) Maar hij meende zich dingen uit het zakenleven te herinneren, die vroeger zonder zakendoen verkrijgbaar waren.

Elke mijlpaal brengt dankbaarheid en weemoed, placht hij op oudejaarsavonden te zeggen.

Was het nu anders?

Maar daarbij plaagde hem nu de twijfel.

Was hij te goed of te oud geworden voor dit werk? Hij wist het soms niet meer. Hij herinnerde zich de tijd dat hij de vriend was van zijn klanten, daarna pas (en bijna toevallig naar het scheen) de leverancier.

Vandaag reed zijn chauffeur met een bestelauto vol jubileumgeschenken en -aanbiedingen, winkelklokjes voor niemendal, wandversieringen, biscuits met tien procent extra-korting enzoovoort naar winkeliers die voor honderden in het krijt stonden en hem morgen zouden laten zitten als ze de kans kregen. De succeszin van zijn advertenties 'DE ZAAK WAARAAN UW OUDERS EN GROOTOUDERS HUN VERTROUWEN SCHONKEN' was waar en mooi, maar legde het af tegen de geraffineerde concurrentiemethoden van thans, die de mensen met

cadeaux overvoerden, zoogenaamd gratis, maar duurder betaald dan ooit te voren.

Als Hagendoorn over dit alles klaagde, kon hij het moeilijk een naam geven, maar hij bedoelde dat dit geen stijl meer had, en juist de stijl was iets waar zijn generatie zich altijd buitengewoon veel aan gelegen had laten liggen, misschien wel vooral omdat ze het voor wat anders aanzagen.

Handel is een soort strategie. Hagendoorn beaamde het, maar hij was met zijn zes en zestig jaren nog één van die strategen, die bij tijd en wijle een veldslag als een ridderlijk duel moesten beschouwen en het verslaan van een vijand als een heldendaad.

De strijd was niet verdwenen, de glans ervan.

Erger nog! Ondanks de glorie van dit jubileum kon hij zich niet ontworstelen aan de angst dat het een soort aftocht zou worden, zij het dan met eere. De grossierderij dreigde overbodig te worden. Niemand wist beter dan hij zelf hoe de stichting van de zes filialen eigenlijk maar een schijnbeweging was, die naar buiten de groei moest demonstreeren, maar naar binnen de schokbreker moest zijn bij een mogelijke likwidatie.

Opheffing wegens zinloosheid. Het klonk triest.

Geld was er genoeg, maar de reden van bestaan werd met de dag kleiner.

De fabrieken leverden rechtstreeks aan de kleinhandel, de winkeliers vormden inkoopverenigingen, de waren werden merkartikelen en Hagendoorns grossierderij was hard op weg een soort voorschotbankje te worden voor de snoepwinkeltjes in de omtrek.

- Met je tijd meegaan, zeiden zijn zakenvrienden. Dat had voor Hagendoorn een bittere klank. Dat betekende verdwijnen of een uitbreiding zoo speculatief, dat men evengoed regelrecht in de loterij kon gaan spelen.

Tenminste voor zoover het de grossierderij betrof.

En dan?

Waar was de zoon, die weliswaar met meer geld dan de vader, maar toch evengoed opnieuw een zaak opbouwen kon, tot....

Tot? Hier aarzelde Hagendoorn altijd wanneer hij dit overdacht. Tot ze in een tweede veertigjarig jubileum wellicht weer tot een groote maar even beursche vrucht uitgegroeid zou zijn.

Hagendoorn was zes en zestig jaar. Hij verheelde zich niet, in zijn ouderdom voor moeilijkheden te staan, die het werk van veertig jaar bedreigden.

Maar tenslotte, meende hij, had hij niet voor het resultaat gewerkt. Dat was hem als 't ware in de schoot geworpen. Hij zocht iemand, aan wien hij het over-

dragen kon, met alle lusten en lasten.

En.... ook om de naam zou het hem spijten wanneer dit niet voortgezet werd.

Zijn eene zoon was in 's lands dienst. Goed! Het was een eer, en Hagendoorn meende er soms een schuld mee af te betalen.

En dan was er Philip!

De gedachte aan hem maakte den vader onrustig. Tegenover hem had de jubilaris het gevoel, zijn veertigjarig bestaan te moeten verdedigen in plaats van te mogen vieren.

Het wereldbeeld van den ouden heer Hagendoorn werd beheerscht door een lijn en snede, die ontsprongen aan de eeuwigheid, een even scherpe en onverbiddelijke scheiding maakte tusschen de menschen als het Woord des Heeren dat deed op de derde scheppingsdag tusschen land en water.

Aan de eene kant wist hij zichzelf met de geloovigen van alle eeuwen, de kerk, de christelijke politiek en school, met alle actie en organisatie die, zooals hij het noemde, 'de banier des kruises' voerde.

Aan de andere zijde woelden de heidenen, de vijanden van Gods kerk, de farao van Egypte, Pilatus, Nero, Alva, Marx, Lenin, socialisme, bioscoop en speciaal

in zijn branche coöperatieve in- en verkoopverenigingen.

Hagendoorn noemde zijn kant het Koninkrijk Gods of het heilig erf, de andere zijde heette kortweg wereld.

De christelijke actie zorgde voor bescherming of uitbreiding van de goede kant, Evangelisatie en Zending trachtten zielen over de streep te trekken.

Hoewel schijnbaar dor en simpel, was dit beeld voor Hagendoorn van een dramatische bewogenheid, beangstigend wanneer hij het vertrouwen kwijt was in de uiteindelijke zegepraal, die beloofd was.

Hij maakte van zijn leven een strenge en rechtlijnige figuur, het gaf hem de wil tot gehoorzamen van den soldaat, en waar noodig maakte het zijn oordeel scherp en hard als het lancet van een chirurg.

Wat er aan kinderlijk vertrouwen en deemoed in geborgen lag, ging vaak schuil, maar het was er, in een koele witte gloed, alleen zichtbaar voor hen die in hetzelfde licht stonden. In dat licht stond Hagendoorn krachtens geboorterecht, zonder hoovaardij, want ook dat lag in Gods hand.

Wat zijn zoon Philip betrof, hij wist hem geen plaats te geven aan één van beide zijden. De streep ging dwars door hem heen, hij stond er als 't ware tegen gekruisigd. Hij liet zich niet indeelen, hij vocht niet,

maar er werd over hem gevochten, hij ving de slagen op van twee kanten, een stukje niemandsland.

Soms had Hagendoorn medelijden met hem, wanneer hij zelf zich koesteren mocht in het licht van het zegepralende Koninkrijk Gods, dan weer verweet hij hem lafheid en ongehoorzaamheid, gedachtig het woord van Jezus, dat wie niet vóór is, tegen gerekend moet worden.

Maar altijd maakte het hem onrustig, wijl hij besepte dat zijn oordeel nooit heelemáál klopte, omdat hij hem nergens thuisbrengen kon, omdat het in volstrekte zin onordelijk was, en wanorde verdroeg hij niet, in zijn zaak niet, in de kerk niet en in de natie niet.

Daarom stond hij, zes en zestig jaar oud, nog aan het hoofd van de firma, daarom was hij doleerend en anti-revolutionnair.

Philip was het één noch het ander.

En toch, meer dan om de gekroonde veertig op het dak en alles wat met het jubileum samenhang bekommerde hij zich om hem. Het scheen wel of hij van die kant de sanctionneering van zijn positie nodig had. Er was daar een hiaat dat nog nooit gevuld was. Hij had er meer last van dan hij anderen en zichzelf bekennen wilde. Hij schaamde zich bijna. Waarom wist hij eigenlijk zelf niet. Maar hij was zes en zestig jaar en Philip was zijn oudste zoon. De naamgenoot van zijn vader. Ph. HAGENDOORN Jr.

's Zaterdags zou de jubileumweek officiëel inzetten met een receptie voor de zakenrelaties. De Woensdag daarvoor schreef Hagendoorn een brief aan zijn zoon, die een vroege vakantie in Zwitserland doorbracht. Dat was de uiterste termijn wanneer hij hem nog voor de Zondag thuis wilde hebben.

Hij schreef in de huiskamer. Daar placht hij 's avonds op te duiken uit de dagelijksche beslommeringen (hij woonde boven de zaak) als een zwemmer uit het water. Dat wil zeggen, hij ploeterde graag, maar een mensch is geen visch, hij heeft nu eenmaal de vaste wal noodig om tot rust te komen.

Als zijn vrouw de sleutel beneden in het slot hoorde, schonk ze de thee in. De radio speelde wanneer hij in zijn lage ruststoel onder de schemerlamp zijn krant openvouwde.

Het waren sedert hun huwelijk de mooiste uren van de dag. Het verwarde aangezicht der wereld, dat uit de krantenberichten te voorschijn sprong, deed de rust en de goedheid van deze oogenblikken des te sterker glanzen.

Om deze tijd stoeiden vroeger de kinderen in hansop door de kamer eer ze weerbarstig de roep van moeder gehoorzaamden. Later, toen ze groot geworden waren en de zaken ook deze uren wilden opeischen, had de moeder ze hardnekkig verdedigd. Hagendoorn meen-

de toen haar de overwinning te hebben geschonken, nu beseftte hij welk een geschenk zij eigenlijk voor hem bewaard had.

Hij kon ze niet meer missen, ieder jaar wonnen ze er enkele kwartieren bij.

Zeker, hij erkende de eenheid des levens, een wezenlijk verschil bestond er voor hem niet tusschen zijn zakelijke arbeid beneden en de wijze waarop hij hierboven zijn dag volmaakte.

Hij waardeerde alleen het verschil in sfeer.

Zoo las hij in zijn kantoor de 'Nieuwe Rotterdamsche'-Courant, maar als hij 's avonds boven kwam, lag daar onder de schemerlamp de Standaard voor hem klaar.

Het werk dat nog af te maken viel verrichtte hij achter het zware eikenhouten schrijfbureau met de dikke gedraaide pooten en opstandjes van spiegelglas. Doorgaans won hij daar aan gewichtigheid, maar de avond waarop de brief aan zijn zoon klaar moest, leek hij hulpeloos en vermoeid.

- Ik had het ook beneden moeten doen, peinsde hij onrustig, terwijl zijn pen op één plek rondkrassen bleef zonder woorden te maken. Maar hij had het die dag beneden wel tienmaal geprobeerd.

's Morgens bij het doornemen van de post maakte hij potloodkrabbels op de enveloppen. Naast hem lagen

de klachten van de reizigers, die de vermindering van hun opdrachten zelfs in deze dagen niet konden camoufleren.

- Het bedrijf van je vader heeft jong en frisch bloed nodig, schreef hij.... Er moeten nieuwe wegen.... Onnoodig. Het antwoord kende hij al uit het hoofd.

- Niks voor mij, vader. Ik zou zelfs op die oude paden van U verdwalen. Neem er een ander voor.... Tusschen de drukke doening van de expeditieafdeeling, een ronkende auto voor de deur, zingende pakhuisjongens, het lawaai van hamers en de holle klets van blikken trommels (maar wat een mooi geluid dit alles bij elkaar!) dicteerde hij zichzelf:

- Dit werk heeft mij altijd volle bevrediging geschonken. Ik kan niet begrijpen dat jij....

Maar hij begreep het wel. Hoe kon zijn zoon de vreugde van de handenarbeid kennen? Eer hij voor dit werk geschikt was, was zijn vader meneer geworden. Het was niet meer nodig.

- ....Je vader is oud, schreef hij na zijn middagwandeling door het park. - ....Wat wij nu met elkaar te genieten ontvangen, jij en Tine net zoo goed als ik, is de vrucht van veertig jaar arbeid, die jij meent te kunnen verachten....

Toen zijn vrouw hem 's avonds zijn druppeltjes kwam brengen (zijn hart was niet in orde) lag het blocnote-

vel nog onbeschreven voor hem. Het lag daar zoo wit onder het licht van de bureaulamp dat zij het wel opmerken moest.

Ze schrok ervan....

Het kopje met het pepermuntje voor de nasmaak schoof ze onhoorbaar op het vloeiblad. Toen ze zwijgend staan bleef daar naast hem, leek ze zijn verpleegster te zijn. Zoo oud en vermoeid was hij.

Philip? Was er iemand tegenover wie hij zich onzekerder voelde dan tegenover zijn eigen zoon?!

Hij leed er niet alleen onder, als zijn vrouw er getuige van was, ergerde het hem.

- 't Is bedtijd, Flip, wacht met die brief tot morgen of anders....

Haar zin afmaken durfde ze niet.

- Ik weet heusch wel wat ik schrijven en niet schrijven moet, vrouw....

Dat wist hij misschien ook wel, daar zat het niet in. Maar hij meende de toon en de tactiek te overwegen, in werkelijkheid zocht hij naar iemand, die op geen toon hoefde te letten en die niet tactisch behoefde te zijn. Maar die was er niet.

Hagendoorn was zakenman, hij was Calvinist (in hart en nieren, zei de gemeente) en anti-revolutionnair (de beginselen waren vleesch en bloed bij hem geworden). Zijn zoon maalde noch om het één noch om het ànder.

Maar de vader bestond zonder dit alles niet.

- Doe die uniform uit, had zijn zoon vaak gezegd.

Het kon niet. Het hing niet aan zijn lichaam, het was zijn lichaam. Kan men zijn hart en vleesch en bloed naast zich neerleggen alsof het kleedingstukken zijn?

Onmogelijk!

Toen zijn vrouw voor de tweede maal de medicijnen naar hem toeschoof, schreef hij met driftige krassen, maar terwijl hij zijn handteekening neerzette, beefde hij zoo dat de zwaai van de 'H' mislukte en de barokke krul waarmee hij onderstreepte, tot een hoekig krabbeltje verwrong.

De pen liet hij uit de hand vallen alsof die te zwaar geworden was.

- En toch móét hij hier zijn, vrouw, het hoort....

- Bij zijn vader of bij de receptie, Flip? vroeg ze zacht.

Hij keek haar verward aan zonder te begrijpen.

- Drink je druppels maar op, zei ze toen. - Morgen moest je eens uitslapen. Er zijn nog een paar zware dagen op til, nou?....

- Laat Jansje beneden maar sluiten, antwoordde hij lusteloos.

Daarmee beleed hij zijn nederlaag.

- En? vroeg Petersen beneden in de straat aan de meid, - de baas niet in orde?

Ze waren niet voor niets veertig jaar burens geweest, een onregelmatigheid bij den één scheen beiden te raken.

Jansje liet hem de enveloppe zien.

- O jé, de Filistijn, zei hij lachend, toch niet zonder meewarigheid.

Toen verdween plotseling de feestverlichting zonder geluid of spoor, in het donker van de nacht.

- Foetssssss, zei Petersen.

II

Tot zijn dertigste jaar koerste Philip Hagendoorn boven de maatschappij als een vlieger die geen landingsterrein vinden kon. De kennissen die hem vanaf hun meer of minder behaaglijke plaatsen gadesloegen, vroegen zich af: wat wil die goozer nou?

Een antwoord was nog niet gegeven, hoewel er op gewacht werd.

Nadat hij met moeite de driejarige H.B.S. overwonnen had, kwam Philip in het bedrijf van zijn vader. De bedoeling was, dat hij, oudste zoon en stamhouder, naam en zaak van zijn ouders een etappe verder zou brengen in de hiërarchie der geslachten.

Na een jaar had hij er genoeg van.

Terwijl hij de eerste beginselen van het boekhouden te leren had, schreef hij gedichten en wanneer zijn vader hem op de handscursus dacht, zwierf hij in het maanlicht, vaak zonder, vaker met een meisje.

Aangezien hij niet terugwilde naar de H.B.S., waar hij, gelukkig (voor beiden, leeraren en leerling) vandaan was, leerde hij voor onderwijzer, een eerzaam ambt en geschikt, het zoo gewichtig te zien als men zelf wilde. Vandaar dat de oude heer Hagendoorn er vrede mee had.

Maar voor de klas had hij zeker evenveel moeite als vroeger in de klas. En de dorpelingen die hem benoemd hadden met het oog op de vacante leidersplaats bij één van hun knapenclubs en de behoefte aan een goeden secretaris voor hun kiesvereniging, vergisten zich deerlijk.

Philip voelde zich in hun organisaties gevangen als een vlieg in een spinneweb. Snorrend en brommend trachtte hij zich los te werken en toen zijn vader hem voorstelde ontslag te nemen voor een jaar studieverlof, voorkwam hij daarmee een smadelijker aftocht.

Philip studeerde toen Nederlandsch, vergat daardoor zijn verzenschrijven en begon onderwijl (de vader weet het de moderne literatuur en de klauwen van satan) afzijds het goede pad wonderlijke dwaaltochten te maken.

Nog vóór hij ontslag genomen had, leerde hij op een weekend-conferentie van pacifisten Tine Cremaats kennen, waarmee hij sindsdien dagelijks enkele uren overhoop lag en die hij trouwde.

Philip had namelijk een gebrek: het scheen wel of dat verspeelde jaar in de grossierderij hem bij alles ten achter gebracht had. Hij liep zich buiten adem, maar voor de snelle wisseling der tijden bleef hij te langzaam.

In de tijd dat de gebroken geweertjes op de revers eerbaarder waren dan de sterren op de officierskragen, bleef hij een moeilijk object voor de bekeeringsijver van de vredesapostelen.

Toen bij eindelijk leeraar was, was de conjunctuur veranderd, men meende dezelfde vrede van vroeger beter met bewapening te kunnen dienen, maar toen protesteerde Philip tegen de ‘vierdekruiser-pamfletjes’, die onder de schooljongens verspreid werden en hij vertikte het op nationale feestdagen, die luidruchtiger werden naarmate de tijden slechter waren, met het volk een geniepig crisiscomplex af te reageeren in gejoel en gedaas.

Aangezien er weinig plaatsen en veel gegadigden waren, verspeelde hij daardoor zijn kansen op een vaste benoeming.

Het lager onderwijs werd gereserveerd voor wachtgelders en leerkrachten in het bezit van een vaste aanstelling.

Meer dan twee jaar lang demonstreerde Philip aan zijn omgeving zijn maatschappelijke mislukking, tenslotte viel zelfs de huur van het huis dat hij bewoonde, voor rekening van den vader. Toen stond hij voor hetzelfde aanbod als dertien jaar terug.

De zaak!

Weer meende Philip te moeten weigeren (zij het

aarzelender en minder luidruchtig dan de eerste maal) maar niet toen zijn vader hem aanbood wat vakantie te nemen, al eer hij besliste.

- De dokter zou me meer gekost hebben, zei de oude heer Hagendoorn toen.

In een klein houten chalet, waar de wind uur na uur de druppels van een witte stortbeek overheen sproeide, vroeg Philip Hagendoorn zich af, waarom hij daar eigenlijk was en wat hij daar deed. Hij wist maar één antwoord: ik ben op de vlucht.

Met een eigenaardige ziekelijke zin voor preciesheid (die vroeger volslagen ontbrak) telde hij op zijn vingertoppen de redenen. Als de tot het laatst uitstaande duim z'n zwaai naar binnen maakte, hoorde hij met twee over elkaar gevouwen handen zijn eigen conclusie aan.

Hij scheen te spelen. Dat stond hem slecht.

De keeren dat Tine daarbij aanwezig was, besloot ze de scene al naar de stemming van het oogenblik met een zucht, een gefluisterd 'maar het is jouw schuld toch niet' of een hartgrondig bah.

Niettemin, Philip Hagendoorn sprak de waarheid, ook al zag niemand hem voor een vluchteling aan. Integendeel, een doorsnee-vacantieganger, iets minder luidruchtig, iets normaler gekleed.

Hij weigerde pertinent het Alpenklotje en de Schotsche shirt, die Tine hem vanaf de eerste dag in Bazel bijna dagelijks opdrong.

Het kelnerinnetje had hem beter door dan zij.

Wanneer hij op het terras iets te drinken bestelde, gaf ze prompt naar binnen door:
Der Holländer wünscht Bier.

Daarmee was alles gezegd wat men zoo oppervlakkig van hem denken kon. Zijn afzijdigheid van het dansen en zijn voorliefde voor het melancholieke georgel van de Waldhoorn (niet anders dan overblijfselen van een strenge Calvinistische opvoeding) zouden hem ongetwijfeld wel wat geheimzinniger gemaakt hebben in de oogen der gasten (en voor Tine het geval wat interessanter) wanneer hij maar voldoende weemoed gesuggereerd had. Hij cultiveerde echter tegenover zijn omgeving een soort krampachtige nuchterheid, die Tine irriteerde en die haar met een hoeveelheid troostbereide liefde liet zitten, die als ongeschonken room verzuurde en nu en dan twist veroorzaakte.

Daar kwamen ze overheen.

Ondanks zijn uiterlijke kalmte wist Tine zijn schichtigheid en hoe onzeker hij was. Niet omdat ze hem begreep, ze had er dagelijks de last van.

- We hebben vakantie! Ziedaar de bergen, ze hebben hun ruggen gebogen om ons te dragen. Morgen kiete-

len we die kolossale reus daar in de flank!....

Daarmee zocht ze een uitweg. Daarvoor waren ze ook hier!

Haar enthousiasme was oprecht en raakte Philip meer dan al het andere wat ze zei.

Soms dacht hij: het is het eenige wat ze met lijf en ziel bewijst.

Op marsch gaf hij zich aan haar vroolijkheid gewonnen tot het hem evenzeer te pakken had.

Hij begon zich daar in zon en wind te roeren en een vermoeide in zichzelf verwarde reflectie botte er uit tot een snelle weerbare humor. Het moeizaamste stijgen scheen hem goed te doen. Hij zocht nieuwe doelen als Tine reeds ademloos en voorover in de riemen van haar eigen rugzak scheen te hangen.

- Alsof je de heele wereld mee naar boven trekken wil, zei hij.
- Omgekeerd, ik trek me ervan los.
- Past niet voor een sociaal voelende vrouw als jij....
- Je bent weer eens flauw.
- We hebben mekaar nog. Nazorg voor maatschappelijk onvolwaardigen is ook sociaal werk.

Ze lachten. Toch gaven ze elkaar meer te verdragen dan ze wisten.

Ze speelden hetzelfde spel, maar met verschillende inzet.

Bij elke tocht omhoog meende Tine dichter bij de hemel te klimmen.

De natuur had bij haar een plaats onder de verheven dingen, naast poëzie, pacifisme, godsdienst en zoo. Ze trok zich van de wereld los, dat meende ze, maar om haar straks met meer geschenken te kunnen verrijken.

Ze had er haar bedoeling mee.

Onderweg zong ze liederen uit de jeugdkampen, die ze vroeger bijwoonde, waarin veel gesproken werd over taak en over licht.

Ze zat vol herinneringen aan die moderne mensen-van-goede-wil-bewegingen, die ze doorlopen had als een vlinder haar metamorphe stadia.

Nu ze haar vleugels uitslaan kon, bemerkte ze dat Philip niet meevloog. Jammer voor haar man! Wanneer ze hem echter met haar geestdrift bezielen wilde, spotte hij:

- Halloo dames en heeren, hier de V.P.R.O.!....

Hij was in zijn felle reacties soms even overdreven als Tine. Hij wist dat. Toch kon hij het niet laten. Het is niet genoeg te zeggen dat hij anders over de dingen dacht. In dat geval zouden ze in de heftigste discussies nog hun verwantschap hebben kunnen belijden. Hij dacht niet alleen anders, hij ervoer de dingen op andere wijze.

De oorzaken daarvan waren voor een deel naspeurbaar. Ze kwamen uit een verschillend nest. Dat is al heel wat. Er was nog meer als karakter en opvoeding. Philip had er zich vaak mee vermoeid.

De laatste oorzaak viel buiten zijn blikveld. Er was een grens waar zijn diepste vragen spoorloos in het duister verdwenen. Ze werden niet raadselachtiger en niet ingewikkelder, ze veranderden van karakter, ze verloren al het beschouwende, naakt en schril klonken ze als een schreeuw in de nacht.

En juist hier kon Tine een vraag- en antwoordspelletje spelen, elk balletje dat ze opwierp werd haar prompt teruggespeeld.

- Het is geloof, zei ze. - Jij bent op weg om een cynicus te worden.

Een ellendiger slag mensen bestond er voor haar niet. Het moest een ziekte zijn. Daarom verdroeg ze hem niet alleen, ze had een 'taak' tegenover hem. Ze moest hem genezen.

Daartoe deed ook elke dag zijn goede werk. In de klare berglucht meende ze hem eenvoudiger en zuiverder dan voorheen.

- We winnen, zei ze.

- We vergeten, antwoordde Philip.

Enkele dagen later ontmoetten ze in een berghut bo-

ven Mürren wat Hollandsche jongelui: broer en zuster plus een vriend.

Ze zaten op vijf-en-twintighonderd meter ongeveer.

Voor het eerst op hun tochten moesten ze nu en dan over kleine bruinwitte sijpelende sneeuwplekken trekken. Tine was er kinderlijk verheugd over. Ze zocht de diepste plaatsen en gooide sneeuwballen naar Philip.

Een barre naakte omgeving was het, een oerlandschap. Soms zweepte een koude wind langs de steile puinhellingen, die onmetelijk diep schenen weg te glijden. Kleine witte bergbeken sprongen tusschen de rotsblokken als snelle hagedissen. De opstekende platte bergknobbels droegen de sporen van gletschergeweld. Philip hoorde zijn laarzen schrapen tegen de steensplinters, weerbarstig en taai zocht hij zijn pad als de eerste naar het Noorden afgedwaalde mensch. Hij dacht weinig, hij ademde en liep.

Het hinderde hem als hij Tine soms even voor zich uit zag en toen hij de berghut met de Hollanders ontdekte, voelde hij een plotselinge primitieve vijandschap.

De kennismaking was stug en met weinig woorden van zijn kant, maar het waren prettige sportieve jongelui, en op initiatief van Tine werd de ontmoeting spoedig met een glas ijskoude Apfelwein gevierd.

Toen ze gezamenlijk gegeten hadden, legerde de nacht als zwart water in de ondiepe gleuf voor hen. De stompe driehoek van de Schilthorn (het doel van de volgende dag) ving de weerschijn van de Jungfrauken, die in 't violetrood geverfd stond.

Een kleurige schemering verzachtte de wilde hardheid van het landschap en één van de nieuwe kennissen begon gedichten van Duitse romantici voor te dragen.

In Tine's oogen zwom een weemoedige ernst, die Philip doorgaans rebels maakte. Met de minuten begon hij zich vreemder te voelen. Het speet hem dat de harde koele avond van de dag vertroebeld werd door dit gecultiveerde sentiment, dat hij mistrouwde. De heele beroerde boel van beneden begon weer zijn schijnheilige wijsjes te deunen. Hij was er bang van en hij haatte het te zeer om het met een glimlach en een trek aan zijn pijp van 't lijf te kunnen houden.

Een belletje klingelde toen een schaap op het schrale stukje wei achter de hut zich even verlegde.

- Als een altaarschel, zei Tine zacht.

Straks zou ongetwijfeld Onzelieveheer op kousevoeten in hun midden verschijnen, meende Philip. Voor die tijd maakte hij dat hij wegkwam. Hij acteerde ook een beetje. Hij hield er niet van, God en een vleugje schemer te verwarren, maar in zijn

krampachtige afweer ging hij zoover dat hij de zon haar roode stralen verweet. Om zich een houding te geven moest hij dat doen.

- De Jungfrau heeft d'r schemerlampje uitgedraaid, welteruste, zei hij, terwijl hij zijn pijp uitklopte en de twee steenen treden op naar binnen ging.

Maar zoo zeer had de wijding Tine omsponnen dat zijn spot haar dit keer erger voorkwam dan zijn gewone liefhebberij om onaangenaam te zijn.

- Heiden! Maar ze zei het zacht genoeg om het de anderen niet te laten hooren. Zooveel eerbied had ze voor dit oogenblik.

Even later deinde haar boosheid weg in de stemming van de avond.

Een cellostreek tusschen de bergen.

Ze verontschuldigde haar man in een lange vertelling.

Het was dezelfde avond dat Jansje, de dienstmeid van den ouden Hagendoorn, de brief postte voor zijn zoon.

Philip sliep.

De Filistijn, had Petersen gezegd.

Heiden, zei Tine.

Hadden ze gelijk of ongelijk? De snorkende slaper liet het in het midden.

Maar zijn vrouw bepeinsde op haar harde matras het

wonder dat zij vieren vanavond achteloos toegeworpen kregen waar de besten onder de menschen eeuwenlang tevergeefs om streden: zielsgemeenschap. En dan, haar nieuwe kennis droeg een short!

Daar zou ze het morgen met Philip over hebben. Haar beenen mochten er ook zijn!

Veertien dagen lang hadden Philip Hagendoorn en zijn vrouw zich gemoeid, de zon in hun leven te vangen als in een brandglas. Het scheen Tine door de huid heen gegloeid.

Ze keek met helle verbaasde oogen de wereld aan, als de kloosterbroeder uit de legende, die na duizend jaren slapen door de vogels gewekt werd.

Weliswaar minder vroom, maar hartstochtelijker.

Haar geestelijke bemoeiingen waren geleidelijk vleeschelijker en daarmee warmbloediger geworden. Twee jaar lang had ze de maatschappelijke beproevingen, die het geringe succes van haar man haar bezorgde, gedragen als een martelares (zoo zei ze het zelf; ze had altijd een motto noodig waaronder ze optrekken of desnoods sterven kon).

Het was nog niet noodig en ze was er te jong voor, bemerkte ze nu.

Vrije geesten laten zich niet binden. Uit!

Philip dacht er anders over. Men had wat groen in

het kooitje geworpen en het vogeltje verbeeldde zich in het bosch te zijn. Ziedaar alles.

Maar ondertusschen had hij zelf zooveel geleerd dat men om de tralies het eten niet moet laten staan. Daar voer hij wel bij!

- Dank zij de portemonnee van Papa, voegde hij er nuchter aan toe, maar daar had Tine haar antwoord op, trots en wat eigengereid zooals dat momenteel bij haar paste.

- Ten slotte is dat niet meer dan billijk. Het is onze schuld niet dat ze jou de plaats weigeren die je toekomt. Laat de eene kruidenier maar betalen wat andere kruideniers ons afgenomen hebben. En dan, het gaat niet om ons alleen, maar ook om onze taak... Punt! zeiden de drie nieuwe vrienden enthousiast. Sedert de avond in de Schilthornhütte waren ze bijeengebleven. Na zoo'n gemeenschappelijke belevenis gaat men niet meer uiteen, meenden ze.

Tine regisseerde hun omgang tot een soort leekenspel dat 'De nieuwe tijd' had kunnen heeten (terwille van Philip vooral, die wel wat meer vertrouwen in de toekomst noodig had) en achter de coulissen bedankte ze één van de medespelenden soms met een kus.

Onverschillig speelde Philip zijn rol van toeschouwer, tot op een morgen de brief van thuis tusschen de ontbijtbordjes lag en het spelletje ernst werd.

In de hoek van het eetzaaltje lagen de rugzakken gereed voor een nieuwe tocht.

Het had die nacht geregend, maar het zonlicht streepte al weer oranje langs de berghoogten.

De dag knapte en kruimelde het dal binnen als versch brood tusschen de tanden.

Toen leek het plotseling of de oude heer Hagendoorn zich plechtig en zwart mee aan de ontbijttafel schikte.

- Geliefde kinderen....

Daar zit hij! Kant en klaar als altijd. Hij stelt daar prijs op. Gelukkig dat de bloote beenen van Tine onder de tafel schuilgaan. Nu tikken zijn dunne vinger-knokken op het hout.

Gij zult ongetwijfeld goede dagen in Zwitserland gehad hebben.... De voorbereidingen voor het jubileum zijn nagenoeg voltooid. Zaterdag recipieeren wij voor de zakenrelaties, Zondag verwacht ik veel aanloop uit de gemeente.

Een zoon moet men toch op het jubileum van zijn vader treffen....

Leer inzien, Philip, dat het er weinig op aankomt wat voor werk ge verricht, maar veeleer hoe ge het doet, in biddend opzien tot Hem, die alleen te gebieden heeft, of in eigen kracht.

De schoone natuur zal je in dat opzicht zuiverder hebben leeren oordeelen, of worden de oogen van je vader zoo slecht dat hij ook dit mis ziet....

Hij kijkt de kring rond, maar zoo onzeker is hij van de uitwerking van zijn blik, dat hij er een deemoedige glimlach onderdoor laat spelen.

Het is een concessie aan de jeugd die hij vroeger niet nodig had.

Goed vader, handen samen, Heere zegen deze spijs, reageert Philip onderbewust.

Maar Tine protesteert. - Het is geen dominee, maar een kruidenier!....

Hagendoorn is met zijn tiende jaar van school gegaan. Dat is zijn handschrift nooit te boven gekomen. Deze krullen en rechte streken doen denken aan hoepelrokken en parapluies.

Even lachen, terwille van de drie vrienden, denkt Tine. Haar ontgaat de simpele overweging dat ook die hun vaders en moeders moeten hebben.

Lacht Philip nu ook? Laten de anderen zich niet vergissen. De snelle blik van verstandhouding tusschen vader en zoon was er, ondanks alles.

Maar Tine vergist zich niet. Ze heeft hem al ingedeeld, en begint zich te verdedigen eer ze aangevallen wordt. - Juist om die feestertijd hadden we afgesproken volgende week te gaan. Ik noem dat onnoodige dwinglandij. Waarom? D'r bij zijn, om in een hoekje geschoven en op de vingers gekeken te worden! Bedankt! Ik ga geen dag eerder, sputtert ze.

Buiten kletteren de gespijkerde schoenen van vroege trekkers op het wegdek.

Hoor de dag, een motor die zijn eerste toeren slaat.

Wie nu aarzelt komt te laat.

Tine aarzelt niet! Ze gespen elkaar de rugzakken om als Philip bij de tafel, zijn ellebogen op het witte laken, op de waaier van vijf vingers de pink aantikt.

- In de eerste plaats....

Dan weet Tine dat ze het spel verloren heeft. Veertien dagen schrompelen ineen tussen dit gebaar en het voorgaande.

- Dwaas, zegt ze, - dwaas!

Schreit ze of lacht ze?

Maar Philip praat droog en monotoon alsof hij het gedichteerd krijgt. Hij kijkt haar aan. Goedig bijna. Arme Tine, denkt hij eigenlijk. Hij heeft haar niets te verwijten en niets te vragen. Natuurlijk moet ze zoo zijn en dit zeggen. Ten slotte zijn ze beiden eender. De vader van hem en zij. Vader zet haar aan de kant waar hij zelf niet thuishoort. De wereld! Doet Tine anders? Ze heeft er alleen andere namen voor.

Dan zegt een van de vrienden langzaam en spottend: - Het is geen moeilijke keus tussen de bergen hier en de Biedermeyerstoel van schoonpapa....

Hij zegt schoonpapa, schoonpapa! Dat is dus alleen tegen Tine bedoeld.

Dan wordt Philip plotseling woest: - De ouwe heeft met die zuurtjesflesschen meer gepresteerd dan jullie met je heele generatieoperette. In zijn pink, weet je, in zijn pink heeft ie meer stijl dan wij aan ons heele lijf, de short van jou inclus!....

Heeft hij daarmee partij gekozen?

Hij verdedigt zijn vader niet, zijn vrouw en haar vrienden valt hij aan!

- Albrecht Beilinc begeeft zich op weg om levend begraven te worden, vrijwillig, spot Tine mokkend als hij op het middaguur zijn hoofd buiten de snikhitte van de coupé steekt.

- En zijn echtgenoot weende zich dood, antwoordt hij, te lusteloos om er de noodige scherpste aan te geven. Het plezier is er af, nu ze beiden bemerken met hun wapens slechts zichzelf getroffen te hebben.

Wie van de omstanders gaat met de buit strijken? Philip verdenkt van de nieuwe kennissen den langen slungel, die zeker een nieuw bedrijf aan het spel zal toevoegen, nu de hinderlijke toekijker verdwenen is. Of de vader, meent Tine, die de vogel zoolang aan zijn hok wende, dat hij er na de verste uitvluchten weer terugkeeren wil.

Ze vergissen zich beide.

Wanneer Philip de contrôle van het Hollandsche

station passeert, hoort hij de treinportieren als klemmen achter zich dichtslaan.

En over de Zwitsersche bergen hipt een vogeltje, dat de vrijheid mistrouwt, nu het gefluit van het mannetje er uit verdwenen is.

III

Wanneer de zon na twaalfen door het Zuiden ging, spoot het licht de volle breedte van de straat binnen en wentelde verblindend door de smalle ruimte. Van de gevels bladderden groote geelroode zonschilfers naar beneden.

De markiezen van de grossierderij Hagendoorn hapten een zwarte baan uit de zengende baaierd, daaronder schemerde het trottoir ingetogen en verheimelijkt als een kloostergang.

De etalagespiegels erachter glommen als meren.

Veertig jaar geleden moesten bij zoo'n hitte de zuurtjesflesschen van Hagendoorn naar de steenen vloer van het achterhuis gedragen worden, omdat ze in het winkelraam tot een kleffe klomp zouden versmelten. Nu glimmerde een reclame-uitstalling van zomerdranken, jujubes en vruchtenbonbons klaar en koel als een fontein.

Hagendoorn jubileert!

- De man heb een boffertje gehad, da's alles, bromde een venter, die vanachter het winkelraam bij Petersen het toestroomen van de receptiebezoekers beloerde.

- 't Geluk vliegt, wie 't grijpt die hebbet....

De man had zelf zijn heele leven misgegrepen.

Op de blauwe trottoirband tegenover hem stond een vuilnisemmer zonnevonken te vangen. Het werd er een mooi ding door. Maar de eerste jubileumbloemen glipten alweer verdord onder het deksel uit.

Een besmette vuilwitte dahlia bengelde slapjes aan het rotte zwart van de stengel.

Als Petersen niet zoo bezorgd geweest was, zou hij er zeker zijn commentaar op gegeven hebben. Nu keek hij hoofdschuddend naar de overkant, waar een stoffige hitte walmde rond de slappe palmen voor de ingang.

- D'r is geen kruid voor gewassen. Over een uur liggen daarbinnen al mijn rapallo's en hortensia's als een vaatdoek, zuchtte hij.

Op straat griste een klein meisje een verwelkte dahlia uit de emmer en peuterde die in een knoopsgat.

Langs haar kousen smeerde ze de smurrie.

Op haar roode rokje spetterde het licht uiteen.

- Bah, dat is vies, sufferd, zei de venter toen, terwijl hij haar een mooie versche montbretia in de handen stopte. Maar het kind liet zich niet storen.

Ze trok daar zoo hooghartig en beleedigd door de straat heen, haar dahlia rechtschikkend, terwijl ze de andere verachtelijk tot een prop verfrommelde.

- Pats! Daar ligt ie.

Ze zong alweer....

Wie jubileerde er nou, zij of de firma Hagendoorn?

- Wat zei je ook weer? vroeg Petersen. - O ja, geluk hà, ja man, geluk, da's een wonderlijk ding, zei hij vroolijk.

Voor de grossierderij hield alweer een auto stil. De twintigste die middag!

Philip Hagendoorn had altijd een afkeer gehad van jubilea. Niet omdat hij het succes ontkende of misgunde, maar omdat men het meestal met de prestatie verwarde.

Twee hengelaars hebben hun aas in het water geworpen en loeren naar de dobber. Wat kunnen ze meer doen? Een visch kwispelt zijn staart en slaat plotseling een bocht. Dan stoot zijn neus tegen het wormpje....Hap! Een van de twee sleept de buit binnen. De ander mag toezien en feliciteeren.

Dat is een jubileum.

Philip was niet ontevreden genoeg om den ander zijn gunstige plek te misgunnen en niet vroom genoeg om het succes voor een zegen aan te zien.

Hij wist maar al te goed hoe speels een visch het aas vangt, daarom kon hij het hoerageroep zoo moeilijk verdragen.

Wat zijn vader betref, niets was redelijker dan diens succes. Dat wil zeggen, het was een redelijk gevolg

van wat alleronredelijkste toevalligheden.

In Indië stierf een mensch en in Holland sjuowde een burgermannetje achter een handkar met negotie. Alleen het systeem van het burgerlijkstandregister verbond hen min of meer. Maar de man achter de handkar werd er plotseling grossier door en kon een ander zijn wagentje laten duwen.

Vijf en twintig mille!

Wellicht waren er honderden menschen die er meer recht op gehad hadden. De Javaansche huishoudster, die hem op heete dagen en in klamme nachten verzorgde of de koelies, die de rubber verzamelden, waarvan een ander rijk werd.

Wanneer de jubilaris veertig jaar later geboren was, zijn nerinkje zou doodgedrukt zijn op dezelfde wijze waarop Hagendoorns bloei er tientallen de nek omgedraaid had.

Met welk recht?

Veertig jaren voorsprong en een dooie oom in Indië!

Wat er ten slotte aan prestatie in aanwezig was, niet meer dan dit: naar je dobber kijken en ophalen als je beet had. Kansen!

De oude heer Hagendoorn noemde dat bestieving. Maar wee de visch, die ging in de koekepan!

Natuurlijk werd de houding van Philip tegenover dit alles voor een deel bepaald door zelfrechtvaardiging

en het ressentiment van den man die geen geluk had. Op een afstand kon hij het geval gemakkelijk met zijn gereede critiek besnuffelen als een hondje de granieten onderrand van de grossierderij. Aan beide was een luchtje.

Maar op de Zaterdagmiddag van de receptie trof hem zoozeer de triumphale deemoedigheid en de soliditeit dat hij, spijs zichzelf, meende een wetmatigheid te bespeuren, die tot nu toe aan zijn aandacht ontglipt was.

Wanneer hij in de buurt van zijn ouderlijk huis kwam, stond het schemerlichte wereldbeeld van zijn kindsheid met enkele simpele maar onuitwischbare contouren in hem op: Het gebed van vader op alle kabbelhoogten van het leven, de onfeilbare scheiding tusschen goed en kwaad, de kerkgang en moeder die hem met het leven schutte in de holten van haar handen.

Sedert dien waren er oorlogen gevoerd, koningen en keizers vermoord, de Titanic vergaan en Yokohama door een aardbeving verwoest en onderwijl klom bij zijn ouders de jubileumveertig geleidelijk naar de daknok. Die stond daar nu in de laaiende zon te jubileeren en sloeg speelsche vonken tusschen de bloemslingers, zoo natuurlijk en vanzelsprekend of ze uit het bedrijf eronder opgewassen scheen.

Er was in de laatste jaren, onder invloed van allerhande nationale feestelijkheden, die toenamen naarmate het oorlogsgevaar dreigender werd, een spreekwijze in zwang gekomen, die men zoo in de granieten gevelrand van de grossierderij kon graveeren: Saevis tranquillus in undis.

‘Onder de kennelijke zegen des Heeren’ prees de oude Hagendoorn. Hij schaamde zich het Evangelie niet, ook niet wanneer het zijn eigen belangrijkheid verminderde.

Wanneer hij die Zaterdagmiddag, gekleed in zijn zwart jaquet, enkele passen in de zon te zetten had, verdween hij weer spoedig, onwennig en verlegen bijna in de schaduw: een speler die geen open doekjes wenschte.

Wat anderen in hem ook mochten prijzen, hij zou het alleen aanvaarden om het door te geven aan dien Stillen Vennoot, die driehonderd jaar geleden zijn bewijs van aandeel in de muur gemetseld kreeg.

‘VAN DEN ACKER GODTS’.

De oude Hagendoorn hoedde zich ervoor, als Hiskia al zijn schatten te vertoonen zonder op den Gever te letten.

En bovendien, het christelijk karakter van de firma was altijd één van de meest karakteristieke kenmerken geweest, hoewel de originaliteit ervan lang-

zamerhand verloren ging in een tijd, waarin het een fatsoenlijk en probaat middel bleek te zijn, te houden wat je had.

Maar dat was iets dat aan de aandacht van Hagendoorn ontsnapte.

Hem verheugde het slechts dat het er was, zelfs tot in de gesloten halzen en zwarte kousen van het winkelpersoneel toe: de trots van moeder Hagendoorn.

En onderwijl stroomden de bezoekers toe. De kantoorruimte was als receptiezaal ingericht. De bloemen schenen er alle sporen van de arbeid ontwoekerd te hebben, maar daarbuiten rumoerde het bedrijf in volle werking. Dat hinderde niemand. De mensen die erbinnen gingen waren zelf allemaal van huis gegaan met de waarschuwing aan den één of ander: Hou jij zoolang de boel in de gaten.... Ze hadden allemaal hun doel en hun bedrijf, met vlijt en eere.

De concurrenten zetten hun auto's met de snoet tegen de trottoirband, taxeerden snel en kritisch de situatie en feliciteerden dan joviaal en wat al te luidruchtig. En dankend voor de samenwerking en onbaatzuchtige vriendschap altijd ondervonden.

Vertegenwoordigers van de middenstandbonden maakten van den jubilaris een cultureelen voortrekker.

De kleine winkeliertjes uit de omtrek kwamen lang-

zaam aangewandeld door de zonnebaan van de straat, ze veegden hun voeten op de mat aler ze binnengingen, en kwamen dan ontdaan naderbij.

De jubilaris ontving ze als zijn gelijken.

Hij placht altijd graag te spreken van het maatschappelijk raderwerk, het kleinste raadge was onmisbaar. Zijn tanden grepen ook weer in die van een groter wiel.

Maar vanmiddag draaiden alle radertjes enkel om te zingen!

En tusschen de grijze rookwolken fonkelde de wijn....! Philip zag het alles aan met een paar oogen, waarin de critische weerbarstigheid allengs veranderde in een nieuwsgierige verbazing.

Maar zonder afgunst of verlangen, er deelgenoot van te zijn.

Hoe vreemd het klinken moge, eigenlijk niet zonder teleurstelling. Het leven was eenvoudiger en gemakkelijker dan hij gedacht had, misschien had hij het altijd te hoog aangeslagen.

Zijn nuchterheid ten spijt had hij toch steeds een geheime behoefte gehad aan een min of meer heroïsche rechtvaardiging van zijn bestaan. Hij gebruikte nu en dan ook nog wel het heele stel orakels, dat hem vooral middels de literatuur aangepreerd was: Lot, gedrevenheid, ontwortelde jeugd, na-oorlogsgeslacht, op

de kentering der tijden geboren.... gewoonlijk droeg hij het cynisch voor, een ander mocht het sentimenteeler doen, de inhoud bleef dezelfde. Maar op het bloemetjesbehang van het kamertje waar hij als jongen sliep, hing nog dezelfde tekst van vroeger:

Wacht op den Heere en houd zijn weg, en Hij zal U verhoogen om de aarde erfelijk te bezitten....

Was dat het?

Heel deze glorieerende affaire scheen er de plastische bevestiging van.

Daar werd vanmiddag een glas wijn op geschonken en een sigaar bij gerookt.

Het leven was een breikous.

Hoe rustig hadden vader en moeder hun toeren afgebreid. Hij had ze niets te verwijten. Ze hadden hem vroeger ook netjes de steken opgegeven.

Maar Philip Hagendoorn had zich, in plaats van te breien, in de kluwen verward....

....En ten slotte, waarde jubilaris, hebt gij de traditie voortgezet, waardoor ons Nederlandsche volk, spijs alle aanvallen en verzoekingén groot geworden is: eenvoud des levens, vlijt, durf en godsvrucht.

Daarmee sloot Mr. Willem Goedhart, neef van den jubilaris en kamerlid, de rij sprekers. Het was de eenige keer dat Hagendoorn zelf 'ja' knikte. Hij was

Calvinist, na zulke woorden was het knikken een reflexbeweging geworden.

Toen de receptie afgelopen was, bemerkte Philip eigenlijk pas hoe voorloopig zoeven de begroeting tusschen hem en zijn ouders geweest was. Hij kwam aan midden in de toebereidselen voor de plechtigheid. Er was amper tijd voor het wisselen van enkele gemeenplaatsen, waarvan ieder zich maar al te graag bediende. Men moest voorzichtig zijn. Er was van weerskanten een schuwheid, die de spontaniteit belemmerde.

Bovendien, Philip was gewend zijn familie in een bepaalde functie te ontmoeten. Tenminste, zoo scheen het hem toe. Soms begreep hij dat het voor een deel ook aan hemzelf lag, maar het viel hem moeilijk, dat te overwinnen.

Hij bewaarde uit zijn jongelingsjaren te veel herinneringen aan de keeren dat hij naar zijn vader had gezocht als een drenkeling naar de oever. Meestal had hij een ouderling, een grossier of een partijganger gevonden, een uniform in plaats van een mensch.

Niettemin, dit keer kon hij tevreden zijn. De creatie van jubilaris had hem niet gehinderd, integendeel, tot op zekere hoogte geïmponeerd zelfs.

Terwijl ze gezamenlijk de trap opgingen was Philip

geneigd het honderdmaal vastgelopen gesprek met zijn vader opnieuw te beginnen. Hij van zijn kant met minder pretenties en vooroordeel dan vroeger.

Toegegeven dat zijn vader meer van het leven gemaakt had dan hij. Hij wilde met plezier de rol van verliezer spelen. Niet uit deemoed, maar als een zeeman had hij zijn heele lading overboord geworpen om drijvende te blijven.

Hij had vroeger wel gemeend dat een geweldige ondergang verkieselijker was dan een beschut leventje met een klein geluk. Hij had ook zijn portie literatuur geslikt. Hij had zich op die manier nog een zeker recht aangepraat, dat wereldje vol kleine burgers en lastige burgerplichten met een glimlach en een sneer te passeeren. Maar ten slotte was hij zakelijk genoeg om te beseffen dat hij zich die weelde enkel kon veroorloven, omdat de ooievaar hem in de wieg had laten vallen bij den grossier Hagendoorn, die van een dooien oom in Indië vijf en twintig mille erfde.

Tien bleeke winkeljuffies uit de filialen hadden meer recht gehad op een reisje naar Zwitserland dan hij!

Met tienmaal meer ontwikkeling en sociaal inzicht dan zijn vader had hij maatschappelijk niet veel meer gepresteerd dan de grensrechter op het voetbalveld:

met zijn armen zwaaien als er een bal over de lijn ging.

Philip Hagendoorn was bereid vandaag zijn kaarten op tafel te werpen en ronduit te erkennen dat verder spelen voor hem onmogelijk was. Toen hij binnenging stond de kamer in schemerbruin en paars. Het deed hem aan vroeger denken. Het zou er gemakkelijker in praten zijn. Juist ving moeder de laatste lichtbaan, die via het achterbalcon naar binnen schoot, in de gordijnen op.

De wegzwenkende vleug veegde nog net even over het profiel van Mr. Willem Goedhart. De duim van zijn rechterhand hing in het armsgat van zijn vest, de linkerhand lag plat op het tafelblad. Hij had zijn plaats in de kamer iets te nadrukkelijk ingenomen en dat hinderde Philip oogenblikkelijk.

Hij leek iemand die altijd klaar scheen te staan om een rede te beginnen.

Wanneer hij, zoals vanmiddag, maar een vergadering geroken had, werd de politicus in hem wakker als de natuur in een vos die de kippen ruikt. Hij zag dan slechts principes en ketterijen.

Terwijl vader en moeder Hagendoorn klaar stonden om voor de tweede maal hun zoon te begroeten, maakte hij zich gereed om een standpunt aan te vallen. Philip keek van den een naar den ander, ver-

wonderd en wat onrustig, alsof hij vragen wilde: ‘Mag dat allemaal nu maar zoo? Jullie hebben dien vent toch ook wel in de gaten?’

Vader Hagendoorn lag hijgend in zijn stoel. Zoo'n middag was eigenlijk te veel voor hem. Met zijn zus Ali, die de stoelen aanschoof, probeerde Philip wat te schertsen, maar ze antwoordde weinig, te onzeker voor wat komen ging.

Toen begon moeder:

- Je zult wel moe zijn, jongen, na zoo'n reis en dan dadelijk in zoo'n volle zaal menschen....

Ze had hem de heele middag niet uit het oog verloren. De vermoeidheid zag ze van achter de bruingebrande huid te voorschijn komen. Hoewel ze de redenen van Philip niet begreep en nog minder goed praten wilde, toch had ze de grossierderij altijd ten deele de weerbarstigheit van haar zoon verweten. Ze had er geen argumenten voor. Maar een vrouw is anders dan een man. Ten slotte is het kind haar meer waard dan de zaak of de idee.

Toen mengde Mr. Willem Goedhart zich in het gesprek.

- Ja, je bent eerst vandaag aangekomen, hoor ik, maar je vrouw heb ik gemist, is die niet meegekomen? vroeg hij, zooals hij gewoon was, niet om het antwoord, maar om zich een argelooze aanleiding te verschaffen.

- We waren erg laat met ons schrijven, vergoelijkte moeder vlug.

Philip glimlachte.

- Ze kon niet zoo gauw van de Schilthorn afkomen, trachtte hij te schertsen, maar tegelijk besefte hij hoeveel waarheid er onbedoeld in verborgen lag.

Hij verloor er zijn laatste houvast mee.

Niet dat hij zijn vrouw nu als een medestrijdster naast zich noodig had. Daarvoor ontbrak het hem aan doelbewustheid. En een strijdende Tine deed hem teveel denken aan die vrouwen op de schilderijen van Eugène Delacroix, die zich bezwijkend nog inspannen om bevallig dood te gaan.

Hij wist ook wel dat er van zijn huwelijk minder terecht gekomen was dan van het meest afgesloofde opgepotte burgerspan.

Maar die waarheid kon hij er momenteel heusch wel bij missen.

Hij begon in korte verwarde zinnen om zich heen te slaan als 't ware.

Moeder werd er verdrietig onder en vader moest zijn opkomende verontwaardiging onderdrukken. Ze meenden dat hij hen aanviel. Ze zagen hem voor veel flinker aan dan hij was.

Het was hetzelfde liedje als altijd. Philip merkte wel dat ze hem over het hoofd zagen, gebiologeerd door zijn schijngestalte.

- De moderne moraal, glimlachte Mr Goedhart veel te wijs.

- Ach wat, moderne moraal, die slaat U veel te hoog aan. Gek hè? Als ik vijf minuten op die moderne moraal gespeculeerd had, stond Tine nu hier naast me. Maar dat wilde ik niet. Ik zal het U eens zeggen: Zij is niet achtergebleven, ik heb haar niet meegenomen....

- Maar dat is toch niet in de haak, jongen....

- De mooiste uitdrukking die ik ooit in jullie mond gehoord heb. Je weet zelf niet hoe vaak jullie die gebruiken. Niet in de haak. Niet in de haak. Waarachtig, jullie hebben gelijk, ik heb mijn steken laten vallen....

Onderwijl was vader Hagendoorn opgestaan en naar de divan in de achterkamer gesukkeld. Daar lag hij naar adem te happen als een visch op het droge.

Philips armen gebaarden nog in de lucht toen moeder met de hare het kussen al rechtschikte onder het hoofd van haar man. De handen van Ali tastten haastig het dressoir af voor de medicijnen.

- Je zult wat meer op de toestand van je vader moeten letten, jonge man, zei Mr. Willem Goedhart bestraffend, terwijl hij op een wenk van moeder de suitedeuren dichtschooft.

Philip stond in een leege kamer.

Een uur later was er de huisdokter.

- Het is welletjes geweest, zei hij na een kort onderzoek. - Zoo'n dag als vandaag, daar pompt het hart U niet voor de tweede maal doorheen. Het wordt tijd dat U van boord gaat, meneer Hagendoorn. Je kan je schip gepavoiseerd overgeven. Kan het mooier!

Toen met het vallen van de avond de feestverlichting van zes filialen in gloed schoot, zat de jubilaris ineengedoken binnen de lichtval van een kleine schemerlamp.

In de verschillende stadskwartieren verdrongen de koopers zich voor de winkeldeuren. Voor iedere vijftiende een doos bonbons cadeau in de gegoede wijken, in de volksbuurten een ontbijtkoek. Plus dan nog de speciale jubileumaanbiedingen en voor elke bestede rijksdaalder een wandbord met de firmaspreuk: 'Van den acker Godts'. En het heele personeel ging vanavond met een inkoopbon van vijf gulden huistoe!

- Voor mijn part nog eens zoo'n jubileumpie, lachte een jongste bediende vroolijk.
- Laat de zaak de honderd jaar maar volmaken, als het dan maar iedere week gevierd wordt...

- Een mensch is een voorbijganger, zuchtte Hagendoorn, een vermoeid man. Zelfs een veertigjarig jubileum bewijst in diepste wezen de vergankelijkheid

des levens. Hij had er vrede mee zoolang de woorden van de tekst, daar ergens in de schaduw aan de wand doorlichtten in zijn hart: Maar de gunst des Heeren is van eeuwigheid tot eeuwigheid....

Alleen zou de vader vanavond graag de laatste rondgang gemaakt hebben aleeer hij als gewoonlijk voor de nacht de verlichting doofde. Maar nu naast hem de zoon, die zoozeer gelijk aan hem zou zijn, dat de klank van de tred niet den ander, maar alleen de nieuwe kracht verraden zou.

‘En Hagendoorn gewon zonen en dochteren. En één werd grossier in zijns vaders plaats. De ander was een krijgsman.’

De jubilaris zou deze woorden zeker ongeoorloofde spotternij gevonden hebben. Maar in het slag menschen als hij was er toch altijd iets overgebleven van het Oudtestamentisch besef van de opeenvolging der geslachten: Abraham, Izaäk, Jacob....

De commandant van de wacht in de Citadelkazerne te G., 1e luitenant Conrad Hagendoorn, zou zijn plaats in de serie gewillig innemen.

Alleen zonder baard! Ieder op zijn eigen manier!

Driemaal had hij vanavond een rondje moeten maken over de slaapzaal van de derde compie, een stelletje Amsterdamsch rood schoelje. Op de andere zaal sliepen de boerenjongens uit de Alblasserwaard als

muizen. Wanneer hij op instructie over de 'grond der vaderen' sprak lieten ze hun tanden zien als waakhonden. Soldaten!

- Me vaoder heit er gin blompot vol van, spotten de anderen.

Maar ondertusschen was hij blij, zijn smoes te hebben gehad om van die receptie af te komen.

Dienst!

De ouwe had er respect voor of het regelrecht van boven kwam!

Op één van de stadspleintjes goot Petersen het water uit zijn emmers. Ziezoo, hij was los vanavond. De laatste bloemen had hij er voor een hap en een snap uitgeduwd. Daarmee was tegelijk zijn verdienste gevlogen. Afijn, beter zoo dan ze een heele Zondag door dood te zien gaan op de winkelvloer achter de toonbank. Alleen jammer dat juist de kale mevrouwtjes ermee gingen schuiven. Die kwamen tegen tien en aangetippeld en neusden het bijna leege stalletje af met een air of ze naar orchideeën zochten.

- Er is niet veel moois meer bij, koopman, zeiden ze dan nog op een toon alsof Petersen zich eigenlijk schamen moest.

- U zet ze vannacht tot d'r nekkie in 't water en ze kijken morgen net zoo frisch over de rand van de

emmer als U onder de dekens vandaan.

Ze namen hun bouquetje mee en Petersen ontving zijn drie stuivers en een glimlach. Dat is samen f1.15.

Met die rekenmethode behield hij gemakkelijk zijn goede humeur, maar zijn hypotheek kon er niet mee betaald worden.

Een eindje verder, in het licht van een lantaarn, die schuil ging in het overvloedige groen van de boomen, zong een groepje Heilsoldaten. Dat was iedere Zaterdagavond hetzelfde. Petersen mocht dat graag. Terwijl zij van de hemel zongen had hij het gevoel met zijn blommet jes de tractaat jes uit te delen.

Ten slotte ging er een kwartje op de collecteschaal en hij stak een ‘Strijdkreet’ in zijn binnenzak. Dan nog een potje bier aan de overkant en Petersen was gereed om de Sabbat te beginnen.

Toen stond daar plotseling Philip Hagendoorn voor hem.

Hij zag er niet uit als iemand die vandaag feestvierde. Dat verwonderde Petersen niet, hij was veertig jaar buurman geweest, men behoefde hem niet te vertellen hoe vader en zoon gejubileerd hadden.

Als die twee bij elkaar kwamen, wist geen van beiden meer wie hij was. Ongetwijfeld zou de oude Hagendoorn bepeinzen welke streek van het leven nooit door hem ontdekt werd, dat zijn zoon erin verdwalen

kon, zonder dat de vader ooit het spoor vond.

Voor Petersen was dat klaar als de dag.

Hij had Philip als kind vaak over de vloer gehad. Een ventje als een polletje klaverzuring. Als je hem wat te hard neerzette gingen alle blaadjes dicht. Hij herinnerde zich ook dat de jongen dol was op bloemen en dieren. Eens was hij in de tuin schreiend naar hem toegelopen:

- Alle vogels vliegen voor me weg, snikte hij, niet boos, eigenlijk niet verdrietig zou je zeggen, maar eerder beschaamd alsof hij zijn eigen zusje geslagen had.

- Leg ze wat zout op d'r staart, dan blijven ze zitten, had hij toen lachend geantwoord, maar later moest hij er vaak aan terugdenken. Toen kwam Philip bij hem met versjes en andere poespas, praatte over een nieuwe wereld en nooit meer oorlog en zoo en dan zei Petersen:

- Ja, ja Flip, ik zie het al, jij zoekt nog altijd naar een plekkie waar de vogels niet meer voor je wegvliegen.

Drie jaar later zei Philip: Die verdomde vogels....

Daar moest Petersen toen van de weeromstuit ook op vloeken, zoo schrok hij toen, maar vader Hagendoorn zei 'foei'.

Die had in zijn kantoortje een cartonnetje hangen van de bond tegen het ijdelijk gebruiken van Gods naam.

Wanneer de biscuittrommels weg hadden kunnen vliegen als de vogels, zouden vader en zoon elkaar beter begrepen hebben, meende Petersen stellig.

- Een pot bier zal je beter smaken dan de eere wijn van vanmiddag, zei hij, toen hij Philip meenoodigde.

Op het smalle caféterras, achterovergeleund in zijn wankel rieten stoel, lag hij hem daarna met half gesloten oogen op te nemen. Ze zeiden niet veel, want ze wisten genoeg van elkaar, maar zoo nu en dan lachten ze, niet hardop, maar wel door hun heele gezicht te vertrekken. Het was of ze dan als kinderen even om een hoek gluurden.

De maan klom langzaam in de koepel van het pleintje. De huizen stonden als toeschouwers rondom de ruimte geschikt. Middenop besnuffelden twee honden elkaar. Er kwamen menschen met boodschappentassen langs en tegen elkaar hangende paartjes op de fiets. Een auto, die er even binnen schoot, was een onwezenlijk ding. Het snorde wat rond als een wesp in een kamer en stoof dan ineens weer weg naar buiten. Het koortje van de Heilsoldaten klonk als een kamermuziekje, gemoedelijk en monter.

Er dreef een doezelige vermoeidheid over Philip heen als olie op het water.

Hij bestelde voor de tweede maal wat te drinken.

En voor een derde keer.

- Je doet zeker mee? vroeg hij glimlachend aan Petersen. Die schoof zonder een woord zijn glas aan. Toen dronken ze, langzaam, maar met teugen waarvan ze hijgend ophielden.

- Het is eigenlijk verschrikkelijk, dat is nou geld van mijn vader, en dat wordt hier verpatst aan sterke drank, zei Philip, niet hatelijk en niet om te spotten, want het gaf hem, eigenaardig genoeg, een prettig gevoel.

- Een herbergier is ook een mensch, zei Petersen goedig.

- Maar goddeloos....!

Ze knikten allebei toestemmend.

Er lag een oneindige lauwe goedheid in de avond.

Op de blaadjes van de terraspalmen begonnen bijna onmerkbaar wat regendruppels te tikken. Over de huizenrij in het Westen schoof langzaamaan een zwarte regenwolk de koepel van het pleintje toe. Een heilsoldaat voelde nattigheid en dacht onder het zingen aan het vlies van de Turksche trom.

Philip schonk zich nogeens in.

Ze zaten daar zoo rustig als op een theevisite. Zijn vermoeidheid gleed als te zware kleeding van hem af. Hij was heelemaal niet van plan om zich dronken te drinken, hij was heelemaal niet iets van plan.

Hij zei, maar weer glimlachend: - Toch is het zonde, Petersen, dat de menschen zoo d'r geld in de kroeg brengen.... Wat zeg jij daar nou van? Konden ze toch zeker beter gebruiken....

- Als ze d'r blommetjes voor kochten, hadden ze d'r langer plezier van, had moeder de vrouw er ook nog wat aan....

- Waarom blommetjes? Jij denkt altijd naar je eigen toe zeker, hè?

- Mijn hypotheek, weet je.... tweehonderdvijftig gulden voor je vader, plus de rente nog, zuchtte Petersen.... - Maar je vader is een goeie man, Flip, een beste man....

- Een groot man! Philip scheen plotseling begeesterd. Hij ging achter zijn tafeltje staan en hief zijn glas op. Hij voelde zich helderder dan ooit te voren en al pratende liet hij de 'r's rollen beter dan Mr. Willem Goedhart vanmiddag deed. Van de overkant zag hij de etalagepoppen uit een confectiezaak op hem toetreden in een waas van stuivend grijs.

- Het regent, zei Petersen, die ook opstond. - Er werd op gewacht, jongen....

Maar Philip luisterde niet, hij praatte snel en luid door, verward, maar voor hemzelf was het van een verrassende klaarheid. Hij begon alle steken op te halen, die hij vroeger had laten vallen; en het ging zoo gemakkelijk!

- Een groot man, Petersen, groot in alles waarin een kleine man groot kan zijn. De meester in zijn wijsheid schikt, de leerling in zijn waan wikt. (Hij bedoelde het zooals hij 't zei.) - Weet jij wat dichters zijn, Petersen? Dwazen! Pascal, weet jij ook niet wie dat was, hè? Die man zag altijd een afgrond naast zich, zei die tenminste.... Wie zijn gat gebrand heeft moet op de blaren zitten.... Wie durft een grossier, een netten man te verwijten, zijn heele leven op het goede pad te hebben geloopt en na veertig jaar even stil te staan om op zijn volle zakken te kloppen? Afgunst! Wereldhervormers, dat zijn mensen die verdwaald zijn (eigen schuld!) en die stommelingen willen nou de wereld veranderen in plaats van terug te keeren naar het goeie paadje. Het ligt klaar.... Het leven is goed voor ieder die het aanpakt zooals het is. Mijn vader....

- Het leven is puik, zei Petersen geroerd, - en jouw vader is een beste man.

Over het pleintje ruischte de regen. In één van de boomen was plotseling een merel te zingen begonnen. Het terrasje stroomde vol vluchtende voorbijgangers. Petersen werkte zich langs de mensen naar buiten, hij had zijn pet laten liggen, blootshoofds stond hij daar met twee platte handen uitgestrekt, waarop de regen neerspatte.

Toen ging Philip hem achterna.

Onder de boomen zongen de Heilsoldaten een beetje haastig hun 'halleluja' af, door de vrouwen begeleid met handgeklap.

Philip begon onzeker mee te doen.

- Verrèk! zei één van de schuilenden, - als dat niet de zoon van Hagendoorn is heet ik geen Willem meer.... Nou, die heeft et ook te pakken....

- D'r werd op gewacht, jongen, zei Petersen weer, terwijl hij de regen naogde, verbaasd en opgetogen als een kind.

- Maar je hypotheek betaal je, vrindje, da's geen manier van doen, het recht moet zijn loop hebben, antwoordde Philip luid.

- Wiedes, lachte de ander.

En de merel zong in de boomen.

IV

Twee huizen voorbij de grossierderij van de firma Hagendoorn stond vroeger het café van Frans Zonruiter. In die tijd was de breede singel verderop nog een grauw en vettig vaarwater, één van die vele monden, waardoor de onverzadigbare stad rusteloos haar voorraden binnenslokte en loosde wat er over was. Altijd lagen er de kaden vol kisten, zakken en zeilen, altijd waaide er gruis en stof over de onbehouwen hobbelkeien, maar ook was er altijd werk en vertier.

Wel stonk de stad er benauwd uit haar adem, maar haar leven ging er met diepe teugen op en neer en elk paar wielen dat over de keien ratelde sloeg mee in de dreunende klop van haar hart.

Het werkvolk versjouwde en verspeelde hier hun leven, maar voor grof geld en daarvan kreeg Frans Zonruiter zijn deel. Voor zijn tapkast stonden altijd klanten en wat er aan huisraad en buffetgerei soms stukgeslagen werd, was bij voorbaat betaald door hetgeen er verzopen was.

Maar hoe beestachtig het er soms toe kon gaan, altijd stond het lange schrale lijf van Zonruiter koel en paraat boven de drinkende kerels. Hij liep tussen

de tafeltjes en stoelen door als een dresseur in een circus, met zooveel overwicht en met evenveel oplettendheid. Onder het rossig haar en de borstelige wenkbrauwen keken nooit een paar oogen met meer verachting de beschonken en bezwadderde zuiplappen aan. Niet omdat hij er een bepaalde moraal op na hield of op de één of andere wijze schade voor zijn bedrijf vreesde, de moraal verachtte hij erger dan de bezopen kerels en hoe wilder het toeging, des te meer reclame voor zijn zaak onder de slaven, die hun enkele uren vrijheid niet anders wisten te besteden dan voor drinken en vechten. Wat Frans Zonruiter betref, hij zou hun botten niet als kluiven voor zijn hond willen hebben, daar achtte hij zijn Duitse Herder te goed voor, maar hij wierp ze als ammunitie in de strijd tegen kapitaal en maatschappelijke orde. Die er in onder gingen, niets aan verloren! Die er overbleven, zouden straks op zijn hoogst de puinhoopen mogen wegruimen, om daarna ook te verdwijnen. De nieuwe aarde was voor een ander slag menschen. Daar rekende hij zichzelf bij.

Frans Zonruiter was communist; hij sprak over klassen en solidariteit zooals het hem aangeleerd was en zooals het in de pamfletten en brochures stond. In werkelijkheid was hij een individualist, typisch voor zijn tijd, waarin Nietzsche beter discipelen had onder

degenen die nooit van hem gehoord hadden dan later onder hen die proefschriften over hem zouden schrijven en essay's.

Iedere avond nadat zijn werk gedaan was waschte Frans Zonruiter zijn lijf van kop tot teen, woest alsof hij de kramp had. Hij kroop dan als 't ware in een andere huid, hij kotste van elke dranklucht, en pikte soms de laatste tram voor middernacht, die hem naar de rand van de stad bracht. Daar huurde hij een roeibootje in een hem bekende uitspanning en dan liet hij zich uren drijven op de plassen, die rondom de stad lagen. Sentimenteel? Waarachtig niet. Hij werd er koel als een visch in het water!

Hij had een dochttertje, Anna, dat voor haar vijftiende jaar geen voet in de gelagkamer gezet had. Wanneer ze er als kind per ongeluk of uit nieuwsgierigheid binnen wilde stappen, werd ze zoo ruw en driftig naar buiten gevloekt, dat ze het in veertien dagen niet opnieuw wagen durfde.

Toen ze vijftien was, kwam haar vader haar uit bed halen. Ze moest zich aankleeden en mee maar beneden gaan.

Het was nacht. Hij zei geen woord.

Toen duwde hij de deur van de gelagkamer open en zette haar binnen. In de walmende verhitte ruimte was eerst weinig te onderscheiden. Er was ook weinig

geluid. Maar allengs zag Anna meer en hoorde ze beter.

Er hingen kerels versuft en week in stoelen, het kwijl lekte bij sommigen langs baard en kin en een halfslapende, die het glas bier nog in de hand had, liet het vocht over vest en broek stroomen.

In een hoek zaten wat jongeren te zingen, onzeker en met diepe keelgeluiden als ijlenden.

Eén stond er op en wilde naar Anna toe gaan. Frans Zonruiter gaf hem een stomp onder de kin dat hij terugtuimelde.

Daardoor werden de anderen opmerkzaam.

Sommigen gingen overeind staan. Het meisje wilde weglopen, ze voelde weinig angst, want ze was een dochter van haar vader, maar haar maag scheen haar door de keel gehaald te worden. Ze hield haar hand voor de mond en hoestte.

In een nis zat een nog jonge vrouw met haar bovenlichaam over de tafel gevallen. Ze scheen te slapen, maar nu en dan sidderde haar lichaam en sloegen haar oogen open als de luiken voor een beestenkooi. Ze waren vol haat, honger en angst.

In haar hals stonden de roode plekken van al te ruwe omhelzingen.

- Geef haar es een hand, zei de vader droog.

Huiverend liep het kind op haar toe, maar toen de

meid lachend opwaggelde, werd Anna plotseling woest en sloeg ze onder vreeselijke verwenschingen naar de dronken vrouw....

Een half uur later was het café ontruimd, maar er waren heel wat stukken!

Gaf niet! Bij voorbaat betaald!

Diezelfde avond gingen vader en dochter samen roeien op de plassen. De kleine Anna zat in vaders jas gewikkeld te rillen in de zomernacht.

- Je wordt nu langzamerhand een groote meid, zei Frans Zonruiter tegen zijn dochter. - We kunnen nou eens meer bepraten samen.... Van nu af mag je in het café komen als je zelf wil....

- Stik, zei Anna.

De vader glimlachte en spuwde daarna langzaam en ver in het water.

Toen ze terugwandelden, liep hij zwijgend in gedachten verzonken.

Voor de drempel zei hij: Jij moet studeeren, hoe meer je weet voor later hoe beter....

Zoo kwam Anna Zonruiter op dezelfde H.B.S. als Philip Hagendoorn. Ze liepen soms samen naar huis. Ze waren eigenlijk op elkaar aangewezen. Beiden werden ze door hun klassegenooten gemeded. Philip omdat hij in zichzelf gekeerd en onhandig was, Anna

om haar afkomst vooral en beiden omdat ze ondanks dat een afwerende hooghartige trots hadden, die ze alleen aflegden wanneer ze samen naar huis liepen.

Voor het overige leerde Philip thuis en in de kerk dat de leer van Marx en Lenin een satanisch bedenksel was en Anna hoorde van haar vader dat het Christendom een rare kronkel in je hersenpan moest wezen en een bakerpraatje voor laffe mensen.

Vanzelfsprekend verbood de heer Hagendoorn zijn zoon de omgang met het meisje uit de kroeg, en ook de aanwezigheid van het café zelf was hem altijd een doorn in het oog. Het wierp een smet op de overigens tamelijk fatsoenlijke buurt, en Hagendoorn had grootsche plannen.

Toen de oom in Indië dood was en de grossierderij begon te bloeien, kocht hij onderhands de aan zijn zaak grenzende panden op en deed hij den caféhouder Frans Zonruiter schriftelijk aanzegging dat hij moest verdwijnen.

Die protesteerde, maar Hagendoorn bleef onvermurwbaar. Niet alleen om zijn bedrijf, ook was het hem een eer, deze kankerplek van de aardbodem te kunnen uitsnijden.

Enkele jaren later werd het vaarwater gedempt en veranderd in een breede verkeersweg. Het aanzien van de heele buurt werd erdoor gewijzigd. Er kwamen

groote blokken etagewoningen op de plaats van de vroegere bouwvallige pakhuizen en op 'de acker Godts' had men niet anders te doen dan wat meer winkeljufs achter de toonbank te zetten om de oogst binnen te halen. De organisaties van het Koninkrijk Gods voeren daar wel bij. Hagendoorn schonk meer dan de oud-Israëlietische tienden.

Frans Zonruiter probeerde in andere stadskwartieren zijn kansen, maar met weinig geluk.

Anna moest haar studie opgeven en werd leerlinge op een modeatelier.

Haar vader verspeelde met het ouder worden zijn veerkracht, zijn drift veranderde in wrok en wrevel, zijn hooghartigheid werd haat en zijn toekomst-verlangen wanhoop.

Bij een straatoproertje trof hem een schot van een politieagent. In het ziekenhuis gingen zijn vloeken over in een rochelend gesteun.

Dat was het laatste dat Anna van hem hoorde.

Ze werd naaister en achter de machine trapte ze langzamerhand de levenskracht uit het lijf. Maar haar droom en haar geest behield ze. Ze maakte japonnen als een ander schilderijen. Wanneer ze klaar waren, kon ze er moeilijk van scheiden en ze had een weezin tegen het werken voor leelijke vrouwen. Bij sommigen hing ze de mooiste robe als een narrenpakje om het lichaam.

Toen ze ouder werd en mooier, hield ze de bijen, die rondom haar honing zwermden, op een afstand. Maar niet omdat ze een betere kans wachtte of omdat ze het voor een traditioneeler overdracht bewaren wilde. Ze had geen behoefte aan aanbidders en wat ze soms aan deze of gene toestond, was een geschenk van haarzelf aan haarzelf.

Ook dacht ze niet aan een gelukkig of onbekommerd leven, ze kende geen tevredenheid en geen afgunst, haar was het leven zonder meer genoeg.

Maar een naaistertje achter een trapmachine verspeelt het sneller dan ze zelf weet. Haar weerbarstige geest dwong het zwakke lichaam nog enkele jaren meer te doen dan het kon, maar ten slotte vernielde dit haar even snel als een te zware motor een wrakke boot.

De postbode Arie Leffertstra, een weduwnaar, voor wiens vrouw ze jarenlang gewerkt had, bood haar een plaatsje aan in zijn priëeltje, dat hij bezat in de volkstuintjes. Anna Zonruiter stond alleen op de wereld, ze moest het wel aannemen. Op dat kleine stukje grond, waar te veel mensen te veel uit de aarde willen halen en waar de natuur verdubbeld lijkt onder de burgers als de rok van Jezus onder de soldaten, worstelde Anna als een zieke plant om het leven.

Ze hield er de kleeren van den postbode dicht en ver-

stelde het één en ander voor de volksvrouwen, die meer uit liefdadigheid dan uit noodzaak haar het werk toereikten.

Toen vroeg Arie Leffertstra haar ten huwelijk.

Ze lachte hem uit.

Hij werd er niet boos om, want volgens zijn eigen woorden hoorde ze eer in de prairie thuis dan in een volkstuintje.

- Maar, liet hij er op volgen. - Maar, Anna, ik ben maar een arme donder, dat is waar.... het is ook niet daarom, maar als vrouw zou je recht hebben op kosteloze doktershulp, een sanatorium misschien, en dan....

Toen zweeg ze, vermoeid....

Kort daarop ontmoette Philip Hagendoorn zijn vroegere schoolvriendin, voor het eerst sinds lange tijd. Na een onrustige nacht was hij vroeg opgestaan voor een wandeling.

Het was de ochtend na de receptie.

De avond tevoren was hij niet heelemaal nuchter thuis gekomen. Dat kon hem op zichzelf weinig schelen, maar de droeve verbijstering van moeder, die hem boven aan de trap opwachtte, had hem niettemin tot in zijn dromen achtervolgd.

Philip wist hoeveel een goede Zondag zijn ouders

waard was, misschien wilde hij daarom een nieuwe pijnlijke confrontatie met zijn ouders ontgaan of althans zoo lang mogelijk uitstellen. Indien dat zoo was, dan lag het op wonderlijke wijze verweven met een voorval uit zijn jeugd, dat hem nu en dan tot in zijn volwassenheid kwelde in de nacht.

Hij zal een jongen van ongeveer elf jaar geweest zijn toen hij twee katten zag vechten. Dat meende hij tenminste. Het was Maart. Later begreep hij dat er meer liefde dan haat in het spel geweest kon zijn. Maar dat maakte de geschiedenis voor hem nog meer luguber.

Een plotselinge woede tegen de groote kat, die de kleine had onderliggen, schoot in hem op. Hij sprong toe en trapte woest raak. Met een benauwde schreeuw liet het dier los en holde weg. Vijftig meter! Toen bleef het liggen. Dood! De schrik die den kleinen jongen sloeg, verlamde hem een oogenblik. Hij durfde niet kijken. Twaalf slagen sloeg toen de torenklok, dat weet hij precies. Wekenlang voelde hij de doffe weeke plof van zijn voet tegen de buik van het dier.

Hij kon soms zijn schoen niet aan velen.

Philip Hagendoorn, elf jaar, had gedood. Hij had niet iets verkeerd gedaan, in dat geval bestrafte vader of moeder hem en de Heer verklaarde de zaak daarmee voor gezond.

Maar dit was heel wat anders!

Dat besef ruïneerde zijn kleine wereldbeeld volkomen.

Van die tijd af bleef de zelfverzekerde, beloften-zwangere rust van zijn ouders en broertje en zusje hem vreemd.

Ik ben een kind,
van God bemind
En tot geluk geschapen....

leerde zijn moeder hem. Maar ze moest het van hem eens weten! Het leven had voor Philip een gevaarlijke dreiging gekregen, waartegen hij weerloos was.

Wel werd hij oud genoeg om zijn daad met allerlei argumenten goed te praten, maar groeiende, vergrootte het zich honderdmaal en vermengd met de angst en de schuld van latere daden en ervaringen doorspookte het zijn dromen.

Later begrensde het het idealisme van zijn jongelingsjaren en in zijn volwassenheid werd het een interessant incident voor zijn psychologische aberraties, maar tot op deze Zondagmorgen bedreigde het zijn gemoedsstemming als een donderbui aan de horizon de zomerdag. In de ochtendklaarte voelde hij zich beloerd als een visch die de snoek in het lies vreest.

- Een complex, zei Philip spottend tegen zichzelf,

terwijl hij een steentje voor zijn voet wegschopte. Hij wist beter!

De morgen was blankgewassen uit de regennacht gekomen. Het zonlicht wiekte de huizen over en nipte de laatste vochte schaduwen weg als donkere zijden lappen.

Philip liep.

In de huiskamer preludeerden zijn ouders en Ali nu zeker op de Zondagsche stichting en verootmoediging. De klokken begonnen te luiden, kerkgangers trokken langzaam hem voorbij en voor hem uit marcheerde fluitend een wandelclub de velden in. Twee hengelaars traptten op hun fietsen, beladen met brood en drank en vischgerei, langs. Een melkjongen schelde drie huizen tegelijk wakker. De dag was omsponnen met goedheid en vroomheid, werk, spel en godsdienst. In een lucide oogenblik zag Philip plotseling dat heele spinsel van afleiding en beveiliging, maar hijzelf was een trapezespringer door het vangnet gevallen.

- Hoe er ooit uit zoo iemand een goede kruidenier moet groeien, peinsde hij gelaten en niet zonder humor, terwijl hij een sigaret opstak.

- Het zijn de decors die ik wantrouw.... Kan het zonder?....

Hij had hier als jongen ook vaak geloopt. Toen strekten de weilanden rij aan rij zich onberoerd uit tot aan

de kim, waar nu de volkstuintjes woekerden tusschen de uiterste huizenrijen en de nieuwe spoorbaan.

Onder de slingers roode klimroosjes boven de ingang trokken drommen volk de hagen langs. Van drie hoeken schalde gramfoonmuziek. Stokrozen en dahlia's veeteerden tusschen groenten en exentrieke en bouwvallige hutten, houten doozen.

Nergens duidelijker dan hier toonde de mensch in hetgeen hij bezat wat hij tekortkwam. Het was er triester dan in de armste achterbuurten der stad, meende Philip.

De aestheet en de sociale hervormer in hem hadden wel meer geopponeerd tegen elkaar.

En op deze plek gooide Anna Zonruiter elke morgen de glazen deur van haar tuinhuisje los als Noach eenmaal het luikje van de ark. In één nacht kon ze veertig dagen rondwalken op een verdronken aarde, geen vierkante meter om op te staan.

Toen Philip Hagendoorn langs kwam, plukte ze paarse andoorns langs de slootkant. Ze herkende hem oogenblikkelijk.

- Hallo, ik ken jou, riep ze overeindkomend.

Gelijk gleed haar voet in de modder.

Ze lachten beiden.

- Dan weet je meer dan ik, antwoordde Philip nog grinnekend, terwijl hij naar haar toeging om ze te helpen.

Even later zat hij in een wankele tuinstoel voor het priëeltje.

Anna zag er ziek en armoedig uit, bemerkte hij nu. Ze moest nog ontbijten; met lange spitse vingers pakte ze het brood aan en kauwde traag. Het was niet prettig om dat aan te zien. Ze had ook een bleek en papperig gezicht met bloedlooze lippen. De strakke gespannen lichaamsvormen van vroeger waren vol en slap geworden. Dat kon haar vif en kleurig katoenen japonnetje niet verbergen.

- Jij bent ook niet meer die je geweest bent potverdikkie, dacht Philip met meer spijt dan medelijden. In hun jeugd hadden ze elkaar niet ontzien. Ze waren vriendschappelijk en vertrouwelijk geweest, maar zonder eenige aanspraak op elkaar te laten gelden. Dat verlost hen van die pijnlijke gedwongenheid, die er meestal is bij dergelijke ontmoetingen.

Ze kwamen allebei van een ander eind van de wereld, zoover lagen hun milieu's uit elkaar, maar toen ze nog kinderen waren had hun dit al onberoerd gelaten. In korte speelsche vragen en antwoorden kringen ze op elkaar toe.

- Is dit kasteel van jou?

- Van mijn weldoener... die heeft een arm ouderloos meisje als ik nodig, begrijp je, antwoordde Anna spottend.

- Getrouwd?

- Nee, dat niet, dat wil zeggen, nee getrouwd zijn we niet, maar.... Ze keek hem ondeugend aan. Nou zoekt hij er wat achter dacht ze vrolijk. Maar Philip reageerde niet. Hij stond op en keek over de warboel van groen en mensen en huisjes.

- Ze moesten voor die hokken een bepaald standaardmodel voorschrijven, zei hij.

- En een uniform voor de mensen, wou je zeker?.... Ben je nog steeds schoolmeester?....

- Nee, mislukt en ontslagen. Geniet momenteel van het succes van mijn vader....

Anna zwaaide haar boterham in de hoogte:

- Hagendoorns ontbijtkoek. Gister cadeau gehad. Gefeliciteerd!....

Philip schaamde zich plotseling. Hij wist niet waarom, hij begon wat onrustig heen en weer te dreutelen. Het eten brokte Anna in de mond. Hij zag hoe traag ze kauwde en hoe moeilijk ze zich tot slikken dwong. Toch was het niet omdat zijn sociale inzichten haar beter kost toegedacht hadden.

- Ik ben naaister, wist je dat? Ik heb achter de machine m'n body lens getrapt schijnt et.

Ze stond op en keek hem aan. Wanneer ze haar oogen opsloeg, leek ze uit haar eigen lichaam te kijken als uit een cel.

Philip bedacht hoe onbarmhartig het leven met dit meisje rondgesprongen had. Ik moet wat zeggen, dacht hij onrustig, maar hij wist niet wat.

Anna begon de tafel af te ruimen. Aan de voet waarmee ze zoeven in de sloot gegleden was, kleefde nog de modder. Ze droeg goedkoope plompe sandalen, maar de enkel erboven was smal en breekbaar als van een danseresje.

Ze keken er beiden naar. Toen sloeg ze haar rok op en maakte de jarretelle los.

- Ik zal die kous maar even afspoelen, zei ze, - haal jij even wat water bij die pomp daar, wil je?

Ze reikte hem een pan aan.

Toen hij terugkwam was het brood weggeruimd en het bouquetje andoorns op het tafeltje gezet. Een hommel bromde gonzend rond de bloemen.

Binnen in het tuinhuisje lag wat verward beddegoed op een oude ligstoel. In de andere hoek stond een naaimachine met lepel en medicijnfleschje erop. Anna zat op haar stoel en bukte zich moeizaam naar haar voet. Er liep een donkere roode kleur van benauwdheid in haar wangen. Ze steunde....

- Maar nou heb je je boterhammen nog niet op, sufferd, zei Philip ruwer dan hij bedoelde, daarmee tegelijk een onbegrijpelijke en ongemotiveerde vertrouwelijkheid bevestigend.

Anna kwam hijgend overend en glimlachte.

- Het valt niet mee, zei ze met een trieste scherts. - Ik begin er te welgedaan uit te zien, merk je?

Even aarzelde Philip, toen greep hij de handdoek en knielde op de grond.

- Het is Zondag, zei hij zonder eenige aanleiding. Het besef daarvan streek als een vogel in de boomen.

Hij tilde haar been in zijn handen en keek haar aan.

- Begin van t.b.c, zei Anna.

En toen, ineens woest:

- Hier bivakkeer ik nou de godganschelijke dag. Ik lig als een lekke schuit op de helling. Ik heb maar goed te vinden dat ze om me en aan me flikvlooien en vervelen.... Maar dood gaan is afgrijselijk, weet je. afgrijselijk....

Toen barstte ze los in zulk een wanhopige en ruwe blasphemie, dat Philip ontstelde. In de verte luidden de klokken.

In de kerkbank bezette de familie Hagendoorn vier van de vijf toebehoorende plaatsen. Vandaag had de oude heer erop gerekend ze allemaal vol te hebben. Die teleurstelling had hij te overwinnen aler hij zich met hoop op zegen onder de preek schikken kon.

Sedert zijn verloving met Ali Hagendoorn nam Piet Verbeeke de vierde plaats in, demonstratief en met

graagte. Niemand belette hem het in stilte te genieten als een voorteeken van zijn toekomstige opname in de firma. Dat genot mengde zich nadrukkelijk met zijn tevredenheid over de woorden van den prediker. Daardoor kon hij zich verzoenen met de gedachte hoe een stokkerige stelten de meisjesbeenen waren die soms even de zijne raakten.

De rest van de bank werd ingenomen door de familie De Clerck, notaris en Lagerwey, advocaat. De verhouding tusschen hen was uitstekend, want ze hadden heel wat aan elkaar te danken, en op de dagen dat Conrad Hagendoorn in officiërtenuë de rij volmaakte, was de symboliek van het gediende volk der kleine luyden voor ieder duidelijk: handelsman, militair, notaris, advocaat.

Maar vandaag trof de afwezigheid van dien één, Philip, den ouden Hagendoorn meer dan de aanwezigheid van alle anderen. Het vergalde voor een goed deel de blijdschap waarmee hij zijn offerande der dankbaarheid in de kerkezak deed. En ongewild moeide hij zich met de vraag welke ruïneuze gevolgen de opname van een zoon, die zich zoo weinig aan de heiligste goederen van het christelijk volksdeel gelegen liet liggen, voor de zaak hebben kon.

Hij draaide onrustig in de groene kussens van zijn bank. Klein en versleten zat hij er als een oud man-

netje in weggedoken. Met een bezorgde blik sloeg moeder Hagendoorn haar man gade en onder haar handschoenen en taschje had ze zijn hand in de hare genomen en streefde die voorzichtig.

- Hij is vanmorgen uit wandelen gegaan, de jongen is natuurlijk te ver van huis getrokken en zodoende te laat, troostte ze fluisterend naar hem overgebogen.

- Een dag als vandaag, juist vandaag hadden we gezamenlijk....

Hij maakte de zin niet af....

- Het is meer, dacht hij verward. Al had ik hem hier naast me gehad, hij zou verder van me afstaan dan alle aanwezigen hier....

Met een moedeloos gebaar zette hij zich tot luisteren.

Het eerste deel van de preek had hij al gemist.

Die van de wereld zijn begrijpen niet de dingen des geestes. In wezen zijn zij ons vreemder dan de tot God bekeerde inwoner van Celebes' oneindige wouden of de eilanden van de Pacific.

Want het is dezelfde geest die ons bindt, en dezelfde kennis van God den Vader en dezelfde gehoorzaamheid aan Zijn wetten, die meer is dan natuurlijke verwantschap.

Laat U niet verschrikken door de vijandschap van deze wereld, het is de eeuwige worsteling tusschen het licht en de duisternis.... Maar wij zijn

in dit alles meer dan overwinnaars....
De rechtvaardige zal wassen als een cederboom.
Die in het huis des Heeren zijn geplant, die zullen groeien....
Laat ons daarvan zingen....

De oude Hagendoorn zweeg. In zulke woorden had hij jarenlang troost gevonden, nu sidderde hij alsof men aan zijn eigen wortels rukte.

Moeder Hagendoorn streelde zijn hand.

Piet Verbeeke zong. Zijn krullende hardos danste op en neer. Een krijgszang!
Voor de grossierderij of voor het koninkrijk Gods?

Wie zal het uitmaken?

Piet Verbeeke voelde geen behoefte ze uit elkaar te houden.

En wat Philip betrof: een concentratiekamp voor alle decadente zwakkelingen. De kroeggeschiedenis van gister, waar hij de onbesmette naam van zijn ouders te grabbel gegooid had, was hem ter oore gekomen.

Hij zou het verzwijgen terwille van den vader.

Maar mocht hij ooit een lastige medefirmant aan hem krijgen, dan lag het gereed in zijn arsenaal.

Ali Hagendoorn steunde.

Zelfs in de kussens had ze rugpijn.

- De koffie is klaar, riep iemand voor het tuinhekje,

een kleine donkere kerel met rood schillerhemd en grijze broek. - Mien is jarig, kom even, anders is het weer duvelen....!

- Visite? antwoordde Anna Zonruiter van achter de uitgebloeide jasmijnstruiken. Over het grintpaadje kwam de vreemde al aangestapt.

- 'n Mooie dag voor 'n scharreltje, zei hij spottend, terwijl hij Philip brutaal van het hoofd tot de voeten opnam. Toen zweeg hij. Blijkbaar herkende hij in Hagendoorn den man, die hier eigenlijk niet thuis hoorde. Zijn oogen vroegen Anna om een verklaring, maar die lachte. Terwijl Philip opstond om zich voor te stellen, had de ander hem de rug al toegekeerd.

- Moeder de gans zit al een half uur te wachten achter d'r tafellakentje. Ze moet en ze zal picnikken.... Drink je koffie op en kwek even met d'r, dan heeft ze d'r zin, zei hij op een toon die verried hoe weinig het hem schelen kon.

- Je ziet ik ben in gesprek, of.... eigenlijk zijn we net uitgepraat, antwoordde Anna, terwijl ze rustig zitten bleef. Dan, met een achteloos gebaar van den één naar den ander:

- Kees Lamoen, werkeloos metaalarbeider.... de heer Philippus Hagendoorn, leeraar op nonactiviteit.

- Dat lijkt net eender, zei Lamoen droog, zonder zich naar Philip te keeren.

- Net als Stalin en Hitler, antwoordde Anna plagend. - Die meneer wilde straks ook al alle keetjes gelijk hebben en mij een uniform aantrekken.... Dat zal naar je zin zijn, is 't niet?

Een paar tuintjes verder gilde een vrouwestem. Even later stonden vier vuile kinderhoofdjes boven de ligusterhaag. - Komme! riepen ze in koor, brutaal en ongeduldig.

Anna wuifde ze toe. Philip had nog geen woord gesproken.

Hij stond daar zoo verrast en timide, niet om den vreemde die plotseling binnengestapt was, maar veeleer om Anna, die na de benauwenis van daareven, koeler en uitdagender scheen dan tevoren.

Philip Hagendoorn was Christelijk opgevoed, het viel hem moeilijk over de dood te spreken, zonder zich gelijktijdig met de verzekering van het eeuwige leven te bemoeien.

Dat had hij dan toch van huis meegekregen.

Wanneer dit hem zoo rauwelings overviel, was hij doleender dan men verwachten zou. De roekeloosheid van Anna Zonruiter verschrikte hem. Hij zou warempel even de zedenmeester zijn gaan spelen, als niet tegelijk een vormeloos besef van sociaal onrecht en schuld hem overmeesterd had.

- Ze had mijn naam niet moeten noemen tegenover

dien kerel, dacht hij verward, hoewel hij zichzelf eerst voorstellen wilde. - Ik weet ook wel dat het schandalig is, ik ben heusch van plan te doen wat ik kan....

Maar in werkelijkheid wist hij niet wat hij doen moest en ook niet waarom. Anna zou van hem zeker geen aalmoes willen ontvangen, ook uit vriendschap niet en Kees Lamoen ademde vrijer en behandelde hem met meer minachting dan hij ooit, zelfs maar in gedachten iemand zou durven doen.

- De stemmingen wisselen een beetje al te snel, zei hij tegen Anna met een poging tot zelfspot. - Je weet ik ben van huis uit gewend het een beetje geleidelijker te doen.

Rond zijn hoofd fladderden twee witte vlinders om elkaar. Anna keek hem aan zonder een woord te spreken. In de Zondagsche zomerdag had Philip plotseling het gevoel op een wentelende aardschol te staan. Net kantelde zij naar de dood, nu steigerde ze weer trillend omhoog. Het spel van de vlinders was als vuurwerk rond zijn kop. Hij kon het niet verdragen. Hij voelde de wereld opgelaten als een vlieger, maar tegelijk de looden zwaarte waarmee aan het touw gerukt werd.

Anna.....! Beginstadium van t.b.c.....!

Philip Hagendoorn wenschte wel dat hij terwille van

het één het ander bedrog kon noemen. Hij zou zich dan met min of meer moeite tot één waarheid hebben kunnen bekeeren. Maar nooit feller dan hier tegenover Anna Zonruiter ervoer hij hoe angst en vreugde, dood en leven, haat en liefde, hoop en vertwijfeling opgenomen en neergesmaakt werden in één en dezelfde levensgolf.

En daartusschen hadden zijn ouders en hun vrienden een eilandje betrokken, waar kerkklokken luiden en grossiers jubileeren.

Ze hadden de oogen van Kees Lamoen moeten zien, om te weten hoeveel ontrechte levenshonger en tot haat verwrongen liefde door de hagen van hun beschermd domein loerde.

Philip Hagendoorn wilde wel partij kiezen, maar hij voelde zich op een onnaspeurlijke en onredelijke wijze betrokken bij het één zoowel als bij het ander. Schuldig naar alle kanten en toch deelgenoot.

Hoe lang stond hij daar? Hij zag hoe de oogen van beiden op hem gericht waren, die van de één opmerkzaam en verwonderd, die van den ander ongeduldig en hatelijk.

- Ik ga maar, zei hij, terwijl hij zijn hoed greep. - Amuseer je verder....

Hij wilde wegloopen, maar Anna ging mee. Het pad was één en al geur waar ze liepen en vol Zondagsche

wandelaars. Achter hen zongen ondeugend de kinderen:

Anna van de postbode heb een vrijert je gekregen falderalderiere....

Sommigen bleven staan en lachten.

Op de houten brug bij de uitgang greep Anna hem bij de schouder.

- Als je me nog eens op wil zoeken, je vindt me hier iedere dag, zei ze, en ondanks de hardheid klonk het toch onzeker.

Philip keek haar aan.

Wat zei hij?

- En toch is er een mogelijkheid waardoor men leven kan.... een mensch kan toch leven, leven zonder verantwoordelijkheid en toch deelgenoot van aller schuld en aller vreugde, zei hij, meer tegen zichzelf dan tot Anna.

Onder de brandende zon was de dag klam en stoffig geworden.

Een klein uur later zat hij met gekreukeld zomerpak, vuile schoenen en een door de lange wandeling bezweet gezicht tusschen de Zondagsche gasten van zijn vader. Rondom hem was nog de frissche geur van groen en bloemen, zijn bewegingen misten de strak-

heid die hier noodig was. Van een andere planeet scheen hij aangewaaid.

De ontvangst in de kring was niet bijster welwillend. De vrienden van den jubilaris behoorden tot het hechtst georganiseerde deel der natie. Daar waren ze trotsch op. Ze hadden het leven tot een soort carousselnummer gedresseerd. Elke beweging had haar voorgeschreven piste, wat daar buiten ging kon vergeven worden, nooit goedgekeurd.

Bij sommige gelegenheden trok alles op om front te maken voor de één of andere eeretribune.

Daar zetelde nu de jubileerende broeder Hagendoorn.

In een spanne van twee uren defileerden de dominee, enkele broeders van de kerkeraad, één of meer bestuursleden van de bijzondere school, van de kiesvereniging, de zendingscommissie, evangelisatiecomité, orgelfonds en de diverse jeugdbewegingen, waarvan Hagendoorn metterdaad begunstiger was.

- Ik ontmoette vanmorgen een oude schoolvriendin van me, zei Philip tot zijn vader, om zich te verontschuldigen. - U kent haar wel, Anna Zonruiter, dat meisje uit het café....

Hij was zeker niet van plan voor spelbreker te spelen, hij kon het niet helpen dat ieder woord als een uitdaging klonk.

De vader zweeg nerveus. Elk antwoord in dit gezelschap zou de toestand erger maken. Hij probeerde een verwijtend grapje, maar ondertussen voelde hij hoe de onrust al wilder zijn hart bespeelde. Hij had last van kleine, snel weerkerende duizelingen en een pijnlijk gevoel beklemde zijn borst. Vermoeid lag hij in zijn stoel weggeleden, soms met de oogen dicht.

- Ik had vanmorgen thuis moeten blijven, dacht hij, maar tegelijk wist hij dat het daar niet aan lag. Philip! In gedachten monsterde hij in de aanwezigen de maatschappelijke en kerkelijke formaties, zoekend naar één, waarin hij zijn zoon thuisbrengen kon. Hij wist er geen.

- Mijn eigen bloed is mij vreemder dan zij allen hier, peinsde de oude man smartelijk. - En nog heb ik geen gelegenheid gehad om een woord van hart tot hart met hem te spreken, dacht hij met een mengeling van verlangen, wrok en schuldbesef, onderwijl geplaagd door een duister halfbewust voorgevoel van haast te moeten maken.

De gesprekken van de gasten verliepen dreunend boven zijn hoofd. Hij nam er geen deel aan. Nieuwe bezoekers stoorden hem eigenlijk. Lusteloos nam hij hun gelukwensen in ontvangst:

- Broeder, van harte....
- Dank u, dank u, excuseer dat ik je zittend....

- Natuurlijk, na gedane arbeid, nietwaar,... een kleine variatie op Jacobus: een arbeider is zijn rust waardig.... met eerbied gesproken, ik bedenk daar zoo dat dát heel wat minder misverstand en aanleiding tot opstandigheid zou hebben gegeven dan het origineel, nou?

- Typisch, dat de wereld zich altijd juist van dergelijke uitspraken meester maakt, mengde een tweede zich in het gesprek.

En dan een derde: - Met negatie van de rest, helaas.... Het was als een koor. Er behoefde er maar één te zijn die de toon aangaf en oogenblikkelijk begonnen allen het motief uit te werken.

Van terzijde verbaasde Philip zich over de bijna speelsche gemakkelijkerheid waarmee ze dat deden. Toch was het niet de eerste keer van zijn leven dat hij dit meemaakte. Hetzelfde had hij op vergaderingen, bij theologische gesprekken en zelfs bij ministers opgemerkt. Er was maar één soort menschen bij wie hij hetzelfde waargenomen had: de doctrinaire communist.

Philip Hagendoorn was na de emoties van vanmorgen zeker niet in de stemming, zich van deze menschen of van wie ook moedwillig afzijdig te houden. Toch begon hij zich allengs vreemder te voelen. Hij probeerde met een eerlijke belangstelling hun gesprekken

te volgen, maar hoewel de woorden hem sedert zijn jeugd vertrouwd waren, bleef het levensgevoel hem onbegrijpelijk dan ooit. En onderwijl zag hij de kritische en achterdochtige blikken, die heimelijk op hem gericht werden.

Hij kon het niemand kwalijk nemen. Heel de gemeente wist welk een tragedie zich in het huis van broeder Hagendoorn afspeelde. Ten slotte was het ook een zaak van heel de kerk, waarin Philippus Hagendoorn junior eenmaal ten doop gehouden werd.

Alleen dominee Hardenberg oefende tegenover Philip een zekere gulle tegemoetkomendheid. Niet omdat hij het met hem eens was, maar omdat hij hem meer als slachtoffer van zijn chaotische tijd zag dan als dader des kwaads. Hij was nog betrekkelijk jong, gevoelig en uitteraard wat geavanceerd. In tegenstelling met zijn confrater van vanmorgen (die deze middag nog een dienst in een naburige gemeente te vervullen had en met kennisgeving afwezig dus) was hij als zooveel jonge dominee's van zijn kerk de theologische geniepigheden ontvlucht in een soort idealistische evangelisatie.

- Hij is artistiek en dus wat weerbarstig en overgevoelig, het is geen gemakkelijke tijd voor zulke mensen, had hij den vader vaak getroost. - Op een

goeie dag zal hij thuiskomen en bemerken welk een zegen het is, de vastigheden te bezitten die onze vaders ons nagelaten hebben....

De oude Hagendoorn hoopte het, maar vandaag putte hij er weinig troost uit nu hij sterker dan ooit beseftte dat niet alleen de opvattingen, maar de mensch zelf hem vreemd geworden was.

En daarin stemden deze keer vader en zoon wonderwel overeen, want ook Philip bepeinsde op dat oogenblik hoe het toch mogelijk was dat hij zich met deze menschen minder verbonden voelde dan met een vreemde vogel als Anna Zonruiter.

Het zijn de meeningen niet die ons scheiden, de zon die ons beschijnt, de lucht die wij ademen, hetgeen wij ervaren en de dingen die we zien zijn anders....

Beter? Mooier?

Philip Hagendoorn wachtte zich ervoor, de verworvenheden te verachten, waarin hij gisteren nog heil zocht.

Maar waar anderen zich een heel leven in konden nestelen, daaruit werd hij in één nacht opgejaagd.

Hij keek de kring rond. Hij kon het zonder vijandigheid en zonder wrok.

Zijn vader lag in zijn stoel als een gestrand schip. Die kiest nooit meer zee, zou men zoo zeggen.

Waarom zag Philip dat niet?

- De jubilaris, dacht hij. - Veertig jaren voorspoed en zegen. Maar ik heb vandaag Anna Zonruiter gezien, die door onze voorspoed uit haar huis gezet is, en van school gehaald.... Zal ik hem vertellen hoe slecht haar vanmorgen de ontbijtkoek smaakte? Hij zou het niet begrijpen....

Het zonlicht in de kamer had een gele broeiende gloed. Philip werd plotseling de wanden gewaar die deze mufte holte omsloten hielden, en de slappe loome stilte buiten, een luchtledig tusschen hen en daar ergens in de verte Anna Zonruiter op haar armzalige graspol. Hier glorieerend op de buit en daar azend naar de kruimels.

En waar was Tine?....

Ali heeft opnieuw koffie ingeschonken.

- Een glas bier smaakt beter, fluistert Piet Verbeeke met een hatelijke glimlach.

Philip hoort het niet, want tegelijk ziet hij zijn vader ruggelings opzijgliden, de armen opzwaaiend en neervallend als aangeschoten vogels.

Philip is het eerst van allen toegesprongen.

De oude man hoest een bloederig slijm over zijn blauw geworden lippen. Hij kreunt....

- Ik zou je.... nog.... gesproken hebben, stamelt hij hijgend, terwijl hij wijd de oogen opslaat.

Dan klapt het onweer, dat van de ochtend dreigde,

los over Philip en schiet de roofvisch uit het lies....

- Vader, fluistert hij, maar hij meent zelf dat hij het roept.

Niemand dan zij beiden weten ook van hoe ver het komen moet.

En moeder!

Wanneer Philip even opkijkt, ziet hij door de nevel van rook en de wirwar van menschen haar ingetogen en van alles vrijgemaakte glimlach.

Ze heeft hem gehoord.

Dan verdwijnt ze in de angst en zorgen voor haar man.

Ali is naar de keuken gevlogen om heete doeken, en cognac.

- Een collaps, zegt ze, - ik dacht het wel....

Ze snuffelt graag in populair geneeskundige werken. Als ze Piet Verbeeke niet gehad had, was ze verpleegster geworden.

Op een bolle heuvelhelling ligt Tine in de schaduw van een kleine appelboomgaard. Van alles kan men genoeg krijgen op den duur, zelfs van de zon.

Eén van de vrienden verzorgt behoedzaam haar doorgebrande hals en armen met hudnutraem. Er zijn leelijke plekken op gekomen!

Vanmorgen zijn ze gezamenlijk naar de kleine kapel geweest in het dal.

Er stonden bloemen voor de preekstoel, en Herr pfarrer heeft een vers van Rilke geciteerd. En dan heeft er ook nog een meisjeskoor gezongen in nationale kleederdracht.

Hoe anders dan in Holland!

Toen Tine daareven naar de blauwe rook keek, die hier en daar opkronkelt uit de donkerbruine huisjes beneden haar, heeft ze een wonderlijke gedachte gehad.

Het is hier alles zoo vredig en rein, men zou zich voor kunnen stellen, zoo licht te worden dat je omhoog kon stijgen als de blauwe rook....

Maar voor het oogenblik is haar bloed te dik en haar huid te pijnlijk.

En dan.... Philip! Haar plaagt een geheime angst dat ze haar taak verraden heeft voor wat zon en poëzie.

- Hij zal het moeilijk hebben.... juist daar had ik naast hem moeten staan, peinst ze.

Dan zegt ze hardop: Ik denk toch maar vroeger naar huis te gaan dan afgesproken was....

- Waarom?

- Philip!

De lange knaap achter haar kust haar in de hals. Ze vliegt met een gillette overeind.

- Ondeugd, zegt ze boos....

- Als ik maar wist dat hij me daar nodig had, zucht ze dan, weer terugvallend.

V

De toestand van den ouden heer Hagendoorn was erger dan zich aanvankelijk liet aanzien. Een lichte beroerte, die zich naar alle waarschijnlijkheid in gevaarlijker vorm zou herhalen. Zijn gelaat was door een gedeeltelijke verlamming van de aangezichtspieren leelijk verwrongen. Het gaf hem meer het aanzien van het slachtoffer van de één of andere gewelddaad dan van een patiënt.

Dat beïnvloedde onbewust de stemming van de bezoekers. Die werden er tegenover Philip niet welwillender op.

Voor de zooveelste maal in deze dagen zag hij verbaasd en zonder er deelgenoot van te zijn de vriendenkring van zijn ouders mobiel worden en actief alsof het gereglementeerd was.

Ze kwamen aangelopen, ieder op zijn tijd, hoed aan de kapstok, sigaar in het aschbakje aler ze zich enkele tellen over het bed van den zieke bogen, en al naar de mate van de vriendschap met moeders handen in de hunne of de lucifer aan de sigaar vonden ze onderwijl de woorden om van dit alles gedetailleerd en overzichtelijk de zin te duiden voor de eeuwigheid.

Philip had zich daarbij keer op keer tegen openlijke en bedekte aanvallen te verdedigen. Dat ging hem slecht af. De emoties van de laatste tijd hadden hem tamelijk in de knoop gebracht. Wat hij nodig had was afstand nemen en bezinning.

Maar de zieke zwijgende vader tyranniseerde hem meer en argumenteerde sterker dan de gezonde al pratend ooit vermocht had.

Wanneer hij in de ziekenkamer kwam, voelde hij zich soms als een misdadiger die met zijn slachtoffer geconfronteerd wordt.

Ten onrechte, natuurlijk!

Philip deed moeite dat ook aan zichzelf te bewijzen, maar het hart heeft zijn redenen, waarvan het verstand niet weet. Ook zonder Pascal zou hij dat in deze dagen geweten hebben.

- Het is gemakkelijk om absolute rust voor te schrijven, maar de oude man heeft iets dat hem hindert en onrustig maakt, zei de dokter tot Philip.

Ze begrepen elkaar beter dan de één voor den ander bekennen wilde.

Philip voelde geen behoefte, daarvan nader uitleg te doen.

Hij zocht met een slecht gespeelde onverschilligheid (zijn bevende handen verrieden hem) naar lucifers en trok het vuur in zijn sigaret. Dan mompelde hij wat

traditioneele opmerkingen over de slechte tijd en het moderne leven.

Niemand kon ze flauwer gevonden hebben dan hijzelf. Maar de dokter liet zich daarmee niet van de wijs brengen.

- Tamelijk vage abstracties, wanneer men ze zoo algemeen gebruikt als U doet; eerst als ze zich manifesteren in een feit of een persoon.... Uw vader is altijd te zakelijk geweest om voor spoken op de loop te gaan....

- U brengt het wel heel erg op het terrein van de psychologie.... bedoelt U misschien dat hij eer een psychiater noodig gehad had dan U, spotte Philip.

Hij speelde slecht. De kaart die hij opwierp, trok als 't ware de troef uit dokters handen.

- Geen van beide wellicht, wanneer hij een zoon.... U neemt me niet kwalijk....?

Dokter van Stralen zag hoe Philip verbleekte. Hij glimlachte en toch wist hij hoe onrechtvaardig en ontoereikend zijn woorden waren.

Hij meende genoeg van deze levens begrepen te hebben om te weten hoe de overtuiging het bloed tyranniseerde en hij was te liberaal om iemands individualiteit te ontkennen. Maar ten slotte interesseerde hem de vorm meer dan het principe. De Hagendoorns Senior hadden Nederland groot gemaakt, ondanks

Zondagswet, radiosectarisme en bijzondere school.

Men kon het met hen eens zijn of niet, ze waren sterk en ze hadden stijl. Misschien niet klassiek in de ruimste zin des woords, het was dan toch klassiek Nederlandsch.

Wanneer de zoon uit dat nest gevlógen was, hij zou het hem niet kwalijk genomen hebben. Integendeel, de ruimte was voor de liberalen. Maar hij was er uit gevallen! Inplaats van te vliegen hipte hij tusschen de decadenten.

Cynicus uit weekheid, opstandig uit ressentiment, weerbarstig door halfbeschaving.

- U zult Uw opvoeding moeten aanvaarden om haar te kunnen overwinnen, jonge man, het is een kleine variatie op een uitspraak van een groter filosoof dan ik ben, zei hij, terwijl hij glimlachend zijn notitieboekje opborg.

Philip antwoordde niet meer.

Uit de kamer achter hem klonk de hijgende kreun van zijn vader.

De huisgenooten en het personeel gedroegen zich als de bemanning van een lekgestooten boot; angstig en wat nerveus, maar tegelijk gesterkt door een verhevigd besef van saamhoorigheid, dat de nederigste arbeid de glans van iets groots gaf.

Des te duidelijker begreep Philip dat hij slechts als passagier meevoer.

Onder normale omstandigheden zou deze positie hem zeker geleden hebben, nu verdroeg hij het bijna als een schande.

's Maandags kwam de chefboekhouder Jansen, namens alle ondergeschikten blijk geven van zijn deelneming.

- En sterkte voor mevrouw en de juffrouw....

Het is de vraag of de man wel eens bemerkte dat hij den zoon vergat.

Eerst toen Philip hem uitliet en ze samen op het trapportaal stonden, zei hij, lichtelijk verlegen: - Verexcuseer.... u ook nog....

U ook nog! Zelfs voor de vreemden ben ik in de gaten geloopt, dacht hij niet zonder wrok. Een pakhuysjongen voelt zich meer terecht op deze grond dan ik. Is dat dan allemaal alleen mijn eigen schuld?

- Misschien zou ik U ergens mee kunnen helpen. U weet, ik sta ter beschikking, zei hij met een vermoeide glimlach.

Het was veel meer dan een beleefdheid. Hij vroeg het bijna.

Ze keken elkaar aan.

Van zijn blauwe cheviotpakkie (hij had zijn kantoortas voor deze gelegenheid beneden gelaten) blies Jan-

sen behoedzaam naar de pluisjes die er niet op zaten. Twintig jaar had hij nu als boekhouder bij Hagendoorn op de kruk gezeten, met drie diploma's van de handelsavondschool, waarvan zijn patroon voorzitter geweest was.

- Je ijver zal zeker vruchten afwerpen, had hij bij die gelegenheid gezegd en sindsdien had Jansen die woorden jaar in jaar uit bevestigd gezien.

Ordelijk, vanzelfsprekend en rechtvaardig voor ieder die zich ijverig en trouw in deze bedeeeling te schikken wist.

Daar stond de '40' op het dak en de firmanaam boven de ingang borg voor.

En daaruit was Philip eenmaal opstandig en baloorig weggelopen. Hij had dat altijd als een persoonlijke belediging gevoeld. Sindsdien had hij de levensloop van den deserteur gadeslagen en bemerkte dat men zelfs Jansen niet straffeloos beledigen kon.

Het was moeilijk, bij zooveel voldoening beleefd te blijven.

- Meneer zal wellicht boven meer te doen hebben dan beneden, zei hij.

Het klonk als een terechtwijzing.

Hij daalde de trap af, een overvloed van beleefdheidsfrasen woelde in zijn kielzog.

Met drie diploma's!

- Je kan er gemakkelijker een leven mee bouwen dan met de heele wereldliteratuur, mompelde Philip grimmig en niet zonder spijt.

Toch verwarde dit soort kleinigheden hem meer dan de heele maatschappelijke chaos, waarvan de kranten spraken en alle oorlogen achter de horizon.

Gek, vond hij, ik heb me jarenlang gemoeid, een heele planeet van aanzien te laten veranderen en ik ben nog niet eens klaargekomen, mijn eigen positie te bepalen, hier op enkele vierkante meters grond, tegenover een paar vrouwen, een zieken man en een pakhuis met biscuits en zoo.

In een brief aan Tine schreef hij:

Het is betrekkelijk goedkoop, dit nest van bourgeois en arrivé winkeliers een maatschappelijk monstrum te noemen en onderwijl te profiteeren van hun verworvenheden.

Elke dag, Tine, bestaan wij door hetgeen zij voor ons verdiend hebben. Ik heb het gevoel of ik me als de één of andere parasiet aan hun huid gehecht heb, ik maak het ze lastig en voed me niettemin met hun bloed.

Het is het geld van mijn vader dat me toestond de escapades te maken in het paedagogische en literaire (allebei mislukt bovendien). Grossier

Hagendoorn is nu eenmaal een man die goed gemarchandeerd heeft. Daar heb ik het mijne van genoten. Zulke dingen worden een familiebezit, evenals de hoektanden bij de tijgers.

Tegen een onoverzichtelijke, eigenlijk dus abstracte maatschappij kan men zijn houding volhouden met een soort programmatische activiteit, die naar de toekomst verwijst (om in het overdrachtelijke te blijven: het langzamerhand onschadelijk maken van de hoektanden; vergeef me echter dat ik tot zoolang nog bijt). Een partij en dergelijke zijn goede bliksemafleiders, maar wat helpt het als het onweer losbarst boven je hoofd, als je voor het bed staat van je vader, wiens brood je at, wiens bloed het jouwe is en die je niettemin in zijn heiligste gevoelens moest kwetsen (waarachtig 'moest', ik doe het nog, ik ben niet sentimenteel).

Ik ben geneigd geweest te zeggen: vader, laat mij de minste van uw huurlingen zijn, maar niets hindert mij meer dan dat ze mijn houding met die van den verloren zoon verwarren. Moeder vooral doet dat dagelijks, achter elke vriendelijkheid speurt ze berouw, elke toenadering legt ze uit als een accoord. Ze moest eens weten hoeveel zwakheid er schuilt in de houding van mij, wien de draf

der zwijnen beter moest smaken, dan het vette van hun acker godts, waar het bloed, het onrecht en de schuld van de heele maatschappelijke orde aan kleeft.

Maar voor martelaar ben ik niet capabel....

Ik zou kunnen eindigen met een kleine variatie op die beroemde zin van Luther: Hier zit ik, het moet wel anders, maar ik weet niet hoe. God helpe mij....

Dat klinkt minder flink, ik geef het toe, maar ik verzeker je dat die laatste woorden even bloedige ernst zijn.

En tegelijk ben ik eigengereid genoeg, het bij de aanvoegende wijs te houden, liever dan, zoals zij hier, die het veranderen in een bevestigende zin met een uitroep teken erachter en een jubileum-veertig erboven....

Over het gebeurde in Zwitserland en de terugkomst van Tine schreef hij geen woord. Werkelijk, dat was hij vergeten op dat oogenblik.

Toen hij opstond, stroomde het licht doorzichtig en bewegelijk als water langs de ramen. De hamerslagen uit de expeditieafdeeling beneden tamtanden door

de straat als het kloppen van haar hart. Bij Petersen stonden de bloemen buiten, nog nat van de dauw, het eerste pluksel van een nieuwe morgen.

Daar ging de dag, een feeststoet, de witte wolken boven de huizen als opgestoken vlaggen.

Hij stond met zijn hoofd tegen het glas gedrukt, zoals een kind dat doet.

Een loopjongen in de straat sprong fluitend op zijn bakfiets en verdween om de hoek.

- Daar gebeurt het, ik commentarieer het een beetje.... het zou kunnen als het tenminste nog in poëzie was, bespote hij zichzelf.

's Middags bezocht hij Anna Zonruiter in haar tuinhuisje.

- Het leven is een portie ijs, beste Philippus.... terwijl jij je afvraagt hoe het in mekaar zit, smelt het onder je handen weg. Happen moet je!

Hij was daar op haar grasveld neergestreken, luisterend naar haar lach als Saul naar de harp van David. Daemonen? De geesten van oudtantes, dominee's en kruideniers waren het waardoor hij bezeten werd, vond Anna.

- Je bent nog altijd te christelijk, zei ze spottend. Dat staat bij jullie als een brandmerk in je zielement geschroeid. Hansworst! Waar sprak je vader van? Jij bent een verloren zoon? Jongetje, je bent nog

nooit van huis weggeweest! Hij heeft je gemerkt als een boer zijn koeien....

En Philip?

- Ze heeft gelijk, dacht hij. - Wie het kruis eenmaal gezien heeft in zijn leven moet er telkens weer langsheen.

En hoewel weerbarstig en zonder een spoor van vroomheid maakte het hem op dat moment gelukkiger dan hij zelf wist.

Hij lachte.

Zoo deed Anna.

Maar ondertusschen, sinds wanneer verheugt zich een deserteur op hetgeen alleen voor de gehoorzamen is weggelegd?

Voor iemand met de opvoeding van Philip moest het toch klaar als de dag zijn, dat men niet ongestraft het commando van den Heer verlaten kan voor wat avontuur in de vrijkorpsen van den vorst der duisternis.

En dat had hij toch gedaan, volgens de meening van hen in wier midden hij opgegroeid was. Geboren in het verbond, getogen in een land, waarmee God als met geen land ter wereld bemoeienissen had, opgegroeid in een milieu, waarin het Koninkrijk Gods op

de meest verscheiden wijze tot uitdrukking gekomen was in actie en organisatie en toch.... iemand die op de weg verdwaalde en weigerde het vaandel over te nemen uit de handen van zijn vader, die op 'den acker Godts' het eerste signaal van zijn aflossing vernomen had.

Toen zijn ouders dertig jaar geleden hun eerste kind Philip noemden, naar zijn vader en grootvader, drukten zij daar zeker een bepaalde verwachting mee uit. Ze waren geen van beiden jong meer, men behoefde geen pessimist te zijn om rekening te houden met de mogelijkheid dat er niet veel keus meer zou zijn bij het benoemen van een stamhouder.

Dat viel echter mee.

Eer Philip drie jaar was kroop er een tweede zoon over de vloer, die reeds in de wieg meer mans was dan zijn voorganger. Conrad! die bij het opgroeien hoegenaamd alles bleek te bezitten wat de ouders in Philip misten; maar daarmee bleef hun oudste, die hij was: een misrekening.

Weliswaar was Conrad in sommige opzichten lastiger dan zijn broer, wanneer zijn levenslust en jonge bloed hem nu en dan de grenzen van het betamelijke deed overschrijden.

Maar nooit zal de vader vergeten dat in dezelfde week waarin tweede luitenant Conrad Hagendoorn, God

tot getuige, plechtig trouw zwoer aan koningin en vaderland, Philip ze alletwee verried. Bij de herdenking van een nationalen zeeheld weigerde hij met zijn leerlingen een kerkdienst met gezang op te luisteren, waarin, zoals hij het zelf spottend noemde, de toga met een generaalsuniform verwisseld werd en het Evangelie met de geschiedenis der Nederlanden.

Voor Conrad was de waarheid sinds keizer Constantijn in signo crucis zijn vijanden overwon, weinig veranderd. Hij was soldaat. Theologie was andermans werk, hem ging de godsdienst aan als bron van moed en kracht, zoals de krijgswet nadrukkelijk vaststelde. Waarom zou dat niet evengoed gelden voor den grossier en den schoolmeester?

Niets was hem vreemder dan de problematiek van zijn broer, de onmacht van een decadent, naar hij meende.

Op hun felle, heftige gesprekken in de jongelingsjaren was een tijd van zwijgen en laatdunkend negeeren gevolgd.

Conrad had geen woorden meer nodig.

De levensloop van Philip argumenteerde klemmend genoeg, vond hij.

Toen Philip die middag van Anna Zonruiter thuis kwam, vond hij zijn broer aan het bed van vader. Hij was op zijn motorfiets hierheen gekomen, zijn zwart-

leeren jekker had hij nog aan, bestoft en bezweet was hij en in zijn bewegingen, gewend aan de ruimte, leek hij te groot voor de kleine ziekenkamer.

Philip moest even naar hem kijken en in stilte dezen robusten jongen kerel bewonderen. Conrad voelde dat. Hij glimlachte heimelijk en voelde zich welwillender gestemd dan ooit.

Maar hij vergiste zich wanneer hij meende een mensch te treffen die zich, om het in zijn eigen taal te zeggen, naar het ouderlijk huis gesleept had als een gewonde naar het lazaret, weerloos en slechts om verbonden te worden.

Met de maten waarmee Conrad mat, moest dat wel zoo schijnen, maar Philip was na de brief aan Tine en het korte gesprek met Anna in zekere zin tot rust gekomen. Hij wist, zij het voorloopig, waar hij aan toe was.

's Morgens was de oude man voor het eerst weer wat te spreken begonnen. Nu klaagde hij over pijn in de rug, hij lag moeilijk en vroeg hem wat te willen verleggen. Terwijl moeder de dekens terugsloeg, namen Conrad en Philip den zieke op. Hun handen vonden elkaar onder het lichaam van den vader. Het viel hun beiden op hoe licht hij eigenlijk was en de knokken voelden ze door zijn kleeren heen.

Even keken ze elkaar aan. Zonder te zien wisten ze

hoe de oogen van moeder, die aan het voetenend stond, nu met de hunne waren.

Hoe oud was dit gebaar?

Zoolang er vader en zonen geweest zijn, hadden grooter vijanden dan Philip en Conrad zoo hun bloedsverbondenheid beleden.

Maar geen van de twee broers was simpel genoeg als de moeder, die in dit teeken alle moeilijkheden tot een schooner oplossing gebracht zag dan ze ooit gedroomd had. Haar was de man altijd meer geweest dan de zaak en nooit kon haar kind te ver van zijn moeder dwalen dan dat haar liefde hem niet in het gelaat zou schijnen zoodra hij het hoofd omwendde. Die avond richtte ze de maaltijd aan als een feest.

Ze vertelde allerlei gebeurtenissen en anecdotes uit de tijd dat Philip en Conrad nog kinders waren.

Rijzig en grijs zat ze aan tafel, ingetogen van gebaar en stem en nochtans nooit nadrukkelijker had ze haar plaats als moeder ingenomen.

Het besef haar kinderen te zijn moest voor die oogenblikken wel alle andere gevoelens van de twee broers overheerschen.

Later op de avond, toen moeder weg was, ging dat wel weer teloor, daarvoor was Conrad te agressief en Philip te stijfkoppig, zelfs in zijn aftocht. (Want wat deed hij anders het geheele gesprek door dan afscheid

nemen?) Maar onder de gesproken woorden deinde een bewogen en sterk sentiment, waardoor het gesprek spijs alle hardheid een innigheid kreeg, die geen van beiden licht vergeten zou.

Toen Conrad tegen de nacht naar zijn garnizoen terugkeerde, hadden zij beiden het besef nooit bewuster afstand genomen te hebben en toch voelden ze zich dichter bijeen dan ooit.

- Laten we lezen, zei moeder, terwijl ze Philip de Bijbel reikte. - Jij bent de oudste. Het was gewoonte na het eten.

Ze schonk hem dat recht, zonder te begrijpen hoe slecht Philip raad wist met dit geschenk.

Het avondlicht vulde de kamer. Op het mahoniehouten kabinet en de ouderwetsche meubelen scheen de zon dieper rood dan zij ooit het Westen kleur gegeven had. De stoelen glommen. Aan de wand hingen foto's van de grossierderij en de filialen, haar heele groei en uitbreiding verliep er tusschen teksten en spreuken. Een regelmatige en gerechte voorspoed had zich hier geïnstalleerd tot in het weelderige pluche dat Philip onder zijn zitvlak veeren voelde.

Op het groote eikenhouten schrijfbureau stonden jeugdportretten van de drie kinderen in standaardjes achter dikke witgroene glasplaten. Verderop Conrad in officierstenue en Ali de bestuursvergadering van

de meisjesvereniging presideerend.

Alleen Philip was buiten zijn jeugd niet aanwezig.

- Ik ben hier uitgevallen, peinsde hij, ondanks de opmerking van Anna Zonruiter, waar hij gelijktijdig aan denken moest. - In hun midden heb ik geen gezicht meer (waar heb ik het wel?) of het moest dat van een afvallige zijn. Moeder neemt het omdat ze in den man het kind kan aanzien, maar wie ben ik in de oogen van vader en mijn broer?

Hij begreep nu ook waarom moeder hem juist nu de Bijbel toestak. Ze wilde hem weer een plaats geven, desnoods forceeren. Maar ze zag hem daarbij voor een ander aan dan hij was en ze verwachtte meer dan Philip haar ooit geven kon.

- Lees jij maar, zei hij tegen Conrad, terwijl hij het boek doorschoof.

Ze begrepen niet dat Philip hier niet weigerde, maar afstand deed.

Later, toen moeder weg was, begon Conrad het hem te verwijten.

- Je had het terwille van haar kunnen doen. Waarom niet als je wist hoe teleurgesteld ze zou zijn....

- Ik kan moeilijk zeggen waarom, ik heb hier de schijn tegen me, ik neem het je niet kwalijk als je het niet begrijpt, ik wil me ook niet verdedigen, maar zie je, het is als met zooveel dingen hier, niet het feit en

niet het ding, maar de zin die er hier aan gegeven wordt, weerhoudt me....

- Weer één van je raadsels, Flip, neem me niet kwalijk, ik ben officier en geen filosoof, lachte Conrad, maar tegelijk verstrakte hij en werd hij ernstig. Het was of ze beiden begrepen dat het nu gezegd moest worden tusschen hen. Het was of ze iets dat jaren lang getraineed was, nu gingen afmaken.

- Laat ik even doorpraten, zei Conrad, - ik voel er behoefte aan. We hebben nu de kans en God weet of het mij ooit nog eens gegeven zal worden deze dingen zoo rustig en sans rancune tegen je te zeggen.... Kijk eens, ik kan je al je dwaaltochten bezijden het pad dat vader ons wees, vergeven. Je hebt altijd te weinig daadkracht gehad om gevaarlijk te worden, Flippie. Ernstig heb ik die liefhebberijen van jou eigenlijk nooit genomen, je hebt je in laten pakken door wat Marxistische nonsens en leuzen van moderne degeneré's. Ik wist dat je ermee vastlopen zou.... Maar nu, laten we zeggen tegenover een stervenden vader (het kan lang duren, maar jij weet evengoed als ik wat er aan de hand is) en tegenover zoo'n moeder past je die houding niet meer.... Je verwacht die woorden natuurlijk niet van mij, maar ik meen wat ik zeg, het wordt toch tijd dat je de zaak

eens ernstig gaat nemen en dat je je verantwoordelijkheid bewust wordt....

- Je kijkt niet verder dan je neus lang is.... ik heb vaak gewenscht juist wat minder last van die dingen te hebben.... ik geloof dat ik allang een succesrijke grossier was geweest....

- Ja, je bent van jongsaf een rare snijboon geweest.... je hebt meer kansen laten glippen in je leven....

- Ja, jij kon er gemakkelijker mee overweg dan ik, antwoordde Philip droog.

Ze zwegen even. Zijn blik was strak als speurde hij iets dat heel ver was. Met moeite vond Philip zijn woorden, toen hij weer begon.

- Jij kon er gemakkelijker mee overweg dan ik, met het leven, met alles.... ik verzeker je dat ik je er vaak om benijd heb.... Moeder vertelde daar straks nog uit onze jongensjaren, welnu, ik herinner me ook nog wat. Weet je nog de dag dat je naar de academie in Breda zou vertrekken? Op het perron stond de kleine Miep Semmeling, een vlammetje van je. Terwijl je ze kuste (en nog bewonder ik je hoe je dat zoo rap kon zonder dat vader en moeder, die er toch ook bij stonden, het in de gaten kregen) toen knipoogde je over d'r schouders tegen mij. Dat nam je even gemakkelijk als een broodje met zalm uit een automa-

tiek. Geef acht! riep je uit het coupé raam en ze duwde d'r vingers tussen de krulletjes die op zij d'r hoed sprongen; ze had van dat leuke haar weet je nog?.... Goed zoo, jij wordt nog regimentsdochter, lachte je toen en we weten allebei dat je dat gemeener bedoelde dan het klonk.

Om wat jij toen spelenderwijs nam, zou ik jaren van mijn leven hebben willen offeren, toentertijd ten minste.... Ik was ook op mijn manier verliefd op die Miep. Heb je nooit gemerkt hè, nee, maar dat is jouw schuld ook niet.... Afijn.... ik weet niet waarom ik dit zoo zeg. Ik zou je uit onze gemeenschappelijke kinderjaren honderd staaltjes kunnen vertellen, die ik allemaal weet als de dag van gister. Maar ze beteekenen allemaal dit: jij speelde met wat ik aanbad. Jij gebruikte, ik ervoer. Wat jij ontving en weer glippen liet, achteloos, was voor mij onbereikbaar of stootte me af. Niet omdat ik sentimenteel was of last had van een soort minderwaardigheidscomplex. Daar lossen kouwegrondpsychologen tegenwoordig alles mee op, maar het was me te groot, te machtig.... Om nog één voorbeeld te noemen: wanneer wij als jongen van oorlog hoorden (en daar hebben we heel wat van gehoord) was dat voor jou een sensatie, je speelde mee, je was toen al een held, heusch je wordt nog generaal, vooral nu je de conjunctuur mee-

hebt.... maar toen ik twaalf was kon ik daarom de lofpsalmen, die we met elkaar uitkramen moesten, al niet gemakkelijk meer meezingen, omdat ik toen al ‘ahnung’ had uit wat voor afgrondelijke diepten ze komen moesten.

Zoo is het met dit jubileum....

Conrad was opgestaan. Met groote passen liep hij door de kamer. Hij was onrustig, alles in hem stelde zich teweer tegen deze woorden, hij haatte en minachtte en toch voelde hij zich onverklaarbaar en aangenaam getroffen. Je hebt meer temperament dan ik vermoedde, dacht hij. Hij was sportief genoeg om de capaciteiten van zijn tegenpartij nu ook te erkennen, maar hij begreep te weinig van Philip en in wezen was hij te oppervlakkig om de woorden van zijn broer te nemen voor wat ze waren: een belijdenis meer dan een meening, een overgave meer dan een aanval.

Wat die grossierderij betrof, die kon hem eigenlijk weinig schelen, wat jeugdherinnering en reverentie voor de ouwe luidjes. Als zijn portie safe bleef, konden ze wat hem aanging morgen de heele zaak verkoopen.

Maar nu meende hij zichzelf te moeten verdedigen, met een vaag besef dat het tegelijk om meer ging, om de maatschappij, om de natie en, voor zijn part noem

het groote woord, om een wereldorde, waardoor hij bestond, waardoor en waarin hij was die hij was.

Hij had het orgel opengeslagen en sloeg hier en daar achteloos over de toetsen. Het klonk hinderlijk tusschen zijn woord door. Met de rug stond hij naar Philip toe, maar nu en dan draaide hij het hoofd om: - Ik zal ook eens wijsgeerig worden, zei hij na een korte pauze.... vergeef me de weinig passende kleedij.... Als ik je zoo hoor had je evangelist moeten worden of in een klooster moeten gaan, want je dichtader was al opgedroogd toen je verstandskies doorkwam. Jammer, want dat was nog een kleine kans voor een burgerlijk beroep.... ik spot niet met je, ik erken dat ik wat grover gefabriceerd ben dan jij. In de vliegtuigbouw zouden ze het zoo zeggen: ik ben een product dat in serie gemaakt kan worden. Daardoor ben ik goedkooper, maar ook bruikbaar dan jij....

Aan de andere kant ben je toch ook weer een massaverschijnsel, Flippie, er moeten tegenwoordig honderden van die fijnbesnaarde ontwrichte zielen als jij rondlopen, te subtiel voor onze grove maatschappij, maar te stom om zelfstandig een nieuwe te maken. Kijk es, ik ben liever een raad je in de machine, doet er niet toe hoe een herrie dat ding maakt en hoe eentonig het is altijd van het eene tandje in het andere te

grijpen, liever zoals jij, noem het zoals je wilt, maar ook een raad je, alleen, je grijpt nergens vast, je draait en klinkt als een bromtol....

Wat moest Philip antwoorden?

Hij had zijn positie niet mee op dat oogenblik. Wat Conrad hem thans verweet, had hem zelf jarenlang dwars gezeten, maar de schuld lag niet heelemaal bij hem alleen!

Was de vader tevreden met een zoon? Het moest een partijgenoot zijn! Had de maatschappij genoeg aan een werker? Men moest haar propagandist en verdediger zijn. En toch was niets Philip meer vreemd dan zich aan haar gemeenschap te onttrekken.

Hij zei: Ik zou ook een geweer in mijn handen kunnen nemen en doden, maar, zonder leuze, zonder fanfare en zonder recht. Begrijp je? Daar gaat het om! Jullie houden een mombakkes voor echt, maar ik ben geschrokken voor de snoet die er achter steekt. Ik kan het niet anders zeggen. Jij kan een held worden, ik hoogstens een moordenaar. Vader kan als grossier jubileeren, ik zou me na veertig jaar voordeelig marchandeeren maatschappelijk zoo in de schuld voelen staan, dat het halleluja me op de lippen zou besterven, tenminste als....

Hier zweeg hij. Elk woord dat hij sprak had een stroom van gevoelens in hem gewekt, er was al pra-

tend meer in hem los geraakt dan hij onder woorden brengen kon. Hij zweeg, en toch niet uit onmacht alleen, maar eerder huiverend voor hetgeen hij zelf opgeroepen had. Als.... als.... en nog zweeg hij.... Hij was te ver vooruitgedrongen om nog terug te kunnen keeren, wat hij nu doen moest was vertwijfelen of zich overgeven aan één die barmhartiger en meer was dan het leven.

- Het moet mogelijk zijn te leven, zei hij, en het klonk zoo simpel en grappig, dat Conrad met moeite een glimlach onderdrukken kon.

- Allicht, antwoordde die.

Maar Philip werd plotseling heftig.

- Ik heb het geprobeerd te leven op jullie gezag. Ik ben Christelijk, nietwaar, de oude paden moet ik bewandelen, zegt vader. Nieuwe vinden, meent Tine. Happen, het leven is een portie ijs, is me vandaag nog gezegd. Vechten, het is klassestrijd, is me vroeger verzekerd. Mijn opvoeding aanvaarden, raadde me dokter Van Stralen.... Jullie hebben allemaal gelijk, maar ik kom er niet mee uit, ik kan je dat niet duidelijk maken, daarvoor moet je zelf tegen de lamp lopen.... Ik leef, het kan niet en toch doe ik het.... maar het moet voor rekening van een ander.... genade.... schuldvergeving.... Voilà, nou ben ik evangelist....

Philip zweeg. Het was of hij zijn eigen woorden verbaasd naluisterde, of het een ander was die ze tot hem zei.

In de kamer was het donker geworden.

Het was langen tijd stil.

- Laten we een sigaret opsteken, zei Conrad zacht.

Het was of zijn stem dieper wegkwam dan anders.

- Ik moet zoo weg, weet je....

Het is waar dat geen van de broers nadien nog een woord vond van liefde of verbondenheid voor het afscheid. Ze stonden tegenover elkaar, zoo bleven ze staan.

Maar een oogenblik vlamde een kleine lichtcirkel een gat in de duisternis. En daarin stonden ze elkaar toegewend aler de donkerte ze overtrok.

VI.

Jarenlang wikt een mensch zijn weg, hij legt de toekomst uit als een stafkaart, arceert zijn traject en merkt het eindpunt, en zoodra hij te loopen begint, verdwaalt hij tusschen twee haltes en afgemat zoekt hij de rust op een plek die nooit in zijn reisplan opgenomen werd.

Philip Hagendoorn had zijn plannen ook gehad, maar van halte tot halte veranderde hij van richting, ieder die zijn spoor overzag, moest wel toegeven dat hij misgelopen was.

Na dertien jaar zwerven stond hij plartzak op dezelfde plek, die hij eens hoovaardig verlaten had, geproviandeerd uit de buit, waarvan hij de rechtmatigheid den bezitter betwist had.

Een hond, die tot zijn uitbraakselen weergekeerd is, ziedaar de meening van de toeschouwers.

Voor Hagendoorn senior, die zijn pad door de vaderen gebaad wist (en waren zij allen niet wonder goed uitgekomen?) leek elke stap terzijde ongehoorzaamheid en ijdelheid, en zeker waren die Philip niet vreemd. Maar nooit zal de vader begrijpen hoe vaak het een schreeuw om recht was, de stem van een

mensch in de benauwdheid, die den zoon terzijde dwong.

Toen hij als jongen van zeventien jaar baloorig de grossierderij verliet, was dat grootendeels omdat hij verlangde naar wilder en romantischer streken, maar dieper dan zijn lust in het ongebaande drong het heimwee naar een beter gebied.

Hoewel hij het zoeken vrijwel opgegeven had, zijn verlangen was niet gestild. Dus stond hij waar hij stond, uitziend naar een verte waarheen hij geen weg wist, in de oogen van allen die verder trokken, een zwakkeling die te vroeg bezweek; voor hen die zich gevestigd hadden, een dwaas die hongerde aan een toegerichte tafel.

Hij moest wel een zielige indruk maken.

Dat deed hij ook!

En laf! Toen Tine in Zwitserland zijn brief ontving, voelde ze zich in de rug door hem aangevallen.

Al haar goede voornemens en idealisme werden, door wat zij zijn cynisme noemde, gesluipmoord. Ze was van plan geweest morgen of overmorgen naar Holland terug te keeren, maar voor de zooveelste maal bemerkte ze dat Philip haar liefde veronachtzaamde. Hij repte er met geen woord over.

Kan men een vrouw harder grieven dan met haar toewijding te negeren?

Met wat ze in die dagen aan bloed en levenslust gewonnen had, wilde ze weer resoluut in het volkomene, groote en goede leven. Het was Philip zelf, die deze woorden van Goethe eens in haar zakboekje geschreven had.

Ze had haar plannen klaar om een oud ideaal (dat eens van hen samen was. Hoe lang geleden? dacht ze) weer opnieuw aan te pakken: Met het erfdeel van Philip een boekhandel beginnen van pacifistische en nieuw-religieuze lectuur.

Voorposten van een tijd die komt!

Het antwoord van Philip wist ze bij voorbaat, zijn brief bevestigde dit.

- Als het je om de nieuwe tijd te doen is, ga je failliet! Wanneer het om het verkoopen van die boekjes gaat, waarom dan niet net zoo lief kruidenier!....

- Ik moet naar huis en.... ik durf eigenlijk niet, klaagde ze aan haar vrienden. - Hij deprimeert me zoo vreeselijk met zijn pessimisme.... telkens weer dwingt hij me in het lage, in het halve en het kleine.... Naast hem kan geen mensch groot zijn.... Toen boog de lange slungel zich naar haar voorover en legde haar hand op zijn hoofd.

- Nu kan het, wees het hier, smeekte hij met een weeke stem.

En Tine glimlachte, geveleid en beangst.

Haar hand beefde, maar zijn haardos was te dik om het te voelen.

Ook de vader begon zich weer met Philip te bemoeien, zoodra zijn toestand wat verbeterde (slechts schijnbaar, want de dokter wist dat elke dag leven niet meer was dan de sprong, die de kat de muis toeliet eer haar klauw voor het laatst toesloeg).

Onbewust buitte hij daarbij zijn positie van zieke uit; de man, die van de grenzen des doods weergekeerd was. Hij speculeerde veel op het gemoed van zijn zoon, werd plechtiger in zijn verklaringen en bijna profetisch wanneer hij vermaande. Als hij sprak leidde hij telkens opnieuw zijn woorden in met een verwijzing naar zijn ouderdom of zijn ziekte, en hij begreep niet hoeveel moeilijker hij het Philip daarmee maakte, die terwille daarvan wellicht bereid was zich voor het bed op de knieën te buigen, maar die even weerloos stond onder de dwang van zijn overtuiging als de vader.

En Philip wilde wel dat hij iets overgehouden had van hetgeen hem en zijn broer ondanks alles toch zoo dicht in elkaars nabijheid had gevoerd, maar wanneer hij daarover nadacht, moest hij erkennen dat zijn bezit nooit minder geweest was dan toen.

Opvallend was dat de vader bij het eerste gesprek dat hij begon, naar ‘de dochter van dien caféhouder’ vroeg. Anna Zonruiter! Omdat er de Zondag, even voor hij onwel werd, over gesproken was? Wie weet het!

- Ik heb dat gezin heelemaal uit het oog verloren.... eh.... dat meisje was toch gelijk met jou op de H.B.S., is 't niet? vroeg hij Philip.

- Toen U dat huis gekocht had, is het die vader nooit meer gelukt een voet aan de grond te krijgen. Anna is naaister geworden, ik ontmoette haar in zoo'n volkstuintje. Ziekelijk.... anderen moeten der helpen.... Philip wist niet waarom hij dit zoo zeggen moest. Zelf voelde hij het verwijt dat in zijn woorden doorklonk, maar de oude man scheen niets te merken.

- Dat moest wel zoo, dat moest wel zoo, mijmerde hij. - Die vader was een slecht mensch, een vijand van God en zijn volk....

- We zijn allemaal zondaars, antwoordde Philip, maar tegelijk glimlachte hij om zijn eigen woorden. Natuurlijk, daar zou vader het mee eens zijn. Wat wist je dan nog?

- Hij had een goeie zaak, de uitbreiding van de grossierderij heeft hem de das om gedaan....

- Ik heb nooit spijt gehad van die koop.... en bovendien, een schande voor de buurt, dat was

het.... maar toch gaat mijn medelijden uit naar die dochter.... de zonden van de vaders, jongen, die bezocht worden aan de kinderen, Gods Woord zegt het....

Philip aarzelde. Omdat hij den zieke ontzien moest, zweeg hij. De strijd was ook te ongelijk. De verlamde gezichtspieren, de hijgende ademhaling, het opgeblazen oude hoofd dat in de kussens lag als een beursche afgevallen vrucht, waren aan de kant van den vader en daartegen had hij geen verweer.

Ze appelleerden op zijn gevoel en schuldbesef, ze vroegen niet om waarheid maar om liefde.

Later waagde hij nog een opmerking: Zonder die vijf en twintig mille uit Indië....

Maar de oude had het antwoord klaar eer hij uitgesproken was:

- Gods zegen kiest soms wonderlijke wegen, zei hij glimlachend.

En daar zou Philip het desnoods nog mee eens kunnen zijn. Maar dan was die zegen ook genoeg om onder het rechtvaardig Godsbestuur, dat Hagendoorn senior zoo uitermate begunstigd scheen te hebben, te vertwijfelen.

Terwille van alle winkeliertjes, die het zonder vijf en twintig mille moesten stellen, die in deze dagen na veertig jaar even hard werken als Hagendoorn ooit

gedaan had, failliet gingen, die weerloos uitgeleverd waren aan den één of anderen gezegenden leverancier, alle anonymen die op de één of andere verborgen wijze de voorspoed van een ander met hun armoede betaald hadden, terwille van allen die in deze maatschappij onder lagen, van den werklooze aan de kaai tot den Chineeschen koeli op de plantage en den avonturier in de zilvermijnen van Mexico.

Veertig oogsten op ‘den acker Godts’ waren ook door velen gezaaid, maar één had de grootste buit binnen gehaald!

Maar nooit hadden die allen den vader een oogenblik verontrust, zij hadden hun plaats en hun reden in een historisch gegroeid systeem, waarin Ph. Hagendoorn senior een voorspoediger rol te spelen had gekregen. Philip was nuchter genoeg om te erkennen dat hij daar zijn voordeelen van gehad had en nog dagelijks kreeg! Maar wat de vader vanzelfsprekend vond, was voor den zoon krankzinnige willekeur.

Hoe zou de één dat den ander ooit duidelijk maken? De korte gesprekken, drie-, viermaal daags met zijn vader gevoerd, waren voor Philip kleine treiterende martelingen, alle goede woorden en welwillende tegemoetkomingen ten spijt.

En toch was het telkens weer de vader die hem bij zich riep, opgejaagd door een vage angst, haast te moeten maken.

Philip begreep dat. Op sommige oogenblikken was hij zeker geneigd terwille daarvan concessies te doen, maar zoodra hij buiten de ziekenkamer kwam, maakte het hem kriegel en nerveus. Het was geen fair play om zoo te zeggen.

Maar erger nog waren de ontmoetingen met vaders minzaamste vrienden, dominee Hardenberg vooral, die hem al te nadrukkelijk vergevensgezind trachtten nader te lokken en waarbij vooral hun te onwennig ingenomen ruime standpunt Philip rebels maakte. Niets kon hij minder verdragen dan die tegemoetkomende ruimhartigheid. Dat beetje speelruimte naast hun goede pad had hij niet nodig.

Liever dan zich te laten besoppen met hun vrome sentimenten ging hij naar het priëeltje van Anna Zonruiter.

Haar vroolijkheid ervoer hij als een sensatie. Hij wist maar al te goed waar ze aan toe was, hij stond eigenlijk gespannen en beangst toe te zien hoelang een mensch op zulk dun ijs kan dansen voor ze wegzakte in de diepte.

Soms kon hij niet nalaten haar te waarschuwen, maar de woorden die hij daarvoor vond verschilden niet zooveel van die thuis tegen hem gebruikt werden, en ze hadden even weinig resultaat.

Anna van haar kant repte met geen woord over haar

toestand. Ze begon lange gesprekken over wat ze vroeger op school geleerd hadden.

Het moest haar destijds toch veel gekost hebben, dat prijs te geven.

Nadien had ze veel boeken gelezen, reisverhalen vooral en sociaal-geografische werken. Ze sprak over Azteken en Perzische sagen, en lokte discussies uit over zonneoffers en de vrijwillige dood van grijsaards bij de Eskimo's.

Op een avond toen Philip haar meegenomen had naar de bioscoop, droeg ze op de terugweg gedichten voor, vertalingen van Centraal-Aziatische Sovjetpoëten, primitief, wild, opstandig en toch liefelijk, zwelgend in de exotische klank van het vreemde woord.

Hoort ge de vreugdige roep, Tadzjikistan?
 Uw roemrijke dag is gekomen, Tadzjikistan!
 Uw dag is gekomen! Uw dag van vreugde is gekomen,
 Mijn wilde, rotsige, jonge Tadzjikistan.

Vlieg over de heuvels van den opstand, mijn paard!
 Zie, alles om ons heen is vuur en rook!
 Als een kudde jonge veulens gaan de uren voorbij....

En wijl ze nog sprak voelde Philip hoe haar lichaam in de vermoeidheid weggezogen werd als in drijfzand.

Er schenen dikke zwarte vliezen onder haar oogen gekomen, die gloeiden, maar als vonken op een puinhoop.

- Vind je 't mooi? vroeg ze.

- Ach ja.... antwoordde Philip onwillig.

- Je weet er geen raad mee, zei ze spottend.

Een bleeke zachte lucht hing als satijn over de schemering getrokken. De sterren stonden vaag achter een doorzichtig scherm. Verdwijnnende schepen over zee leken de boomkruinen in de verte boven de nevel van de weilanden.

Philip luisterde even naar de wind, die voorbij zoefde als de wiekslag van een vogel die geen rust vinden kan, toen ze haar woorden herhaalde.

- Je weet er geen raad mee....

Dat was ook zoo.

Philip trok zijn arm los en bleef staan. Hij stond haar te bekijken bijna.

Ze was enkele stappen voor hem uit. Ze droeg een licht japonnetje met een rood vest. Het scheen door de donkerte als een witvisch in het water.

Moest Philip het mooi vinden, terwijl hij wist dat de angel zich al in het vleesch gehaakt had?

Dat wist ze toch zelf ook!

Hij wilde medelijden met haar hebben, maar gek, dat ging niet.

Waarom niet? vroeg hij zichzelf af, - waarom niet? want daar drong hem iets in de strot, maar machteloos als de woorden bij een stomme.

Hij deed een onnoozele vraag; die had er weinig mee van doen. Terwijl hij het zei kon het hem al niet meer schelen.

- Ben jij communist? vroeg hij.

- Ze lachte hoonend. - Ach wat?.... misschien.... misschien niet.... Wat gaan mij die anderen aan? Ik ben geen vrouw met negen kinderen om dol te zijn op een mooiere aardappelpan.... ik heb geen behoefte aan bourgeoisgordijntjes.... ik ben Kees Lamoen niet.... ik heb me niet te wreken....

- Er zijn anderen die onze wraak tot hun hulp inroepen.

Philip meende zelf niet wat hij zei, tenminste zoals het gezegd werd met deze woorden meende hij het zeker niet. Maar hij gebruikte ze als een citaat, eigenlijk alleen om het antwoord af te wachten.

- Ik wil zelf gelukkig zijn, zei Anna, zachter dan hij van haar gewend was.

Hij zag haar onrustig worden. Haar ademhaling ging kort en snel. Die viel altijd direct bij haar op als je dicht bij haar kwam. Ze scheen uitgeput.

Ze wilde haar handen in haar zakken steken, maar die waren er niet. Ze had geen mantel aan.

Ze keek naar Philip.

Hij wist niet of het haat was of een schreeuw om hulp die in haar oogen gloeide.

- Ik heb het geluk van allen noodig om zelf gelukkig te kunnen zijn.... dat 's geen zin van mij, maar van André Gide, zei hij langzaam. - Ook een communist.... of bijna....

Hij leek nu op zijn vader. Hij gebruikte die zin op dezelfde wijze waarop zijn vader soms een tekst gebruikte.

- Ik moet haar helpen en ik sta haar te martelen, dat dacht hij toch.

Toen sprak Anna. Het zou gefluister geweest zijn als niet een schorre hartstocht erachter woelde als een ver onweer achter de horizon.

Zoo klonk het voor Philip.

- Ik? zei ze,.... - ik zou een ander de longen uit zijn borstkas kunnen klauwen, als ik ze voor de mijne ruilen kon....

Die avond, later begon ze te vertellen van Arie Leffertstra, den postbode, en zijn aanbod haar te trouwen. Het was voor het eerst dat ze daarover sprak. Ze deed het monotoon en onverschillig. Hij antwoordde weinig, luisterde.

Het was zoo onzegbaar triest, ondanks alle eenvoudige

bijna huiselijke goedmoedigheid van het voorstel, even simpel in eigenbaat als in zelfverloochening.

- Och, waarom zou je niet.... het lijkt me een kans, zei hij....

Anna hoorde zijn antwoord als de uitspraak van een dokter. Ze begreep dat hij haar, zoals ze nu was, opgegeven had.

Ze joeg hem bijna weg die avond.

Hij ging, - en toch verwonderde hij er zich op de terugweg over hoe dezelfde maatschappij, die hem zoo vaak een wildernis geschenen had, toch ook weer beschutting en heul bood, zelfs voor een verloren mensch als Anna Zonruiter.

Alleen.... tot welk een prijs!

Piet Verbeeke was niet voor niets met Ali Hagendoorn verloofd! Vanzelfsprekend! Hij had haar lief, oprecht en zoals ze was: Dat wil zeggen, een weinig te ouwelijk en te sloom voor een jongen van één en twintig jaren, in kleeding en optreden een nakomertje van een generatie die begraven was of ten grave gedragen werd, maar tegelijk de dochter van een welgesteld grossier, uit een klein gezin (hij dacht aan de erfenis), handelbaar en nederig, trouw in liefde en nuchter in zaken.

Aangezien de toekomstdroom van den jongen Ver-

beeke zich meer met de zaken dan met de liefde bezighielden, had hij vrede met alles.

Begrijpelijk dat het lot van den ouden heer Hagendoorn hem zeer ter harte ging, als schoonzoon en als iemand die wel het diploma van de handels-H.B.S., maar nog geen eigen zaak had. In een soortgelijk bedrijf bekwaamde hij zich in het praktische deel van zijn toekomstige taak, wat het geestelijke aanging op jongelingsvereniging en studieclub bemoeide hij zich naarstig de erfenis der vaderen veilig te stellen voor de toekomst. Niemand deed dat in meer letterlijken zin dan hij, zelfs de erfenis van schoonvaders had hij erbij betrokken.

Onder deze omstandigheden begon hij, vooral ook via Ali, met den dag feller op maatregelen aan te dringen. Uit den aard der zaak moest hij daarbij Philip om meer dan één reden als zijn vijand beschouwen. Het was bijna vermakelijk zooals hij hem elke keer opnieuw in een schermutseling trachtte te betrekken, maar hij was een ridder die met de schaduw van zijn tegenstander vocht. Philip verdedigde zich niet eens, hij had niets te verdedigen en voelde zich eigenlijk niet eens aangevallen.

- De tijden dat maar iedereen aan het hoofd van een winkelbedrijf kan staan zijn voorbij; vroeger zet-

ten ze ook koetsiers en invalide matrozen voor de klas, dat gaat ook niet meer....

- Ja, dat is zoo, zei Philip.

- Iedere zaak heeft een bepaald cachet.... je moet in de handel bekend zijn om te weten hoe ruïneus het zijn kan, wanneer bij verandering van leiding ook het karakter prijsgegeven wordt....

- Kan ik me indenken, zei Philip.

- Ik verwacht bij het onderwijs ook wel weer meer ruimte, zoodra de opleving wat doorzet....

- Niet bij het soort nationale oplevingen dat we nu meemaken....

Philip lachte. Hij wist zelf niet of hij een hekel aan dien jongen moest hebben of niet. Voorzoover het over de capaciteiten ging die noodig waren om een zaak te leiden moest hij hem zelfs gelijk geven.

Eigenlijk had hij er zich nooit ernstig mee beziggehouden. Achteraf dacht hij welk een goed argument het geweest zou zijn bij vorige gelegenheden om zich tegen het aandringen van zijn vader teweer te stellen. Als er één ding was dat tot den zakenman spreken moest, dan was het toch dat geweest.

Maar hij had toen andere bezwaren gehad.

Hij kon niet ontkennen dat de ondervindingen van de laatste dagen, ook wat zijn houding tegenover de zaak betrof, niet zonder invloed waren geweest. Hij wist

maar al te goed hoeveel half-artistieke hoogmoed zijn houding mede bepaald had en dat zijn zoeken naar wat hij zelf noemde een ‘schuldelooze positie’ even romantisch als eigengereid was.

In zijn brief aan Tine had hij tegen zichzelf requisitoir gehouden en het gesprek met Conrad had hem zoover vooruitgedreven, dat hij in één oogenblik zijn weg als bij bliksemlicht had gezien.

God zal mij moeten vinden, hier waar ik ben, dacht hij. Ik meende Hem te zoeken en ik ontliet Hem. Hij zocht mij, maar vond niets dan mijn leege voetstap. Vluchtte ik voor hem uit? De zonde ontlopen is de genade ontlopen.

Tot zulke uitspraken kwam hij op sommige oogenblikken. Ze klonken hem weliswaar zelf vreemd in de ooren, maar hij was geen dominee, hij behoefde ze niemand uit te leggen.

Het bezorgde hem zeker geen verheven of extra godvruchtige gedachten. Integendeel, hij voelde zich ontnuchterd en bevrijd. Wat hij voelde was ongeveer dit: ziezoo, van dat karwei ben ik af, waarom zou ik nou de zaak niet eens van wat dichterbij bekijken....

Daarbij speelden ook andere factoren een rol.

Als hij beneden het kantoor binnenliep, was dat zelfs gedeeltelijk uit plagerij. Jansen, de chef-boekhouder, kon hem daar moeilijk velen. Dat wist hij.

Hij grapte wat langer dan noodig was met de pakhuisknechts (die vonden dat allang in orde) en nu en dan vervulde hij ook kleine opdrachten voor vader of moeder. Dat gebeurde meer dan eens. Soms leek het of de ouders ze verzonnen.

Philip begreep wel waarom, hij glimlachte, hij was geen kind meer, maar hij ging toch.

Enkele malen ontmoette hij er Meezeman, een reiziger van de zaak, één van de ouderen, een schraal kereltje, met knobbelschoenen, manchetten en een ontstoken gebit. Hij klaagde altijd over kiespijn. Het was duidelijk een huisvader, één die zoo veel en zoo snel met kinderen gezegend was, dat hij er soms geen raad mee wist. Hij had de familiefoto altijd in zijn binnenzak.

- Ik draag mijn kruis bij me, zei hij en toch klonk het altijd weer trotsch.

In zijn bewegingen en gebaren bezat hij die eigenaardige mechanische vlotheid, die de meesten van zijn vak eigen is, hij zette te diep en te vaak zijn hoed af en lachte iets te hartelijk.

Toch voelde Philip zich op onredelijke wijze tot dit mannetje aangetrokken.

- Er valt weinig te plaatsen, meneer, zei Meezeman eens tegen hem. - Het is een toer tegenwoordig om aan je tax te komen.... Soms zet je de menschen dingen aan de broek waarvan je weet dat ze er mee blij-

ven zitten, en dat doe je dan nog bij de lui die het 't minst verdragen kunnen, de grootere afnemers moet je ontzien....

Wanneer Philip met dit spitse heertje sprak, als hij hem zag, een morgen door de gordijnen van zijn slaapkamer, hardlopend om de trein van half acht te halen, in zijn verbeelding zag hij hem neerstrijken in de dorpen, gierig naar opdrachten als een aasvogel naar prooi, dan bewonderde hij hem terwijl hij meende hem te beklagen.

Dit mannetje praatte, lachte, verdroeg en leed, boog en tyranniseerde, vertoonde medelijden en blijdschap al naar het gewenscht werd.... Vraag niet hoe hij het deed, maar waarom! De boterham! Altijd en elke dag opnieuw: de boterham, de huishuur, die eigenlijk te hoog was, het daghitje voor mevrouw en het schoolgeld voor zijn oudsten jongen.

En Philip wist dat het wel zoo moest zijn dat deze man elke dag met zijn koffertje langs Onzelieveheer trachtte te glippen als een smokkelaar langs een douanier en even verontrust.

Maar Meezeman wist ook beter dan vader Hagendoorn waar 'de acker Godts' aan de wereld grensde; over die grens werd hij elke dag heengejaagd.

- Het kan niet altijd door de beugel wat een mensch moet doen.... maar tja....

Meezeman liet met een wijs gebaar de zin onafgemaakt. Zoo'n zin maakte hij nooit af of het moest in de geheime fluisteringen van zijn avondgebed zijn. De mensen liet hij er naar raden.

Voor Philip om 't even, want altijd bleef dit hem duizendmaal liever dan de Halleluja's onder de jubileumveertig.

- Als ik U eens ergens mee van dienst kan zijn, zei hij. Wat klonk dat onnoozel.

Ik sta hier zonder rechten en zonder plichten, dacht hij.

- Wat zal ik zeggen, de laatste tijd nogal een goeie gehad aan die feesterij.... een extra aanbiedinkje, snapt U.... mijn vrouw wou een stofzuiger hebben.... nou, ze hééft em!....

- Gefeliciteerd, antwoordde Philip.

Meezeman glimlachte wantrouwend.

Maar hij kon ook niet weten dat zelfs de zoon van den baas een oogenblik jaloersch op zijn rijkdom kon zijn en dat zelfs een miezerig reizigertje bij tijden een heldhaftige indruk maken kan.

Voor wie het opmerkt!

Daar stond Philip, Ph. Hagendoorn junior, te klein voor het moeilijke geluk van een eenzame, te groot voor de vreugden van den kleinen man.

En toch snakke hij er naar als iemand die hongert naar droog brood.

Verkijk je niet op den mensch!

In een land waar, naar men meende, het bloed der martelaren gezegend werd met de winsten van de Compagnie, kan een weggelooopen kruidenier weinig goeds meer doen!

Even had Philip gemeend een held te kunnen worden of een profeet (want dichter was hij al niet meer zoodra hij verstand kreeg van poëzie), maar dat mislukte jammerlijk.

Toen bleef hij niet anders dan een afvallige voor de dominee's, een deserteur voor goede burgers, en alle profeten en helden geneerden zich voor zoo'n vent.

Philip Hagendoorn had te weinig fantasie om zich een nieuwe rol te kunnen uitdenken.

Temidden van de menschen waartusschen hij leefde, speelde hij niet meer mee, hij liep ze voor de voeten en maakte het ze lastig.

Hij was ook maar een mensch, hij wilde zich ook weleens laten gelden.... Alleen, hij kon dat niet zoolang volhouden als een ander. Op één dag beleefde hij zijn overwinning en zijn nederlaag!

Toen Philip op een middag in het kantoor kwam, vond hij er Jansen in gesprek met een winkelier, een dorpschen man uit de omtrek, die voor enkele bonder-

den guldens bij de firma in het krijt bleek te staan.

In de ruimte wolkte een oranje schemer. De gordijnen van het eene venster waren dichtgetrokken, het licht viel door het andere raam diagonaal over het schrijfbureau. Daarachter zat Jansen in de schaduw, maar zijn handen lagen lang en wit vooruitgestoken in de zon: een spin en zijn pooten, dacht Philip.

Zijn partijkiezen voor den anderen was bijna een reflexbeweging, hij kon Jansen het minst van allen zetten, het was volstrekt niet uit medelijden met dien groven boerenkerel, die daar voor de balustrade zijn pet frommelde als een beklagde voor de rechtbank. - Ik ben niet meer noodig, dus kom ik hier, zei hij, duidelijk doelend op zijn vorige gesprek met den boekhouder. Hij zag dat Jansen het onprettig vond gestoord te worden, daarom bleef hij.

- Ik wilde de ouwe meneer spreken, zei de winkelier (Mos heette hij), - maar ik hoor dat meneer ziek is.... et spijt me....

- Ik ben zijn zoon, antwoordde Philip. Hij had het nog nooit met zooveel nadruk en zelfbewustheid gezegd.

Dat klinkt gek, dacht hij tusschen de bedrijven door. Hij zag hoe de man hem tersluiks en wantrouwend opnam. Dan heb ik weleens van je gehoord, scheen hij te willen zeggen, maar dat durfde hij niet.

Ze vertrouwen me geen van tweeën, dacht Philip. Ze kijken naar me alsof ze zeggen willen dat het nu geen tijd voor grapjes is.

Op zijn vragen antwoordde de winkelier onwillig alsof hij toch liever met Jansen te doen had.

Hij was door ziekte en andere omstandigheden met zijn betalingen ten achter geraakt. Omdat hij geen raad meer wist kocht hij bij concurrenten van de firma. Daar kon hij met een schoone lei beginnen. Dat laatste was voor Jansen erger dan de schuld. Misschien had Mos nog op welwillendheid kunnen rekenen wanneer hij zich op genade of ongenade overgegeven had. Nu was hij naar den vijand gelopen. Hij had van een geval dat ‘onderons’ te regelen was geweest, groote politiek gemaakt en daarin sloeg de firma Hagendoorn altijd onbarmhartig toe als het noodig was!

- We moeten om onze naam denken.... iemand die zoo radicaal van leverancier verwisselt, moet daarvoor zijn reden hebben, meent het publiek, als al onze debiteuren zoo deden kon de firma er wel uitscheien, zei Jansen tegen Philip, alsof hij aan het doceeren was.

Maar Mos liet niet over zijn hoofd heen beslissen. Het ging hier om zijn hachje en zijn goede naam. Hij kon niet zonder één van beiden. Het eene had hij noo-

dig om te leven, het andere om mee begraven te worden.

- Als ik mijn geld binnen had, dat ik onder de mensen heb staan, was U al tot de leste cent betaald. De mensen van tegenwoordig koopen liever radio dan dat ze den kruidenier betalen.... Ons kunt U dreigen, maar wat kunnen wij doen, meneer?.... Niet meer leveren? Dan blijven we met een volle winkel zitten....

Hoe langer Philip naar het verhaal luisterde, hoe onzekerder hij werd.

Wat ben ik begonnen? dacht hij, angstig bijna.

Hij wilde medelijden hebben met den kerel, maar steeds duidelijker begreep hij dat deze man, ware hij grossier geweest, net eender zou gehandeld hebben als Jansen nu deed.

Hij begon naar de zorgen en de ziekte te vragen, niet omdat hij er zooveel belang in stelde, maar om een minder zakelijk en een meer menschelijk accent aan het gesprek te geven. Om het terrein te kunnen verbreedden, zou men zeggen en voor zichzelf een plekje in te ruimen van waar hij meedoen kon.

- Mijn vrouw lag in het kinderbed, 't negende, ze is er mee heengegaan.... Ik weet niet of meneer ook getrouwd is.... Ik moet er dag aan dag met de kar op uit, een dorp is geen stad, meneer, niks dan een doch-

tertje van vijftien jaar voor de winkel, dus dan weet U het wel....

Het verloop en de bijzonderheden van de ziekte begon hij te verhalen. Het is één van de weinige dingen waarin de burger zich onmiddellijk met leven en dood geconfronteerd voelt.

Hij verhaalt ervan als een reiziger van zijn vreemde ontmoetingen. Terwijl hij het verhaalt siddert en geniet hij zijn eigen ervaringen na.

Hij weet ook dat het een laatste middel zijn kan om belangstelling en medelijden te wekken.

Terwijl Jansen gevoeliger werd (hij stond op het punt van zijn eigen vrouw te gaan vertellen, hij had óók wat meegemaakt!) voelde Philip zich ongeduldig worden onder dit uitgerafelde gelamenteer.

Hij zag zijn kans schoon om althans voor vanmiddag de leiding te nemen in het geding.

- Die man moet geholpen worden, zei hij harder dan nodig was tegen Jansen.

En zich tot Mos wendend: - We zullen zien wat we kunnen doen.... maak je voorloopig geen kopzorg, we zullen het U niet moeilijker maken dan U het al hebt.... Grossiers zijn ook mensen, voegde hij eraan toe met een kinderlijke behoefte aan demonstratie.

Daarmee had hij tegelijk een motto gevonden waaronder hij voortgaan kon.

Hulp!

Dat lag ook voor de hand na alles wat er geschied was! Tegenover zijn verleden camoufleerde hij er zijn aftocht mee, tegenover Jansen beschikte hij in dit genre over de meeste argumenten.

Er ontstond plotseling een ware furie van werkdrijf in hem, allerlei reminiscensies van vroegere idealen en sociale leuzen werden mobiel, in een kwartier tijd overwoog hij meer kansen, die de grossierderij gaf dan in al de jaren die vooraf gingen.

Er was geld genoeg, dat wist hij. De firma Hagendoorn was het tegendeel van de meeste zaken tegenwoordig, die met veel poeha naar buiten vanbinnen financieel voos waren. Al had het bedrijf bij tijden beter gefloreerd, middelen bezat de oude Hagendoorn genoeg!

- Ik ben benieuwd of u die houding tegenover al onze debiteuren wilt volhouden, begon Jansen, toen Mos weggegaan was, sarcastisch en toch onderdaniger dan Philip verwacht had. Hij begreep veel eerder dan Philip zelf dat een nieuwe meester gekomen was. Die zat er nu en die bleef zitten. Ten slotte was het de zoon van den baas, daartegenover te capituleeren behoorde bij zijn levensbeschouwing.

- U bedoelt....?

- Wat in het particuliere leven edelmoedigheid is, kan in zaken een misdaad zijn, weet u dat wel?.... Schulden moeten voldaan en niet kwijtgescholden... - Wie praat er van kwijtschelden? Er zijn andere middelen! Kan de firma zich niet op de één of andere wijze interesseeren voor de zaak van dien man? Een filiaal verzekert hem van zijn inkomen en ons van onze afzet.

Wat hij zei was een mengeling van bluf en ernst. Hij had zijn zijpaden toch niet voor niets afgeloopen. Hij bracht toch enkele ideeën mee die zijn vader nooit gehad zou hebben.

Concentratie, vereenvoudiging, ordening!

Dat beteekende beveiliging en versterking van beide partijen. Hij kon op weg....

Wie denkt dat hij op dat oogenblik een idealist was vergist zich!

Hij was ten slotte ook een burger, hij had behoefte, zich op de één of andere wijze maatschappelijk te vermaterialiseeren, zou men kunnen zeggen.

En zoo hij misschien een enkel oogenblik gedacht mocht hebben, een methode te hebben gevonden, waardoor het mogelijk zou zijn de schuld programmatisch te vereffenen, al dadelijk daarop besepte hij dat ook hier recht en onrecht den mensch aan dezelfde

zijde vergezellen en dat het niet mogelijk is zich tot het eene te wenden zonder daarbij gelijktijdig het andere te zien.

Als reactie op al zijn krampachtige en moeilijke afzijdigheid van de laatste dagen schonk deze ongezochte bezigheid hem een bescheiden vreugde.

Een hongerstaker grijpt ten slotte ook naar het bord eten dat hem voorgezet wordt, al was het alleen maar om straks opnieuw te kunnen weigeren.

Maar de financiële aangelegenheden van een handelszaak laten weinig vreugde toe en zeker voor iemand, die haar zoo wankel bezit als Philip.

.... Diezelfde middag, toen Jansen even weggeroepen werd, wandelde Petersen het kantoor binnen. Hij deed overdreven verbaasd Philip daar aan te treffen, in werkelijkheid had hij van achter zijn winkelraam zijn kansen gewikt en gewogen.

De vierde aflossing van zijn hypotheek!

Het mocht minder mooi zijn tegenover Philip, hoe zou hij zich moeten rechtvaardigen tegenover zijn vrouw, wanneer hij deze gelegenheid ongebruikt voorbij liet gaan.

Hij begon met een grap. Het was zijn tweede natuur, hij kon niet anders.

- Nou ik bemerk dat hier veranderingen op til zijn moest er ook eens wat meer om de aankleding van

het interieur gedacht worden. Een bloemetje op de lessenaar staat aardig....

Philip lachte.

- Ik ben hier maar te gast, dat weet je, maar ik zal een goed woordje doen bij den chef-boekhouder....

Hij was blij Petersen te ontmoeten.

Hij had er behoefte aan met iemand de zaak vertrouwelijk te bepraten, om zijn onzeker en klein geluk door een ander bevestigd te zien.

- De chef-boekhouder....? Petersen deed alsof hij bibberde.

- Heb je 't koud?, plaagde Philip.

- Een mensch die een hypotheek af te lossen heeft doet het tot in de hondsdagen toe, antwoordde hij. - Als U toch ergens met hem over praten wil, laat die bloemen dan maar rusten en begin daar es over....

Het was duidelijk waar hij heen wilde, maar hij kwam op een ongelegen oogenblik.

Philip hoefde niet te vragen of het hem ernst was, dat zag en hoorde hij. Petersen sprak op zoo'n eigenaardige tastende serviele toon ondanks alle scherts. Hij begon ook plotseling 'U' te zeggen.

Het deed Philip pijn om te zien hoe een onnoozele schuld van tweehonderd vijftig gulden een mensch, zelfs een mensch als Petersen, zijn vrijheid en zekerheid rooven kan.

Hij had als kind bij dezen man gespeeld, zijn brood meegegeten, het had hem vaak beter gesmaakt dan thuis....

Hij schaamde zich bijna.

- Ik zag daar net dien Mos, eigenaardige vent, hij ging hier binnen of het een ziekenhuis was en ik zag hem terugkomen als iemand van een zangconcours....

Philip dacht aan de waarschuwing van Jansen: Ik ben benieuwd of U die houding tegenover al onze debiteuren zult volhouden....

Gretig en gejaagd begon hij de gebeurtenissen van die middag te vertellen. Om zich te rechtvaardigen speelde hij voor Samaritaan die zoo'n gewonden winkelier op zijn weg ontmoet had. Hij wist zelf hoe onjuist deze voorstelling was, het maakte hem onrustig, maar hij kon niet anders.

- Ik ben nou bezig, hou jij je koest tot ik met hem klaar ben, wilde hij ermee zeggen.

- En als je zoo'n kerel op gang helpen kan, een weduwnaar, vent met een groot gezin, een harde werker, doe je toch meer dan alleen zakjes blauw en biscuits verkopen, eindigde hij, enthousiaster dan hij zelf meende.

Het was alsof de ontgoocheling al achter zijn woorden aansloop als een adder onder 't gras. Hij probeerde

haar te bezweren, maar een tovenaer was hij allerminst.

Petersen streek bedachtzaam met zijn hand onder zijn kin langs, als iemand die pas zijn baard geschoren heeft.

- Tja, zei hij, - je hebt me een aardig bouquetje voorgezet, maar...

Duim en wijsvinger tipten vooruit; zoo trok hij het onkruid tusschen de bloemen weg.

Philip keek hem aan, angstig bijna.

- Ik ken dat, er valt daar wat te beginnen, een flink dorp.... toch ben ik blij dat ik hier bloemist ben en daar geen kruidenier. Hoe gaat dat, een mooie pui, die hebben de anderen niet, een extraatje 's Zaterdags, kunnen de anderen zoo niet doen, dit een cent goedkooper, maar dat twee centen duurder, en dan de bonnen, nietwaar.... Stel dat er tien andere winkeliertjes zitten, dan kost het laten we zeggen drie....

Hij hoefde zijn zin niet af te maken.

- Ik snap je, zei Philip.

Maar dat had hij toch altijd geweten!

Het beeld van Conrad: het raad je in de machine.

Philip had warempel even gemeend één wielte in beweging te kunnen brengen. Daarmee zette je een heele machinerie aan de gang!

Hij nam deel aan heel het dubbelzinnige leven van een maatschappij, die om te beschutten moest vernietigen, die moest nemen om te kunnen geven.

Moest hij weglopen?

Hij kon niet meer. Er was nu een mensch, wien hij zijn woord meegegeven had, en die daarop vertrouwde.

Hij was niet vrij meer!

- U neemt me niet kwalijk? vroeg Petersen.

- Je hebt gelijk, kerel, stom als je anders zou gedaan hebben.... Maar ik van mijn kant....

- Natuurlijk, antwoordde Petersen. - Ik kom nog eens terug.

Toen hij wegging knipoogde hij alweer.

- Wijsheid of spot?

Het was zes uur.

Achter de glazen wand links van hem zag Philip de drie bedienden hun schrijfgereedschap wegbergen, ze gingen huistoe.

Terwijl ze langs hem heen kwamen groetten ze onwennig en verlegen.

Buiten stond een meisje met een boodschappentasch in de hand één van de drie op te wachten. Een ruige zwarte bouwvier trok aan zijn halsband en blafte al van verre tegen zijn baas.

Philip keek ze na tot ze arm in arm en lachend, de

hond springend voor hen uit, om de hoek verdwenen.

- Ik zal er vanavond met Piet Verbeeke over praten, dacht hij wat vermoeid. - En dan, Meezeman moest er maar eens op uit om daar poolshoogte te nemen, ik zal hem schrijven....

En terwijl hij met langzame passen naar het bureau liep constateerde hij, zonder blijdschap en zonder berouw: - Ik ben aan de gang.

En nogmaals, verwonderd: - Ja, ik ben aan de gang....!

Daarna ging hij naar boven.

Moeder was in de keuken bezig. Op de trap snoof hij de geuren van het toeberede eten. Hij merkte dat hij honger had.

Vader lag nog te soezen in het schemerduister van de ziekenkamer.

Philip sloeg de balcondeuren open en keek uit op de binnenplaats van het huizenblok, een nieuw gedeelte links, rechts nog het oude, werkplaatsen en pakhuizen.... Het groen van de tuintjes schuimde er tegen hun verweerde ruggen op.

Vroeger had hij dit uitzicht hinderlijk gevonden, een groote doos met een gat in het midden voor de lucht, nu leek het bijna mooi.

Het wereldje daar voor hem was niet groot, maar het was hecht en rustig.

En naar beide verlangde hij.

Uit een open venster tegenover hem waaiden kleurige gordijnen als bloemslingers naar buiten. Er achter kraaide een kind. Nu boog zeker een moeder over het bedje daar....

Het was alles rechtvaardig, eenvoudig en troostrijk. Waarom altijd naar de kosten te kijken en nooit eens naar het resultaat?

Philip Hagendoorn deed het nu, met een wantrouwende maar hongerige blik.

Al voelde hij er zich dan niet door gerechtvaardigd, toch wel aangemoedigd.

Hij legde zijn handen tegen de slapen, twee handen, die zijn oogen half bedekten.

Zijn hoofd deed pijn.

En in één oogenblik, waarin al zijn zenuwen en zinnen gespannen waren, trillend als een vogel op zijn tak, voelde Philip zich opgenomen in het heele spinsel van orde en regelmaat; de wereld had zich rondom hem in carré geschikt als voor een parade, het bedrijf van zijn vader, en verder de stad, die haar inhoud loswierp in de straten als een jongleur, lichtje rood.... stop! groen.... vooruit maar weer!....

Als hij goed luisterde hoorde hij de treinen binnendonderen onder de stationsoverkapping, het emplacement is een kluwen van rails, maar hij ziet ze zich

loswikkelen en uitschieten langs alle dorpen en steden, de booten vinden hun spoor overzee of het op de kammen der golven geteekend staat, als hun boeg voor de kust komt is er een haven die ze binnen de pieren opvangt als een moeder een kind in haar armen....

Beneden hem, rechts in de hoek, gonst en ronkt de garage als een nest reuzentorren, geen nood, alles heeft zijn plaats en zijn weg....

Is de mensch een roofdier? Het kan zijn, dacht hij, maar des te indrukwekkender is de dressuur die ze allemaal hun plaats gaf en hun voer, ze in het span zette, geremd in hun vrijheid, vrij in hun gebondenheid....

Plicht! Werk! Orde!

Hij kent ook de keerzijde. Hij weet dat er vernietigd wordt om te behouden, dat de dwingende macht van de orde gelijktijdig haar recht en haar onrecht is.... Hoeveel werden er onder deze wals gekraakt en hoeveel zwakheid werd er door beschut?

Moeder komt dan de kamer binnen.

Ze vraagt voorzichtig en aarzelend waar hij geweest is vanmiddag.

- Beneden op het kantoor, zegt hij zonder zich om te draaien.

Het is even stil.

Hij weet dat moeder hem nu staat aan te kijken, haar glimlach voelt hij achter zich opgaan als een zon.

Dan zegt ze, zoo alsof het de doodgewoonste zaak ter wereld is: - Het eten is klaar binnen tien minuten.... - Goed, antwoordt Philip. - Goed....!

En dan plotseling voelt hij behoefte, zijn hoofd onder te brengen aan een hart dat klopt als moeders hart, een vrouw....! Tine....!

Hij loopt de gang op. Moeder zit op de rand van vaders bed, ze fluisteren druk en geheimzinnig als twee gelieven in een park.

Philip weet waar ze het over hebben....

Vergissen ze zich? Voor het oogenblik is dat voor hem zonder belang!

- Ik ga nog even weg, 'n telegrammetje, zegt hij, terwijl hij zijn hoed al op de kapstok zoekt.

Als zijn ouders verwonderd opzien verduidelijkt hij, droog en even doodgewoon als moeder daareven sprak: - Ik dacht zoo, Tine moest maar naar huis komen, het lijkt me beter....

- Ja, dat hoort zoo, antwoordt vader gretig.... Philip schokt in de nek of hij gestoken wordt. 'Dat hoort zoo....'!

Maar hij glimlacht alweer: Ja jongen, nou sta je onder de wet, zegt hij tegen zichzelf, als hij al op de trap is.

- Probeer het er uit te houden....

Voor hoelang?

VII

Zooals het weer zich 's morgens liet aanzien beloofde het weinig goeds voor het avondfeest van de volkstuindersvereniging 'Bloemenlust'.

Na een reeks dofheete dagen, waarin de bliksem en de donder elk oogenblik dreigden los te knallen, was er in de nacht al een heftige wind opgestoken, die met het aanlichten van de dag tot een storm aanwakkerde. Het gericht scheen ergens anders voltrokken.

De ochtendbladen brachten berichten over blikseminslag en branden uit het Oosten. Zonder ophouden vlogen drommen zware wolken stad en land overlangs, als oprukkende legers naar de plaatsen des onheils.

Daaronder woelde de wind losbandig en luidruchtig in het rijke zomerloof en eer de middag er was waren de tuintjes van 'Bloemenlust' gehavend en verruïneerd alsof die dag de herfst reeds intocht gehouden had.

Alles wat los en wankel was aan de tuinhuisjes (en zoo was er heel wat!) begaf het scheurend of krakend. De kerels, die voor de toebereidselen voor het feest te zorgen hadden, liepen rond als matrozen op een schip in nood, maar in hun oogen en gebaren was die eigen-

aardige angstig-booze verlegenheid van stadsmenschen die de natuur beschouwen als hun bloembak op de veranda in 't groot. Haar kracht en eigengereidheid kenden ze niet.

Hoewel de storm tegen de middag wat bedaarde, bleef zijn geweld toch hevig genoeg om elke poging, lampions en slingers op te hangen, te verijdelen.

Lachend zag Anna Zonruiter hoe ze als vodjes tusschen het groen vandaan geblazen werden.

Den sjouwenden mannen riep ze toe, hun werk maar te staken, de natuur had gelijk dat ze zich niet met dergelijke cabaretrequisieten en zilveren bruiloftrommel behangen liet.

Ze had plezier in hun spijtige wanhoop en ze wist dat ze onaantastbaar was voor het weerwoord van de kerels, die elke schimpscheut met een nieuwe stormveeg gestraft kregen.

Alleen Kees Lamoen liet zich zoo gemakkelijk niet temmen.

- Helhond! schreeuwde hij haar toe, terwijl hij zijn woede op enkele losgeschoten planken van de muziektent koelde.

- Woef, woef woef, blafte Anna spottend terug.

Hij haatte haar om haar trotsche eigenzinnigheid, die haar altijd weer uit de kudde deed wegloopen en hij begeerde haar erom.

Wild en bronstig kwam hij de ladder af en liep op haar toe.

Ze ging treiterend langzaam haar tuinhuisje binnen en sloot de deur toen hij het pad op kwam.

Achter het houten schot imiteerde ze de rietvogel: Karrekarrkiet kiet kiet, je hoort me wel, maar je krijgt me niet....!

De maats lachten op een afstand.

Ze dreef haar spot naar alle kanten als een egel haar stekels. Maar toch.... niemand wist hoe daaronder haar hart sloeg, onzeker en angstig zoo het nog nooit gedaan had.

Vanavond zou Arie Leffertstra met zijn vier kinderen ook van de partij zijn.

Hij zou niet vragen met hem mee te gaan, hij zou niet zeggen dat ze er met de dag beroerder aan toe raakte, maar toch zou ze het hooren, aan de toon van zijn stem, die werd zekerder naarmate zij minder werd, zijn blik vaster als haar oogen rusteloozer terzijde zochten.

Ze voelde dat ze de strijd ging verliezen langzamerhand, ze moest en ze wilde niet.

Een driemaal sterker wind zou haar bondgenoot geweest zijn, dan was de heele poespas vanavond tusschen de hagen weggeveegd; deze kille windvlagen, die over de gehavende tuinen zouden rondspoken,

maakten haar zwak en te verlangend om lang weerstand te kunnen bieden.

Vader! Voor de eerste maal sinds maanden kreunde ze om hem, om zijn harde beschutting en zijn liefde zonder eigenbaat.

En ze moest nu wel denken aan de Hagendoorns....

De oude had haar vader uit zijn huis gejaagd en erger, nu de zoon, hij bedreigde haar in haar laatste schans: haar trots en haar hoop tegen beter weten in.

Ze had hem in haar leven toegelaten als een souvenir aan een tijd die beter was dan deze, ze wilde er mee spelen en er zich mee sterken, met de aanblik alleen desnoods, maar, hun laatste samenzijn vooral, had haar in plaats van te steunen, dichter bij de vertwijfeling en de overgave gebracht.

Ze haatte hem erom en ze kon hem daarom toch niet prijsgeven.

Zeker voor vanavond niet.

Zijn aanwezigheid zou Arie Leffertstra op een afstand kunnen houden, meende ze en alle anderen met hem, Kees Lamoen en wie er verder op haar vrijheid mochten azen.

- Ventje, zei ze, en de glimlach die rond haar mond trok was niet mooi, - vanavond ben je mijn knecht, je hebt te ver buiten je hok gekeken om je in dat nest en onder die wetten nog heelemaal thuis te voelen....

nou, vanavond kom je dan maar voor mijn venster zitten, jij denkt dat je op visite bent.... om de anderen van de deur te Houden is het....

In het laatje van de naaimachine zocht ze papier en potlood. Inkt had ze er niet.

Met enkele korte zinnen noodigde ze Philip op het feest vanavond. Hij mocht dat een ziek meisje niet weigeren. Nooit eerder had ze dat tegenover wie ook als argument gebruikt. Nu wel.... Daarmee betaalde ze haar plan al duurder dan ze zelf wist.

Eén van de opgeschoten jongens, die op het veld aanwezig waren, vroeg ze de brief te willen bezorgen.

- Mijn vrienden nodig ik ook op het feest, zei ze tegen de anderen die nieuwsgierig stonden toe te zien. Alleen Kees Lamoen begreep het.

- Die van die Zondag, dacht hij. - Ik heb die goozer direct al niet vertrouwd....

Hij vloekte tegen Anna.

Die liep weg, zonder woord en zonder lach.

In de takken joelde de wind.

De oude Hagendoorn was vandaag minder dan gister. Het feit dat Philip in de zaak aan het werk getogen was, en dat zoo plotseling en onverwacht, had hem blijkbaar sterk aangegrepen.

's Avonds nog lag hij met een gelukkige glimlach op

zijn gelaat. Nu en dan hoorden ze hem met een onzekere stem neuriën; het leken psalmen en Philip, die hem hoorde, was het wonderlijk te moede; een verlegen en verbaasde blijdschap van iemand die voor heel weinig te veel terug ontvangt.

- Nou wordt alles toch nog goed, zei hij tegen zijn zoon, terwijl hij hem de bevende hand reikte en hoewel Philip daar minder vast op rekende, toch zou hij hem niet graag tegengesproken hebben op dat oogenblik.

Later scheen hij door vermoeidheid in een verdooving geraakt; hij had een starre extatische blik als Mozes, die, eer de dood hem overviel, een blik van het beloofde land mocht opvangen.

Maar eer de nacht kwam trokken de schaduwen al over dit vergezicht.

Hij begon te middernacht om Philip te roepen.

In ijlende dromen haalde hij de namen van klanten en leveranciers door elkaar, begon allerlei verwarde adviezen en waarschuwingen te geven en noodigde Philip bezwerend en dan weer smeekend bij Christelijke vakbond en partij....

Aanvankelijk hadden de woorden voor Philip een beangstigende, bijna bovennatuurlijke kracht, ze schenen worstelend de dood afgedwongen, maar hoe

langer hij er naar te luisteren had, hoe meer ze hem begonnen te hinderen.

Al deze kleine krampachtige zorgen en angsten voor dingen, die Philip klein en voor het oogenblik zeker onbelangrijk schenen, maakten hem, ondanks de ernst van de situatie, bijna kwaad. Hij voelde zich bedrogen en misleid, in de handen van een ronselaar leek het wel en teweer stellen kon hij zich niet.

Hij boog het hoofd, elke vraag van zijn vader beantwoordde hij bevestigend, maar met een ijzige doodende onverschilligheid.

Maar die bleef voor den zieke onopgemerkt. Daardoor werd het geval voor Philip nog triester dan het al was.

Tegen de morgen waren ze verplicht geweest den dokter te roepen.

Die schrok. - Hier is wat gepasseerd, zei hij streng en afkeurend, terwijl zijn blik onwillekeurig Philip zocht.

- U vergist zich dit keer, wilde hij antwoorden, maar moeder was hem al voor.

- We waren enkel blij, zei ze, zoo bedroefd en zoo zielig als Philip het tijdens de ziekte nog niet gehoord had.

- Om 't even, in zulke omstandigheden kan elke emotie hem zijn leven kosten, antwoordde de dokter.

Later op de dag verbeterde de toestand niet noemenswaard.

De teleurstelling van moeder was zoo diep en onoverkomelijk dat ze de gansche dag geen woorden voor iets anders vinden kon. Philip kon haar begrijpen en leed met haar mee en toch veroorzaakte de gedachte aan het gesprek van die nacht tegelijk een gevoel van wrevel en afkeer.

Toen kwam het briefje van Anna Zonruiter. Het kwam op een ongelegen oogenblik. Hij had zich nu wel tot de wereld van zijn vader gewend, maar hij bemerkte dat de grens naar de andere zijde nog niet gesloten was. Juist omdat zijn positie nog zoo onzeker was en weifelend vond hij het minder prettig dan men verwachten zou.

Zijn vader ontving zulke uitnoodigingen van Oranjecomité's en Christelijke liefdadigheidsbazars.

Daar had je de degeneratie al!

Een mensch kan zijn sporen op het pad der goddeloozen maar niet één-twee-drie uitwisschen. Hij heeft er zijn connecties, spotte hij wrang.

- En jij, wat verwacht jij van me, Anneke? zei hij hardop. - Amusement? bij iemand dien je zoo van een ziekbed wegroept. Avontuur? bij een man die juist binnen de beschutting van wet en zede vluchtte. Nerveus draaide hij het briefje in zijn handen om en

om, het was een velletje uit een notablok.

Nota van Anna Zonruiter aan.... Voor gemaakte japon, boorlint, stikzij, drukkers....

Die methode hield zij er dus ook op na. Kon het anders? Hij zou het haar niet verwijten. Integendeel!

- We behoren dus eigenlijk tot dezelfde club, dacht hij.

Hij lachte zuur en vermoeid.

Wie weet van hoeveel andere vroegere kennissen hij nog onverwacht het geheime lidmaatschap ontdekken zou. Profeten! Dichters! Hij behoefde zich niet te schamen en hij had ze niet te vreezen.

- Goed, ik zal gaan, zei hij hardop en bijna gretig tot zichzelf en het leek eer of hij een uitdaging aannam inplaats van een uitnodiging.

Laat Anna Zonruiter zich vanavond niet vergissen! Zij meent een vriend te ontvangen en het is een vijand, althans voor vanavond.

In de ziekenkamer woelde onrustig de vader. Philip hoorde het.

- Vannacht heb je me jouw methode aangepreft, welnu, we zullen eens zien hoever we daarmee komen, vadertje, zei hij met een raadselachtige glimlach.

Hij wist zelf niet precies wat hij ermee bedoelde en wat hij ging doen.

Het briefje herlas hij voor de derde maal: ....Ik zou

het prettig vinden als je ook van de partij was; je weet, bij dergelijke gelegenheden hoort een dame een heer te hebben....

- Ja, dat hoort zoo, mompelde hij er achteraan, en hij meende het net zoo min als Anna, hoewel hij volkomen serieus was op dat oogenblik; maar het was alsof er twee menschen spraken in zijn stem: de heilige en zijn nar, de ernstige en de spotter, de vader en de zoon.

Aan de ramen rukten rumoerig de stormvlagen, somber treiterend, onbarmhartig. De zieke kreunde weer, angstig en onrustig.

- 't Is de wind,.... niets dan de wind, suste moeder bedroefd.

Philip stond stil en luisterde en even leek het hem toe of hij al hetgeen hij de laatste dagen gewonnen meende te hebben, nu reeds verloren had.

De avond was nog guurder dan verwacht werd.

Wel was de wind wat gaan liggen, maar toch bleef hij krachtig genoeg om elke illusie van zomeravondvrede te verstoren. De wolken hingen laag en zwaar boven het land, de vaart was er uit. Wel roerde de wind er nog wat in om, maar de massa was te dik en te log om het roode licht van de zon, dat nu achter de grauwe wolkenstapels schijnen moest, te laten doorbreken.

De paden van de volkstuintjes waren klef en modderig. Het had in de vooravond al wat geregend en er dreigde nog meer.

Philip kwam laat.

Het fanfarekorps op het middenveld had de openingsmarsch al bijna uitgeblazen, toen hij de houten toegangsbrug over de wetering passeerde.

Een paar opgeschoten knapen hielden er wacht voor de contrôle, jongens met verkommerde, maar brutale snoeten, door wind en regen verfomfaaide kleeren, één met een afgezakte plusfour, de andere met een verwarde bos sluik haar, dat hem voor de oogen woei en waarvan sommige natte pieken lang genoeg waren om ze met de mond aan te tippen.

Ze vroegen hem spottend en met de terugwijzing al in hun stem wat hij hier kwam doen. Waarachtig, hij zag er niet naar uit dat hij hier ook een tuintje had!

Tusschen de voorbijreppende laatkomers door zocht Philip naar Anna. Zooeven meende hij ze gezien te hebben bij de vlierboschjes langs de sloot, maar nu was ze weer verdwenen.

Philip had het gevoel, in de steek gelaten te zijn; hij vond het ook niet prettig, door die twee arrogante blagen tegengehouden te worden en bovendien dat heele volkstuindersbedrijf had altijd, en vandaag meer dan ooit, afkeer en wrevel bij hem gewekt. Zijn

gevoel was in dit opzicht sterker dan zijn sociale en paedagogische overwegingen. Daarbij kwam nog een zekere onrust over de toestand van zijn vader.

- Wat belet me om terug te keeren? dacht hij met een gevoel van onbehagen en gekwetste ijdelheid om het optreden van de jongens. Maar daar kwam Anna Zonruiter lachend op hem toe.

- Ik hoor bij haar, zei hij vlug met de vinger wijzend en hij bemerkte dat de twee knapen het moedwillig anders begrepen dan bedoeld was. Zoo deed Anna eveneens.

- Laat je vrouw het niet hooren, zei ze plagend, terwijl ze direct vlug en vroolijk doorpraatte, maar Philip worstelde op dat oogenblik al met een plotseling opgekomen onwil en weerzin.

Over het breede met kolengruis bestrooide en slecht verharde middenpad trokken de feestgangers hen voorbij: vrouwen met volgeladen kinderwagens, een kerel met zes spruiten op de bakfiets, een troep lachende meiden, die hem bij het passeeren nieuwsgierig en wat al te deskundig opnamen.

- Die kinders konden beter op bed liggen, mopperde hij tegen Anna. - Da's geen manier van doen....

- Je hebt gelijk, maar toevallig hebben ze allemaal d'r dienstboden vrijgegeven vanavond, antwoordde ze.

Hij begreep haar terechtwijzing. Op een andere tijd zou ze hem beschaamd gemaakt hebben, nu vergrootte het slechts zijn wrok en boosheid.

Op het middenveld dromde een luidruchtige kluwen volk rond de muziektent. Onder de natte zwiepende haagopeningen door, kropen er hier en daar uit de tuintjes te voorschijn, dieren uit hun holen.

Wat terzijde en verder weg op het terrein lag een vijver, en dik en drabbig water als een aangeslagen spiegel onder de doffe glanslooze lucht. Er rondomheen waren in olie gedrenkte turven gestoken op lange ijzeren pinnen. De flambouwen voor straks! Er dreef een wanstaltige opgeblazen gummizwaan op het water en tussen het lies lag een afgewaaid alpinomutsje. Het wekte bij Philip de associatie van een drenkeling.

En over dit alles heen blies de wind een natte egale kilte, die de heele ruimte tussen het gehavende groen beneden en de laaghangende wolken daarboven vulde.

- Zoo, kijk goed en vermaak je, nou kan je het 'volk' aan de gang zien, hun spontane natuurlijke vreugden, hun gezonde boert en humor, zei hij tot zichzelf, maar hij meende het niet.

De heele zaak maakte een te trieste en armzalige indruk, alles was van een opgeprikte smakeloze kunst-

matigheid, het geschetter van koper en menschenstemmen klonk schor tusschen de floersen van het hemelgrijs, zelfs het aanhoudend gekwaak van de kikkers in de sloten achter de tuintjes leek onnatuurlijk: een slechte motor die dit rumoerige zaakje opwond en afloopen liet....

En verderop hing dezelfde lucht boven de vlakke weiden, een bonk grauwe wolken boven een streep egaal en donker groen, wijd en geweldig. De scherpe contouren van een enkele eenzame boerderij erin, een stukje rust en kracht in een wankelende dreigende verlatenheid.

- Daarheen! dacht Philip met een gierig verlangen naar eenzaamheid, - kleiner worden, verloren gaan voor het oog van de menschen als een stip in de ruimte daar.... Maar hij kon niet! En hij wist dat hij niet kon! Dat hij nog nooit gekund had wat hij wilde! De menschen, altijd de menschen met hun groote en kleine bekommernissen en moeilijkheden, hun vreugden en hun wetten, waaraan hij onderworpen was, die hij niet wilde en die hij niet missen kon, zijn element en zijn kerker!

- Je ziet, ik heb aan je oproep gehoor gegeven, leid me tot je woning, zei hij met een koude grijnslach, toen ze voor het tuintje stonden.

- Ons leger ligt gespreid onder de rozen en jasmijn, kom in mijn lief....! acteerde Anna weerom.

- Ik heb gisteravond mijn vrouw getelegrafeerd, gezegd dat ze naar huis moet komen.... dat hoort zoo, zei Philip.

- Ja, maar pas op dat je je kop niet tegen die knoest van een tak stoot daar....!

Het begon te regenen.

Als een zwerm vogels streken de druppels in de blaren.

- 'n Prettige avond, spotte Philip, die doelloos voor het priëltje heen en weer liep. Anna keek hem onzeker aan. Zoo had ze hem niet verwacht.

Even later vluchtte Arie Leffertstra met vier kinderen, de jongste was amper vijf, het tuinhuisje binnen. Hij was een klein gezet kereltje met een blonde breede snor, blauwe oogen en rustig, bijna sloom in beweging en gebaar.

De kinderen hadden goedige, maar domme snoetjes. Rillend en half schreiend vroegen ze, maar naar huis te gaan, totdat Anna ze norsch bestrafte.

Leffertstra deed in het minst niet verbaasd Philip hier te treffen. Met een eenvoudige, bijna onderdanige beleefdheid noemde hij zijn naam. Die van meneer wist hij wel....

Buiten stormden de menschen gillend en lachend hun priëltjes binnen.

- Is die rijke vriend van je er al? riep Kees Lamoen hatelijk in het voorbijgaan.

Anna smeed hem een scheldwoord achterna.

- Een vreemd mensch, meneer, onhartelijk en haatdragend, meer dan vijf jaar werkeloos, zei Arie Leffertstra op een toon alsof hij niet den ander, maar zichzelf moest verontschuldigen.

Hij praatte veel en vertrouwelijk.

- De meeste lui hier zijn werkeloos, meneer, het is moeilijk voor ze om een vrouw en een gezin te onderhouden.... ik voor mijn, ik heb een goeie baan.... En daarbij keek hij Philip zoo slim en veelbeteekenend aan, dat hij plotseling begreep waar het dien man om te doen was. Het huwelijksvoorstel aan Anna. Philip was ook een burger, die kon hem helpen.

- 'k Ben bij het Rijk, 't heb z'n tegen, maar 't is vast voor je heele leven en da's wat waard tegenwoordig.... praatte hij door.

- Dat weten we allang, zie er honderd jaar mee te worden, snauwde Anna achterom.

Ze stond stug en zwijgend in de deuropening. Ze had een opzichtig kleurig jurkje aan met een strak geregen lijf je en een korte wijde klokrok, platte schoenen en skisokjes. Ze was te oud en te dik voor zoo'n

kleedij, ze wist niet hoe zielig het stond en hoe doorzichtig haar poging was, jong en uitdagend te schijnen.

- Wat wil zoo iemand toch? dacht Philip niet zonder ergernis. - Weet ze dan niet dat een mensch in haar toestand haar tekort slechts meer opvallend maakt door het te willen camouflleeren....

Anna had haar regenmantel los om de schouders geslagen, ze weigerde binnen te komen en buiten stond ze te druipen als een verzopen kat.

- Het weer zal wel opknappen, troostte Leffertstra, terwijl hij naar het Westen wees. En werkelijk, daar waaide de lucht langzaam aan schoon, het begon er lichter te worden; rood en paars streepte onder de opgejaagde wolken.

- Te hopen! Als ik hier tenminste heel de avond met jouw nageslacht moet bivakkeeren, antwoordde Anna gram.

Eén van de meisjes stond bibberend en wiegelend te jammeren dat ze naar de W.C. moest, o zoo hoog-noodig, maar het regende veel te hard om er door te gaan.

- Wacht even, 't is zoo droog, opperde de vader. Nee, dat kon ze niet....

- Doe het even hier onder de struiken, zei hij toen zacht met een verlegen en vragende blik naar Philip.

- 't Is er toch al nat, grapte hij er vergoelijkend achteraan.

Anna knoopte driftig haar mantel dicht. - Laten we wat gaan wandelen, zei ze onrustig.

- Nee, antwoordde Philip stug. Hij greep één van de rieten stoelen en plaatste die verder het tuinhuisje in.

- Ik zit hier goed!

Er was een loome onverschilligheid over hem gekomen, die waaide door zijn gedachten als een kille tocht. - Ik zit hier als een ouderling op huisbezoek, dacht hij.

- Oei, wat een trieste geschiedenis.... Kijk, daar heb je de zon, het laatste restje licht eer ze ondergaat spendeert ze nog aan deze troosteloze boel.... 't Is zonde....

Er liepen weer mensen op de paden.

Op het middenveld werd het ook drukker.

Heel het kippenhok begon weer te kakelen. Nu holden ook de kinderen weer weg, vrolijker dan daareven.

En toen plotseling zette de muziek schallend en schetterend een nieuwe marsch in.

- En m'n vader ligt thuis te sterven misschien, zei Philip ineens met een vreemde droomende stem.

- Dat moet er nog bijkomen, potdorie....!

De regen had opgehouden en het feest was in volle gang. Omdat nieuwe buien al weer boven de horizon

opbolden werd het programma snel afgewerkt. De turven, die rond de vijver gestoken waren, werden een uur te vroeg aangestoken. Het licht was nog weinig fantastisch. Wel woei er een prikkelende zure rook tusschen het feestterrein en de tuintjes aan de Noordzijde, waar Philip en Anna zaten.

De mensen waren zwarte schaduwen, die met veel beweeg van armen en beenen door smook en vuur rondtrokken: een heksensabbat die door het daglicht overvallen was, dacht Philip.

Hij had vanavond meer van die bizarre en overdreven indrukken. Zonder rem en zonder critiek liet hij ze, bijna met een wellustige gelatenheid, in hem uitwerken.

Rondom drupte het water met korte gesmoorde pletsjes op de modder, regelmatig en monotoon. Het maakte de stilte op hun plek nog meer afgetrokken dan ze al was. De stank van de aangestoken turven mengde zich in de rinse geuren van aarde en groen, het laatste restje warmte dat onder de heesters was blijven hangen werd er nu onder vandaan geblazen; muf en giftig rook het. Onder het weelderige blad van een aardbeienbed vandaan sprong een grauwe pad voor het priëeltje, een dier met een vuile opgezwollen buik en stomme donkere staarogen. Ook kwamen er

lange bruine slakken kruipen, die een spoor van klefferig slijm achter zich lieten.

Philip zat, de vingertoppen van zijn twee handen wijdgespreid en waaiervormig tegen elkaar gelegd (een gebaar waar Tine zoo bang van was), zijn hoofd stak schuin voorover uit zijn opgetrokken schouders en met de punt van zijn schoen schreef hij zinloze figuren in de modder, schraapte langs de uitgestrekte koppen van de slakken of trapte ze even raak; dan trokken ze zich tot een dofglimmende gerimpelde bal samen.

Hij zag dat Anna er van griezelde, daarom deed hij het telkens weer.

Arie Leffertstra had zich bij de anderen gevoegd. Tweemaal waren ze Anna met Philip komen roepen, maar beide keeren had ze geweigerd.

- Waarom hou je je zoo afzijdig? Het zijn je vrienden, zei Philip spottend, terwijl hij opstond om mee te gaan.

- Blijf hier, antwoordde Anna, - jouw vrienden zijn het niet....

Het was weer stil in het priëltje. Anna zat kouwelijk in haar stoel gedoken en keek naar Philip. - Meneer Philippus Hagendoorn junior, mompelde ze enkele malen half luid en dan keek ze nieuwsgierig toe of hij het gehoord mocht hebben.

Maar Philip verried zich met geen spoor.

Ze was wat onzeker geworden en ze vroeg zich bezorgd af of ze er wel goed aan gedaan had hem uit te noodigen.

Ook deed het natte stormachtige weer haar lichamelijk geen goed. De polderdampen bemoeilijkten haar ademhaling, een benauwde scherpe zwaarte drukte in haar borst en ze hoestte onophoudelijk.

- Je hoest erg, begon Philip op een toonlooze, bijna weifelende manier, half droomend, terwijl hij haar met een vreemde, haast sluwe blik aanzag.

- Kou, antwoordde Anna afwerend.

- Nee, het is een andere hoest, dat weet je zelf ook, droger, gevaarlijker....

- Je praat of je dokter bent.... dat ben je niet!

- Onzin, een kind kan het hooren.

- Kan me niet schelen!

- Daar trekken je longen zich niets van aan....

Weet je, mijn vader bijvoorbeeld had er al vijf jaar geleden uit moeten scheien, bleef ook net doen of er niks aan de hand was, nou overviel het hem terwijl hij aan de eerewijn zat om zoo te zeggen....

- Wat heb ik met jouw vader te maken? zei Anna hard en ruw. - Wat wil je van me en waar praat je over? Het is vanavond feest, ik heb je op een feest genoodigd en niet aan een sterfbed! Ben je bed....

Ze vloekte.

Philip bleef kalm, een eigenaardige sluwe treiterende kalmte. Er was zelfs iets van een lach om zijn mond terwijl hij haar aankeek, iets langer dan Anna het verdragen kon. Hij schoof dicht naar haar toe, maar zij ging terug alsof ze bang voor hem was.

Philip lachte weer en zweeg.

Hij nam rustig de tijd om een sigaret op te steken. Hij boog de takken, die voor het pad hingen, terzijde, het was of hij alle triestheid van een onherbergzame grijze wereld naar binnen waaien liet.

Hij begon weer te praten.

- Je zou thuis bijna de haard aan kunnen hebben, zei hij. - Foei, wat een klimaat voor deze tijd van het jaar. Nederland heeft weinig warme zonnige dagen,.... dat is van invloed natuurlijk, op de mensen zelfs, ze zijn huiselijker en meer gesteld op intimiteit dan in het buitenland,.... de huizen die zijn knusser, meer afgesloten.... een haard met rooie lichten, veel kleedjes en meer van dat zachte spul,.... je kan er om lachen, maar ieder mensch heeft toch wel zoo'n knus holletje nodig waar hij zich nu en dan in verstoppen kan. De vogels vliegen hoog, maar ze bouwen hun nest in de laagte, dat ze met het dons van hun veeren zacht en warm maken....

Anna lachte.

- Je praat als een vriendelijke opa, zei ze hoonend. Ik had je voor iemand anders aangezien.

- Dat kan, maar dan heb je verkeerd gekeken, meisje, dan kijk je ook bij anderen verkeerd.... Alle groote helden en avonturiers en revolutionnaires, noem maar op wie je wil, hebben zoo'n plekje gehad waar ze voor een oogenblik eens niet heldhaftig, maar huiselijk en tevreden konden zijn.... iedereen moet zoo nu en dan eens snorren als een poes, behaaglijkheid, beschutting.... Alleen jij, alléén jij, Anna, verbeeldt je dat je er buiten kunt blijven staan, en niemand heeft het harder nodig....

- Dan ik? Waarom juist ik?

- Je hoest! Ik ben geen dokter, zei je daarnet.... ik hoef je niks uit te leggen, je weet het zelf....

- Schoft, siste ze.

Op dat oogenblik wandelde Arie Leffertstra met enkele van zijn vrienden het tuintje binnen. Anna wilde opstaan en weglopen, maar ze kon niet. Een lustelooze vermoeidheid was als lood in haar lichaam gegleden, met oogen vol haat en angst keek ze de mannen aan die in een kring om haar heen stonden. Ze voelde zich gevangen. Ze had geen kleur in haar wangen, alleen een paar donkere roode plekken teekenden koortsig op haar jukbeenderen. Philip stak het vuur in een nieuwe sigaret, langzaam en met aan-

dacht alsof er niets naast hem op de wereld bestond. Moedwillig liet hij na, er de anderen ook een te presenteerden.

- Dadelijk is alles afgelopen, zonder dat je er iets van gezien hebt, zei één van de kerels verwijtend. Anna wilde wat zeggen, maar inplaats van te spreken begon ze te lachen. Een diepe schokkende keellach, maar al harder! Het klonk te schrill en te krampachtig voor de anderen om mee te doen, ze stonden verschrikt toe te zien en keken achterdochtig en vragend naar Philip. Ieder oogenblik kon het gillen of schreien worden.

- Scheelt er wat aan, vroeg Arie Leffertstra onnoozel, maar niemand antwoordde.

- Jullie hebben wel een mooie avond uitgezocht voor jullie feest, zei Philip, zonder acht op de vraag te slaan. - Het is goed om een ziekte op je hals te halen, met zulk weer kan je beter thuis zitten....

- Scheelt er dan wat aan? vroeg Leffertstra nogmaals, maar nu fluisterend aan hem alleen.

- We praten zomaar eens ernstig samen, antwoordde hij onverschillig en hij zag hoe Arie hem begrijpend toeknikte. O zoo....! Hij had zich niet in meneer Hagendoorn vergist, meende hij.

- Laten we weer gaan, mannen! noodigde hij de anderen.

Anna zweeg.

- We snappen niet dat jij die goozer daar in jouw priëeltje maar zijn gang laat gaan, waarschuwden ze onderweg.

Maar Arie lachte, slim en bezadigd.

- Ze is in goeie handen, antwoordde hij en hij voegde er in gedachten aan toe: Hij kan me niets dan helpen.... alleen als hij ze duizend gulden geeft, verknoeit hij mijn kansen, maar daar zie ik hem ook niet voor aan.... voor de rest.... met of zonder vrijerijtje duwt hij aan mijn wagentje....

En het fanfarecorps speelde.

Het was nu veel donkerder geworden en het gerucht van het feestterrein drong tot het priëeltje door harder dan tevoren. Het klonk vreemd, schor en uitgelaten.

Maar het hinderde Philip niet. Integendeel, hij had het graag. Er was een troebele raadselachtige glans in zijn oogen gekomen, hij keek naar Anna, en onontwarbaar waren liefde en haat. Wat deed hij? Wilde hij iemand redden of zat hij zich te wreken? Wilde hij haar verlossen of rammelde hij met de kettingen waarmee hij zelf gebonden was? Hij zag hoe onrustig ze werd en hoe de vertwijfeling haar ieder oogenblik bespringen kon. Het gaf hem een diep en redeloos genot. Onder de strakgespannen kleeen was de stage onregel-

matige deining van haar borst, vol en week. Het wekte geen lust, maar afkeer.

- Mijn vader, begon Philip weer en hij zag Anna opschokken of ze in de rug gestoken werd.

- Ga naar huis als je daaraan denkt. Waarom praat je er met mij over? snauwde ze wanhopig en gepijnigd.

- Jij hebt me er weggeroepen.

- Ik wist het toch niet....

- Ik verwijt het je ook niet, maar ik wil er met je over praten. Enkele dagen geleden vroeg hij nog naar je.... Hij heeft je vader goed gekend, het waren geen vrienden die twee. 't Is jullie slecht vergaan in het leven, maar dat moet je eigen schuld zijn.... jouw leven en het mijne, ze zijn van te voren bepaald, er is maar één kans om je te redden, terug te keeren en je hoofd buigen.... Ik hoef geen namen te noemen, maar jou zijn de kansen ook aangeboden, Anna.... Hij zag ze mistroostig de schouders ophalen, haar lach was een zucht.

- Het is een sensatie, elk uur van je leven voor de dood weg te graaien als een kleinood voor de wielen van een auto, voor het gezicht erg boeiend om te zien, eens grijp je te laat en dan dondert het over je heen.... er zijn mensen die het minder roekeloos aanleggen, het lijkt minder mooi, maar het is veiliger.... Mijn vader.... hij heeft weinig angst gekend in zijn leven,

of het moest om zijn afvalligen zoon zijn en om de zaak, voor de rest wist hij de antwoorden al eer hij aan het vragen toe was. Ik heb het altijd als een zwakheid beschouwd, het was mij te klein naar m'n zin, ik voelde me tot meer in staat, net als jij.... maar gemakkelijk is het.... als 't een beetje wil ontglipt hem de adem argeloos terwijl hij al op weg is naar het eeuwige leven.... Da's ook wat waard!.... Zeg niet: wat heb ik daarmee te maken? Je kan de dood en alles wat daarmee in verband staat niet uit je leven wegzetten als een meubelstuk uit de kamer.... Elke keer dat je hoest, Anna, blaf je zijn naam.... Jij, je bent te vroeg van school af gegaan om iets meer van de middeleeuwen te weten. Nooit was er een tijd waarin feller geleefd werd, ruwer gezopen en gehoereerd als toen en toch waren ze bang voor de dood en dachten ze nergens meer aan dan aan de dood.... Hans Holbein leefde in die tijd, hij was een schilder.

Ik heb eens een boekje met teekeningen van hem in handen gehad, op elk plaatje stond de dood, je weet wel, die doodskop, het geraamte, die kromme beenstaken en de knokvingers....

- Hans Holbein kan naar de bliksem lopen voor mijn part! interrumpende ze met een wild gebaar, maar Philip lachte fluitend tussen de tanden.

- Dat zeg je alleen omdat je het griezelig vindt,

Anneke.... En toch was die Hein niet het ergste. De levenden die erop stonden, die net dachten als jij, die hij halen kwam en die niet meewilden.... Gek, geen van allen wilden ze, dat viel me op bij het doorkijken.... De koning zat nog te schranzen, de boer was halverwege zijn akker aan het ploegen, de vrek had zijn geld nog niet uitgeteld, de marskramer moest het naaste dorp nog bereiken, en zoo maar door.... Hij overviel ze midden in hun liefste bezigheden, ze hadden niet op hem gerekend, maar daar stoorde hij zich niet aan! Hij kwam toch!.... je zag ze worstelen en argumenteeren, bidden en probeeren los te komen..... en weet je..... dat was het allerberoerdste..... op die plaatjes kon je zien dat het ze niet lukken zou, dat het afgeloopen was, wat ze ook kermden en rukten, afgeloopen, onherroepelijk en zonder pardon.... Hij zweeg. Hij keek haar aan, maar het was al te donker om de uitdrukking op haar gezicht te onderscheiden. Wel hoorde hij haar hijgen en de rest kon hij raden.

Hij voelde nu een dwingende drieste drang tot spreken, hij moest, hij was een profeet.... Maar wie fluisterde hem vanuit generzijde de woorden in?....

- Ze raakt de kluts kwijt, dacht hij, een eigenaardige uitdrukking van zijn vader gebruikend. Het bevredigde hem zoo diep alsof het hem daarom te doen

geweest was. Hij zat alle schrikbeelden op te roepen die hem vroeger beangst en achtervolgd hadden, maar nu zat hij er mee te spelen als een toovenaar. Hem deden ze niets meer. Alle halfheid die zij hem vroeger verweten had (Jongetje, je bent nog nooit van huis weg geweest; hij heeft je gemerkt als een boer zijn koeien, had ze gezegd), alle geheime bewondering voor haar vrije ongebonden levensdrift, die nooit de zijne kon worden, de onrust die het weglopen van het ziekbed van zijn vader hem gaf en misschien diep weg de zelfbeschuldiging dat zijn toetreden in de zaak toch in zekere zin een vlucht, een capitulatie was.... hij zat het alles te wreken en af te reageeren op dit weerlooze overrompelde meisje. - Ziedaar, jij kapseist ook, dacht hij, - als er zoo'n stormpje losbarst boven je hoofd....

Anna trachtte hem af te weren met een enkel woord, maar het kreeg geen klank. Ze zat of ze zoo op wilde springen, toelopen en hem op zijn gezicht wilde slaan, maar ze scheen midden in haar beweging plotseling verstart, geparaliseerd als een vogeltje dat in de giftige bek van een slang staart.

Bijna fluisterend sprak Philip door:

- Hoe zou die Holbein ons hier teekenen? De dood, hij legt zijn knokkelhand op de trompet van dien muzikant daar, die blaast, bláást, maar er komt geen

geluid meer, tegenspartelen natuurlijk, eerst het lied uitblazen, maar afgeloopen, zonder pardon.... Of hij overvalt dat kleine meisje van Leffertstra, net stond ze nog hier, ze lebbert aan een ijsco, half op, het is zonde van de rest, het is zoo lekker, afgeloopen, zonder pardon.... Hoeveel zitten er hier in de priëltjes? Al die knapen die vanavond hun zin willen hebben, je weet wel, midden in hun spel, bijna hebben ze de laatste weerstand overwonnen, maar de dood is nog iets vlugger.... afgeloopen!.... Ik heb eens een koninginnedag meegemaakt, er liep een stelletje feestvierders, lange tutters, mutsen op, je kent dat wel.... toen reed een auto er één pardoes van de vlakte.... Terwijl hij dood lag te bloeden stond de papieren neus nog op zijn gezicht, een beetje scheefgezakt, het bloed zat aan de haartjes van zijn imitatie snor.... Hoe vind je dat? Zoo gaat een mensch dood!.... En wat jij? en wat ik? Blaas es op de handen, je voelt een klein vleugje warme lucht over je pols gaan, dat even de haren kriebelt.... Als je het op de spiegel doet is het een vlekje van een vierkante decimeter.... je haalt het naar binnen, je blaast het weer uit.... het stukt even.... het is toch niks van bedui.... afgeloopen.... Heb je weleens voor een aquarium gestaan? Heb je toen niet gezien hoe moeilijk die visschen hun kakement opendoen, langzaam, benauwd

lijkt het, iedere keer verwacht je dat de laatste zijn zal.... je ziet het, dat kan zoo nooit eeuwig aan de gang blijven, daar houden ze een keer mee op.... en dan op d'r dooie rug.... Afgelopen!.... Is het met de menschen anders? Er zetten zich kleine, waanzinnig kleine, zoo klein dat je ze niet zien kan, bacteriën, maar veel, zooveel dat je ze niet tellen kan, in je longen vast.... je hoest.... Het is de kou, zeg je.... Bah! je weet beter.... de dood.... de dood... Anna rees overeind, wankel en slap zette ze haar beenen op de grond, het leek of ze duizelig was, een paar onzekere stappen deed ze, links, rechts, links weer.... De natte takken dropen rond haar hoofd, de avond was een kille winderige nacht geworden.... Nu moest de feestverlichting op zijn mooist zijn, maar geen van beiden keek er naar, haar troebele blik was in het priëltje blijven hangen, lang en onbewegelijk hield ze haar oogen op Philip gevestigd.

Op een feillooze manier gebruikte hij alle stemmingsmiddelen die in de natuur voorhanden waren. Met lange tusschenpoozen tikten hier en daar nog druppels op de grond, dof en vettig of het stroop was. Bij elke tik hief hij de vinger op en telde.... één.... twee.... drie.... vier.... vijf.... zes.... zeven.... Hij voelde zelf hoe de spanning van tel tot tel steeg, het was of hij de laatste minuten van een ter dood veroordeelde afriep.

- Kreng! siste Anna toonloos. Het was haar laatste verweer.
- Gelogen wat ik zeg? vroeg Philip, triumphantelijk bijna.
Ze antwoordde niet meer. Met een plof viel ze in haar stoel terug.
- Ik ben drie jaar geleden eens in Moscou geweest, het land van jou vader en van Kees Lamoen.... en ik heb er mijn verwachtingen ook nog van gehad.... Intourist zette dat zaakje in mekaar om je te laten zien hoeveel nieuws er te vinden was.... dingen nog 'nie dagewesen'.... Maar mij is toen één ding opgevallen, dat was oud, dat was nog van vóór de revolutie.... Dat wordt zoo oud als de wereld zelf, dat behoort er net zoo wezenlijk bij als het geboren worden en het leven.... de dood, de doode mensch.... de mensch die doodgaat.... Nu en dan reed er een vuile vrachtauto over de keien, zoo één waar ze bij ons steenen mee versjouwen of kisten of kolen of biertonnen.... en hard reed ie, flink hard.... hots hots hots.... de lui die er op zaten moesten zich vasthouden om er niet af te tuimelen.... Er lag een lijk tusschen hen in, het was een begrafenis.... Daar ga je ook dood.... overal ga je dood. Weg d'r mee en vlug! Of het moet zijn dat er ééntje, een potje asch in de muur van het Kreml gemetseld wordt, dan duurt

het langer, maar dan kunnen ze het overdonderen met veel geschetter en parade's....

Hoort ge de vreugde roep Tadzjikistan? Uw dag van vreugde is gekomen!

Was jij het niet die dat voordroeg? Anna, was jij het?....

Anna zat voorovergebogen, schokkend in een benauwde hoestbui. Over haar pols en handen lagen kleine vochtige spatten, donkerder dan de nacht.

Met nieuwe hevigheid was de wind losgebroken. En het regende weer. Op het gruispad was het drukker geworden.

- Ga weg, smeekte ze toonloos.

Arie Leffertstra had niet misgerekend.

Vanavond hoefde hij haar antwoord niet eens af te wachten. Hij sprak het zelf voor haar.

Er zijn oogenblikken in het leven dat een mensch in elk paar armen vlucht dat zich opendoet.

Zelfs Anna....

Philip Hagendoorn was geluidloos verdwenen, sluipend en snel als een misdadiger die zijn slachtoffer onder de struiken laat.

Toen hij thuiskwam was zijn vader gestorven.

VIII

Ph. Hagendoorn senior stierf, betrekkelijk onverwacht, toen de jubileumversiering nog niet van de gevels weggenomen was.

Geen tien minuten had zijn vrouw hem alleen gelaten die avond, toen werd ze even weggeroepen en in die kleine spanne tijd overviel hem de dood.

Toen ze terugkwam vond ze hem in het laatste gevecht.

Eer Ali den dokter opgebeld had was de strijd al voor haar vader verloren.

Dat alles gebeurde kort nadat Philip vertrokken was naar de volkstuintjes. Hij had geen bericht achtergelaten (hij vroeg zich naderhand af, waarom eigenlijk niet).

Aanvankelijk verwachtte men hem gauw thuis, maar toen hij langer wegbleef zocht men hem tevergeefs.

In die tijd was Conrad al gewaarschuwd.

Zijn garnizoensplaats lag nog geen vijf en twintig kilometer van huis. Binnen het uur was hij er, nog in veldtenu, midden onder de dienst was hij weggeroepen, maar hij kwam te laat, zijn vader vond hij niet meer levend.

Wel kwam hij in die eerste geweldige oogenblikken

vlak na het overlijden, waarin dood en leven elkaar nog schijnen te bekampen, hoewel de strijd al beslecht is; niet het gemis is er nog, maar het onherroepelijk en onverbiddelijk wegtuimelen.

Hij vond zijn moeder en zijn zuster aan het sterfbed en gedrieën hadden ze daarna de onbegrijpelijke tegen dood en vertwijfeling opsteigerende verbondenheid beleefd, die haar oorsprong vond in den vader, die, terwijl hij heenging, een nieuw en onvervreemdbaar leven in hen herbegon.

Alleen Philip had daar geen deel aan gehad.

Niet de zoon, maar Piet Verbeeke en buurman Petersen hadden de eerste plichten vervuld die er bij een sterfgeval te vervullen zijn.

Philip was er niet, terwijl hij er had kunnen zijn.

Niemand kon beter dan hij begrepen hebben wat er die dag dreigde te gebeuren, toch was hij heengegaan. Waarheen?

Het weer was guur, achter de muren van het huis lag de stad, door elke opening gierde de wind, elke straat eindigde in een verlokking.... En Philip was zwak, meenden ze....

Daarmee scheen bevestigd te worden wat ieder van hen altijd gevreesd had, maar nooit had durven of willen erkennen, dat er één van hen een vreemde geworden was.... Drie nabestaanden waren er om den

doode te betreuren.... terwijl er vier hadden moeten zijn.

De pijn die dit besef veroorzaakte was bij oogenblikken grooter dan de droefenis om het verlies van den vader, dien ze, zelfs in zijn dood, dicht bij zich wisten dan de zoon.

Toen Philip tegen middernacht thuis kwam vond hij zijn moeder, Ali en dominee Hardenberg in de oranje lichtkegel van de staande schemerlamp, dicht bij elkaar, gevlucht uit de duisternis als hazen rond de lichtbak.

Ze zaten in een hoek van de kamer; er stond een kleine rustbank, een soort canapé, een salontafeltje en twee crapauds. Het rook heel sterk naar eau de cologne. In de voorkamer waren Conrad en Piet Verbeeke bij het bureau bezig.

Dominee Hardenberg had juist gebeden, de bijbel lag nog opengeslagen op het tafeltje.

De eerste wilde uitbarstingen van smart waren voorbij en Philip vond ze rustig en overgegeven alsof vader sliep inplaats van gestorven was.

De stilte was bijna plechtig van ernst.

Hij overzag dat alles, hij schrok niet, hij had het niet anders verwacht en hij voelde zich door zijn afwezigheid niet beschuldigd.

Had hij niet de gansche avond aan het sterfbed ge-

zeten, schrikkelijker en duisterder dan één van hen ooit vermoeden zou?

Hij had rondgezworven in de storm, vluchtend voor de schrikbeelden die hij zelf opgeroepen had, maar hij vluchtte tevergeefs....

Op de drempel bleef hij staan, hij aarzelde er als een indringer, hijgend, in zijn oogen de verlorenheid van een schrikdoorwaaide nacht. De regen droop uit zijn kleeren, de druppels tikten op de grond zooals ze vanavond van het dak van het priëeltje bij Anna Zonruiter op de modder vielen.... één.... twee.... Maar scherper, vlugger....

Stom en ontledigd stond hij daar, hij was te angstig om nog meer te kunnen schrikken, te verslagen om nog verslagen te kunnen worden.

De anderen waren opgestaan en liepen zwijgend op hem toe.

- We hebben je gezocht, jongen, zei moeder, terwijl ze zijn twee handen greep, met in haar stem de behoefte om een antwoord, een verklaring waarmee hij zich rechtvaardigen zou.

Maar Philip had niets te antwoorden.

Ze stonden in de gang.

Rechts van hen brandde een klein nachtlichtje in de sterfkamer. Alles lag er alweer ordelijk en gereed alsof de dood vrijwillig zijn plaats ingeruimd gekregen

had. Met het hoofd op de schouder van haar verloofde was Ali opnieuw in een huilbui uitgebarsten, maar het klonk niet wanhopig of vertwijfeld, het was het verlossende snikken, waarin de spanning zich bevrijdt.

- Uw vader is naar huis gegaan, zei dominee Hardenberg rustig en met zachte stem.

Philip knikte stom.

- U bent de oudste zoon, ik betuig u mijn deelneming, maar ik hoop dat u ook dit begrijpt: wij treuren, maar niet als degenen die geen hoop hebben. Weer knikte hij zonder woorden.

- Vader heeft den Heer gekend en gediend een leven lang, hij is tot geen vreemde gegaan....

- Nee, hij is tot geen vreemde gegaan, herhaalde Philip.

Van terzijde was het hoofd van den doode te diep in de kussens weggedoken om het te kunnen zien, maar de twee samengevouwen handen lagen roerloos en donker op het witte laken.

- Hij is rustig gestorven, dacht Philip. - Kon het anders? We zijn elkaar vreemd gebleven tot nu toe.

- Het is genoeg, zei hij toen hardop, terwijl hij terugtrad.

- Kom dichterbij, hij is goed te zien, antwoordde Conrad met een kleine ergernis om zooveel zwakheid naar hij meende.

- Nee, antwoordde Philip stug en met een vreemde harde klank in zijn stem vervolgde hij: - Ik heb hem al uitgeluid....

De anderen schrokken om zooveel hardheid en spot. Hoe zouden ze het anders kunnen begrijpen?

Op het dressoir lag een telegram van Tine uit Bazel. Ik kom bij je. Daar heb ik op gewacht. Morgen thuis. Hoera! stond er op, een vroolijkheid die bijna satanisch leek voor hen die ze niet begrepen.

- Ze wist niets van de toestand van vader af? zei moeder vragend.

- Nee, antwoordde Philip. - Ik had haar er niet over geschreven....

Het maakte een pijnlijke indruk, maar hij trachtte zich niet te verdedigen, elke verklaring zou het misverstand grooter, zijn daad onbegrijpelijker gemaakt hebben.

Hij haalde de schouders op.

Zonder een woord schikte hij zich in de kring onder de schemerlamp.

- Het arme kind! Wat zal ze schrikken als ze thuiskomt, je moet haar voorbereiden, begon moeder weer.

- Ja, dat moet, zei Philip stug.

- Vader hield veel van haar.... soms was hij wel-

eens bezorgd over d'r, maar hij heeft nooit getwijfeld of ze wel een kind van God was....

- Dat kan, zei Philip weer.

Moeder had haar handen om haar zakdoekje in de schoot gevouwen. Haar oogen hadden een peinzende naar binnen gekeerde blik gekregen, die scheen zich telkens met dieper glans weer naar buiten te wenden en dan zagen ze Philip.

Het was laat en de dominee raadde naar bed te gaan, Conrad en Verbeeke waren nu ook klaar met hun werk, allen waren vermoeid en de dagen die volgden zouden genoeg vergen.

Maar moeder weerde hem af, ze scheen plotseling behoefte te hebben nu even door te praten.

De kinderen keken haar aan of ze haar nu pas ontdekt hadden.

Ze had nooit veel aandacht gevraagd voor zichzelf, ze was naast haar man altijd in de schaduw gebleven, vooral toen de kinders ouder werden, eigenlijk was ze nooit zelfstandig naast hem opgetreden, ze was de zachtere toon van zijn stem geweest, ze was de glans, hij het voorwerp, bescheiden en ingetogen, de verklaarster van hetgeen vader gebod, zijn verdedigster en gedurende een heel leven, verborgen voor het oog van de kinderen, zijn troosteres en toevlucht voor alles wat ook hij aan menselijke behoefte nodig had.

- Er zijn heel wat dingen die jullie van je vader nooit geweten hebben, zei ze. - Nu hij van ons heengegaan is zal ik er jullie nog veel over spreken, als God me de tijd laat. Hij zal daardoor al dichterbij ons komen... Misschien had ik het al eerder moeten doen, maar jullie weten hoe onnoodig vader het vond dat men hem prees en ook hoe bang hij was voor zwakheid. Ik bedoel dat zoo: hij was altijd bang dat de mensen niet aan hem zouden gewaar worden dat hij een kind van het Koninkrijk was, dat hij wist wien hij toebehoorde en wien hij te gehoorzamen had.... Hij heeft mij vaak zijn nood geklaagd wanneer hij hard en streng moest zijn, terwijl zijn hart hem drong toe te geven en mild te zijn.... Daardoor is hij weleens verkeerd begrepen, nietwaar Philip?

Moeder keek hem aan, lang, toen glimlachte ze hem weemoedig toe en voortgaande scheen ze alleen tegen hem te spreken.

- Misschien dachten jullie dat niet, hij heeft veel zegen in zijn leven ontvangen, en hij is velen tot een zegen geweest: Een stad op een berg kan niet verborgen blijven, staat er immers.... en toch is zijn leven niet gemakkelijk geweest. Er zijn twee dingen uit zijn leven die me nu vanavond zoo helder voor de geest staan en die ik jullie daarom zeggen moet, hoewel het eigenlijk veel te laat is, jullie zijn ook moe en

we moeten gaan slapen, de dominee heeft gelijk.... maar het is of ik het opgedragen krijg, nu.... Toen we pas getrouwd waren, je vader en ik, hadden we het minder breed dan nu, jullie weten dat niet, tenminste begrijpen niet wat dat was en dat heeft me wel eens gespeten. Ik heb er zelf wel eens naar terug verlangd, maar dan bestrafte vader me en zei dat het een miskennen van Gods zegen was. Maar het leek me soms toe dat ik hem af moest staan aan allerlei dingen, waarvoor ik hem eigenlijk niet missen wilde. Ik erken het tot mijn schande. Hij moest me weleens terechtwijzen en zeggen dat onze tijd niet van ons was, ook daarin zijn we rentmeesters, niet wat wij graag willen, maar de eere Gods beslist.... Hij was streng in die dingen.... Maar ik wilde dat weleens anders zien in mijn egoïsme. Er was vroeger meer gelegenheid tot praten,.... dan zat hij 's avonds in die ouwe rieten zorgstoel die nu nog op zolder staat (ik heb hem nooit weg kunnen doen).... hij was vaak erg moe, vooral in de winter, weer of geen weer, hij moest er op uit en de wegen waren toen nog niet wat ze nu zijn.... Als hij thuis kwam vertelde hij hoe hij soms achter de kar psalmen had lopen zingen, zooveel ruimte maakte de Heere dan voor hem, en later heeft hij me weleens gezegd, toen was de uitbreiding er al.... en van het één kwam het ander.... toen zei hij wel eens: het is

in het kantoor moeilijker zitten dan ooit het lopen achter de handkar geweest is.... Maar dan schaamde hij zich weer om zijn zwakheid en ondankbaarheid.... Moeder sprak zacht, haar ingehouden ontroering bleef ze moeilijk meester, ze deed het bijna plechtig en het enkele gebaar dat ze maakte was breed en nadrukkelijk. Toen ze zweeg, bleven de anderen stil.

- Dat is het eerste en dan dit: zijn gebed voor jullie, voor jullie alle drie en.... ik mag het zoo wel zeggen, voor één van jullie het meest.... want die had het ook het hardst nodig.... Van jullie geboorte af deed hij het, en toen Philip Tine leerde kennen en jij, Piet, er bij kwam, voor jullie ook.... Het is vanavond de eerste avond dat dat gebed niet meer gebeden wordt... ik weet zeker de eerste avond, want waar we ook waren en hoe vol hij kon zitten met andere dingen.... hij vergat het nooit.... En het is vooral daarom dat ik jullie nou zooveel eenzamer zie dan voorheen.... Het gebed des rechtvaardigen vermag veel.... de Schrift zegt het....

Het was twee uur in de nacht.

Moeder was opgestaan, midden in de kring stond ze; met gebogen hoofden zaten haar kinderen om haar heen, ze had een rijzige gestalte, gebukt aan haar voeten leek het dat ze zaten.

En nu ze haar kinderen zoo zag, weezen, dacht ze,

toen scheen elk gemis dat de vrouw geleden had en al haar verdriet opnieuw vervuld en gesterkt te worden in het besef dat ze moeder was, moeder, die, zoolang er één van haar gezin haar zorg behoefde, gereed en bereid moest zijn.

- Het wordt bedtijd, zei ze en haar stem was dezelfde als van twintig jaar terug. Zoo werd ze ook gehoorzaamd.

Eer ze uit het midden van de kring wegstapte liep ze op allen toe en kuste ze op het voorhoofd. Philip het langst.

En voor het eerst die avond wendde hij zijn blik van de wereld van de dood vandaan, schuw nog of hij het leven, dat aarzelend herbegon, niet herkende. En langzaam en zonder pijn welden in zijn oogen de eerste tranen, bronnen in een dor land.

De staande Friesche klok in de gang slaat drie uur en nog is Philip wakker. Uit de kamer naast hem hoort hij de diepe regelmatige ademhaling van Conrad. Die slaapt. Beneden hem zijn moeder en Ali, nadat hij ze nog een kleine poos samen had hooren praten, blijkbaar ook ingeslapen.

Buiten heerscht nog oppermachtig het geweld van de storm. Philip staat midden in de kamer. De boog-

lampen van de straat zwieren wild omhoog, omlaag, de wereld is een schommelende schuit, met elke zwaai van de lamp deinen de wanden mee.

Philip wil zich nu wel neerleggen en weg laten drijven of hij misschien landen mocht aan een droomkust lichter dan deze nacht.

Maar de onrust heeft zich in hem opnieuw vastgebeten, rukt en schudt hem elk oogenblik dat de vermoeyenis zijn geest en lichaam dreigt te verdooven.

De stilte in het huis is hecht en onaantastbaar, alleen hij staat er in als een vreemde, hij heeft er geen deel aan.

Het kamertje waar zijn bed staat is nog hetzelfde van vroeger. Zonder te zien weet hij de plaats van elk voorwerp rondom hem. Men vervreemdt gemakkelijker van de mensen dan van de dingen.

Hoe lang is het geleden dat hij op de arm van vader door de gang hierheen gedragen werd?

Er brandde alleen het licht van een ouwerwetsche ganglantaarn achter de glazen tochtdeur. Op de blanke muur liep een lange gedrochtelijke schaduw dansend voor hen uit, die binnen ging eer vader met hem over de drempel stapte.

Als hij dat gezien had leek het hem altijd toe dat er twee in de kamer waren en dat maakte hem bang.

- Er zijn er ook twee, troostte vader. - Elk kindje

van God wordt door Zijn engel bewaard, ook in de nacht....

Dan kon hij inslapen, terwijl hij meende in de ruischende stilte van het huis de vleugeltjes te hooren kleppen.

Dat is voorbij.

De anderen, die zullen hun oogen ook nu weer toegedaan hebben in hetzelfde kinderlijke vertrouwen, dat nooit bij hen verdwenen was, maar dieper en inniger geworden.

Ze wisten zich veiliger dan hij.

Maar geen van hen had zich ooit zoover van huis gewaagd als Philip.

Eigenwaan? Trots? Ongehoorzaamheid?

Hij kent alle verwijten die de thuisblijvenden op hem gericht hadden. Hij buigt het hoofd, geen beschuldiging wil hij ontkennen, hij weet toch dat geen verklaring toereikend is.

Maar wie was het die hem uitgedreven heeft, telkens weer, God of Satan?

Hij weet het niet.

Wel dit: in geen van zijn angsten, in de nachten van schrik en onheil, in zijn ontgoochelingen en telkens opnieuw verlangen, als kind, als jongeling, als man, heeft iemand van hen, die nu de slaap der rechtvaardigen slapen, naast hem gestaan. Niet omdat ze niet wil-

den, of omdat ze hem in de steek lieten, maar omdat men van huis weg geweest moet zijn om de verlatenheid te kennen.

Het is waar dat hij uit alle schutsel en steun, heel het bouwsel van wet en regel, waarin de zegen en de blijdschap het loon was van ieder die er zich wel in gedroeg, dat hij eruit gebroken was en erin had huisgehouden als een dolle hond in een moestuintje.

Maar dan was het, en dat weet God!, omdat hij achter elke beschutting vandaan geroepen werd als Adam uit de schaduw van het geboomte: Mensch, waar zijt ge....

Maar onbegrijpelijk en licht wordt nu het geheim dat moeder hem vanavond toevertrouwde, dat, ondanks alles, hij nooit zoover van huis kon gaan en dat hij, spijs alle vervreemding, nooit zoo alleen gelaten was, dat hij niet ingelijfd bleef in het verbond dat vader elke avond opnieuw in de genade van den Heer verzekerde.

Philip is de gang opgelopen, hij vindt de trap zonder weifeling of tast, als hij de deur beneden openduwet, behoedzaam, opdat niemand hem hooren zal, weet hij dat twee stappen links de deur is van de kamer waar de handen van zijn vader nu voorgoed gevouwen liggen.

Hij treedt er binnen, ergens in het duister ligt de

doode, Philip heeft er geen angst voor, hij heeft schrikkelijker ontmoetingen gehad in zijn leven.

De gordijnen zijn dichtgetrokken, maar de wind rukt ze log en langzaam heen en weer, dan rammelen de houten ringen aan de roe, een droog en tikkend geluid, het knarsen van een karkas dat meewiegt met de schimmige vlek, die wegzwenkt over de vloer en de gevouwen handen op het dek aanraakt en weer in de duisternis terugduwt. Op de smalle streep, die van de ramen zichtbaar wordt, versplintert het laatste fletse maanlicht tot een wazig stof.

Het eerste lichten van de dag trekt diffuus van nachtdonkerte over de stad.

Om deze schemerende sfeer van droom en toover te verscheuren gaat Philip naar de schakelaar en knipt zonder aarzeling het elektrisch licht aan. Dan keert hij zich naar het bed van zijn vader.

De stille glimlach van vrede die hij op het gelaat vermoed had is er niet. De dikke blauwgezwollen lippen liggen scheef en half vaneengetrokken, een donkere spleet tussen de diepe verwrongen huidgroeven. Een lange benauwde gil schijnt plotseling door het laatste restje adem afgesneden. Philip ziet nu ook dat de handen, die op het laken liggen, niet saamgevouwen zijn, maar de vingers zijn in een kromtrekkende kramp verstijfd.

Een lange tijd staat hij zonder beweging en sprakeloos toe te zien. Hij had gedacht een afglans te vinden van hemelsche rust en heerlijkheid. Hoe zou hij dit ooit herkend hebben als zelfs de voorloopige aardse rust van zijn vader hem vreemd gebleven was.

Nu vindt hij een mensch, die hij, hoe langer hij er naar kijkt, steeds dieper herkent en begrijpt.

Nooit is zijn vader hem meer vertrouwd en nabij geweest dan nu.

Waar is de grossier die jubileerde? Waar is de burger die zoo zeer gezegend werd? Waar is de partijman?

Ze zijn er niet!

Weggevaagd in die laatste stormveeg, toen de afgronden openspleten voor zijn verduisterde oogen, toen alles wat hij bezat aan zijn krampende handen ontviel en de laatste en diepste, alles overstemmende kreet van zijn leven de lippen vaneenrukte: Christus, genade....

Vader, fluistert Philip, - vader....

En wat in zijn mondhoeken trilt wordt bijna een glimlach.

- Dit laatste wat je me geeft aanvaard ik, het is goed voor ieder mensch die even verloren, even vertwijfeld en even arm is.... genade....

Philip heeft zich aan het bed neergezet, het lijkt zoo rustig of het een zieke is die hij bezoekt.

Het wordt lichter aan de ramen. De wereld rekt en stoot zich stommelend en schokkend een nieuwe dag in. Uit de garage op de hoek borrelen de eerste geluiden onder de wegtrekkende floersen van de nacht vandaan, een motor heeft er zich uit losgewrongen en mitrailleert daverend in de straat.

Philip zit, met zijn eene been hoog opgetrokken op de sport van de stoel, de armen om zijn knie geslagen, en praat, overwogen en gedempt of het een afspraak is die hij maakt.

Nu heeft dan eindelijk zijn vader de uniform afgelegd, hij kan nu met hem praten, nu de opgeprikte onderscheidingsteekenen, die telkens opnieuw misverstand wekten, verdwenen zijn.

Maar dwaas was hij dat hij nooit de mensch daarachter herkende!

Ze zijn ver van elkaar weg geweest, maar in deze nacht zijn ze tot elkaar weergekeerd, onvervreemdbaar en voorgoed, nu ze elkaar ontmoet hebben daar waar geen dekking meer bestaat waarachter ze zich voor elkaar verbergen konden.

- Hier ben ik, zegt Philip, je ziet me, ik zie je.... ik weet nu dat in die eene laatste seconde waarin zes en zestig jaren van je leven, vader, opstonden in één enkele kreet, het genade, niets dan genade was waarom je riep.... zondaar, bedelaar.... broeder....

Ik kan nu met je praten.... ik weet wat je van me verwacht, het huis te betrekken waar jij woonde, op wacht te gaan staan waar jijzelf een heel leven waakte, maar vannacht is het huis over je ingestort, en je hebt de hulp ingeroepen van Hem dien je meende te moeten verdedigen....

Vader, dit wil ik je zeggen, iets van wat jij nu onderging, beleefde ik al toen ik nog kind was.... ik heb geen recht om het te zeggen, en ik weet dat het gek klinken moet uit mijn mond, maar ik heb ook op post gestaan en mijn huizen gebouwd waar ik God meende te ontmoeten, ik heb bemerkt, vanavond nog, en telkens weer dat ik demonen herbergde....

Hij is opgestaan. Even legt hij zijn hand op de verstijfde vingers van zijn vader. De aanraking met de dood beangstigt hem niet.

Nu heeft hij van zijn vader afscheid genomen, nu, eer hij weer schuil gaat onder de vrome en nette bekleedselen waarin de grossier Ph. Hagendoorn senior begraven zal worden.

Door de poriën van de gordijnen sijpelt de dag de kamer binnen.

Een nieuwe dag, een dag als gisteren en eergisteren, als morgen en overmorgen, als elke dag, Gods dag! Nog is de zon niet boven de huizen gekomen, maar op de vochte tinnen van de toren ziet Philip het glimme-

ren van een zwakke gele schijn, die zal elk uur feller worden en grooter, zich uitbreiden over stad en land, mensch en dier betooverend met een heerlijkheid, die warmte is en liefde.

Zal dan de jubileumveertig bovenop het dak even vroolijk en speelsch zijn vonken tusschen de bloemslingers schieten, nu onder de versiering den jubilaris de laatste adem afgesneden werd?

Natuurlijk! En waarom niet!

Dan heeft reeds een ander zijn plaats ingenomen, dezelfde naam, hetzelfde bloed.... alleen, die zal zich onder de 'veertig' minder thuis voelen, want hij weet dat het opgericht staat in een wereld, waarin dood en leven, recht en onrecht, voorspoed en ondergang trekken zijn van hetzelfde aangezicht.

Als Philip behoedzaam de kamerdeur achter zich sluit, staat hij nog een oogenblik stil.

Wat doet hij?

Het is een wereld die hij achter zich in het slot werpt, en toch, nooit heeft hij dieper in haar hart gekeken.... Vader....

Als Tine thuis komt vindt ze haar man slapende....

Drie dagen later volgt de begrafenis.

Als de zwarte stoet stilstaat voor de grossierderij, schuift de bloemenventer in het winkeltje van Petersen voorzichtig de neergelaten gordijnen op een kier. De groenslingers aan de overkant zijn nu weggehaald. De daknok blakkert kaal onder de heete zon. Zijn oogen waren zoo zeer aan de versiering gewend geraakt, dat alles nu een armer en triester indruk maakt dan ooit te voren. Een onttakeld schip lijkt het huis.

Hoe lang is het geleden, de Zaterdag waarop het jubileum van de firma inzette?

Het lijkt gisteren.

- Dat wordt een minder vroolijke receptie deze keer, mompelt hij hoofdschuddend.

- Misschien ligt de rest van de jubileumontbijtkoek nog in de broodtrommel bij de klanten....

Als de kist onder de zwarte gordijnen weggeschoven is kijkt hij scherper toe. Dan worden de kransen en bloemen onder de donkere huif gelegd.

- De één z'n dood is de ander z'n brood, filosofeert hij onbarmhartig verder.

In de laatste volgkoets rijdt zijn baas in de stoet.

Die denkt er anders over.

- Deze keer werk ik met verlies, zegt hij tegen zijn buurman, het hoofd van de bijzondere school, waarvan Hagendoorn bestuurslid was.

Zij begrijpen elkaar, want ze verliezen alletwee.

Wie de stoet nakijkt moet er zich wel over verwonderen dat die kring zoo groot is.

Maar de overledene heeft niet voor niets elk terrein des levens voor den Christen opgeëischt. In de zeven koetsen waaruit de stoet bestaat hebben het gezin, de kerk, de staat, school en maatschappij hun plaats achter de baar betrokken.

Hoewel Hagendoorn gestorven is hebben allen het zekere besef dat dit hem goed moet doen, niet om de eer, menschengunst en roem heeft hij nooit gezocht, maar om het symbool.

Maar erg blijft het dat de oudste zoon daar in de eerste volgkoets in dit beeld vertegenwoordigd is als de afvallige en de ontrouwe.

Maar dat is geen reden tot twijfel voor hen die gelooven, het komt op het eigen hoofd van Philip, die door eigen schuld de rijkdom van zegen verspeelde, die weggelegd is voor de gehoorzamen....

Op de begraafplaats heerscht de drukte van een openluchtsamenkomst.

Eer de kist omlaag verdwenen is heeft zich een deinende haag volk rondom gesloten en is de laatste blik van Mr. Willem Goedhart, neef van den gestorvene en lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, driemaal door de cameralens opgevangen.

De pers!

Als Ali, dapper en zonder tranen (vader is in den hemel) terugtreedt van de schuine aarden wal, fluistert haar verloofde:

Kijk, deze belangstelling, het beste bewijs van vaders werkzaam leven, Ali....

Ze knikt stom en vangt tegelijk de bemoedigende glimlach van Tine.

Tine is een heldin!

Wat ze aan geschenken, liefde en levensmoed meebrengt heeft onder de zon en het licht van de Zwitsersche bergen nieuwe kleur en dieper glans gekregen, als het rood van de zomerappels in de boomgaarden op de heuvelhellingen.

Het is genoeg, meent ze, om zelfs over dit sombere graf de blik weer tot het leven te wenden.

Alleen haar man verontrust haar. Die lijkt zoo star in de kuil te turen dat ze vreest dat dit beeld zijn laatste restje idealisme verlammen zal.

- Arme jongen, denkt ze terwijl de tranen haar in de oogen dringen.

En ze heeft gelijk.

Armer dan de minste van hen die rondom de groeve staan is Philip.

In groot officierstenuë blinkt Conrad tusschen de zwarte pakken.

Hij is onrustig.

In de verte glimt het water van de rivier achter de groene lanen van het kerkhof.

Zijn garnizoen houdt daar manoeuvres in klein verband. Telkens als er een vliegtuig over ronkt heeft hij het gevoel weggeroepen te worden.

Hij hoeft zich daarover niet te schamen. Als zijn vader nog spreken kon zou hij hem naar de plek wijzen waar de plicht hem gebod. Nergens kan hij hem meer eer bewijzen dan daar.

Aan zijn arm voelt Philip een huilbui van moeder in kleine schokjes naderbij komen.

Hij zou haar hoofd tegen zijn borst willen buigen, maar het tekort aan weemoed en droefenis voelt hij als een kille holte rond zijn hart, dat er zich in te bersten slaat bijna.

Het licht van een stralende zomerdag prikkelt zijn oogen.

Hier staat Philip Hagendoorn nu, hij is gekomen om zijn vader te begraven, hij is zijn zoon, hij weet het en erkent het.

Er is een diep en onberedeneerd besef van eenheid en verbondenheid, het heeft zich baangebrosen door alle versperringen en misverstanden heen.

Maar het is niet enkel blijdschap die dit besef hem geeft.

Het is tevens de erkenning van schuld, de rekening

die deze wereld zijn vader aangeboden heeft en die hem onbetaald is nagelaten.

En Philip twijfelt eraan of hij die ooit voldoen kan. Tot zoolang zal hij zich teveel schuldenaar weten om het Koninkrijk Gods ergens anders te zoeken dan in Christus, die genade bewees zelfs aan twee verloren mensen als Hagendoorn senior en zijn zoon.

Daarmee waagt hij het nu te leven.

En dat is het wat hij vergat Anna Zonruiter te zeggen.

Maar hij zal het doen!

Het kan nog!

Philip voelt zich in de kring geen vreemde meer. Hij begrijpt nu dat hij zich van hen allen afkeeren moest om tot allen te kunnen gaan.

Onderwijl is Mr. Willem Goedhart aan zijn grafrede begonnen.

Wie zou het beter kunnen dan hij?

....En deze keer willen wij het zeggen, het geloof en de zekere wetenschap dat het kruis heerschappij te voeren heeft op alle terreinen des levens heeft hem, een sterke onder de sterken, pal doen staan tegen het opdringend geweld van deze eeuw, ongeloof en revolutie....

Philip glimlacht.

Hij buigt het hoofd en het is of hij onder de last van

bloemen en kransen het doode gelaat van zijn vader toeknikt....

Nu en dan davert een escadrille vliegtuigen laag over het kerkhof heen. Zij vervullen de lucht met onrust en dreiging. Ze sluiten dat kleine groepje mensen op daar onder de boomen van het kerkhof.

En plotseling herkent Philip het als een beeld van een waanzinnige ondergaande tijd, waaraan zij allen schuldig staan. En dan weet hij dat wat hier door hem begraven wordt veel meer is dan een mensch, het is een wereld, het is de zekerheid en de triump van allen, die, vroom of onvroom, niet voor de decors getuimeld zijn, waarmee deze wereld haar afgronden camoufleert.

Dan is dominee Hardenberg naar voren getreden om de plechtigheid met gebed te besluiten.

‘Onze Vader die in de hemelen zijt....

Weer knorren achter het geboomte de vliegtuigen naderbij.

Aan de rivierkant hagelt het luchtafweergeschut zijn knallen de lucht in.

‘Uw naam worde geheiligd....

Dan zijn ze vlakbij gekomen, in duikvlucht scheren ze laag over het geboomte.

‘Uw koninkrijk kome....

De stem van dominee Hardenberg wordt overdonderd door het geloei der motoren.

Het is het laatste wat voor Philip verstaanbaar is gebleven.

Het is genoeg!

Rustig en zakelijk maakt het hem, zoo dat hij, alleen en langzaam, de kuil dicht wilde werpen nu, bij elke schep luisterend naar de doffe plof op het hout....